

Bare et navn?

En studie av sammenhengen mellom navngivning av dyr i
dyreparker og moralsk status

TERESA BROVIG

VEILEDER

Odin Lysaker

Universitetet i Agder, mai 2020

Fakultet for humaniora og pedagogikk

Institutt for religion, filosofi og historie

Sammendrag

I denne oppgaven har jeg valgt å sette lys på dyreparkers praksis av navngivning av dyr. De siste årene har noen dyreparker gått ut med informasjon om at de ønsker å endre på navnepraksisen sin for å unngå menneskeliggjøring av dyrene. Samtidig er det fremdeles tradisjon i mange dyreparker å navngi flere av dyrene. De fleste dyreparker har noen dyr som er mer profilerte enn andre, som Julius i Kristiansand Dyrepark er et eksempel på.

Derfor har jeg valgt å drøfte navngivning opp imot dyrs moralske status. Jeg var nysgjerrig på hva som påvirker navnepraksisen, og har i denne oppgaven derfor stilt spørsmålet: Hvilken sammenheng kan det være mellom navngivning av dyr i dyreparker og moralsk status? Jeg har hatt lyst til å prøve å finne ut av dette, ved å studere litteratur og artikler om både navngivning generelt og navngivning av dyr, teorier om moralsk status og litteratur om dyreparker og endringene de har gjennomgått for å rettferdiggjøre sin eksistens.

Noe av det jeg har utforsket i arbeidet med navnepraksis i ulike dyreparker, er at noen dyr er mer sannsynlig at vil bli gitt et navn, mens andre dyr er mer problematisk å navngi. Faktorene og kriteriene for dette er mange, og det finnes flere relevante perspektiver på dette fra kjente filosofer og andre forskere, som jeg har trukket inn i oppgaven. Jeg har i arbeidet med problemstillingen kommet frem til at navngivning av dyr i dyreparker kan påvirkes av bevaringstanken, som er ett av flere formål i moderne dyreparker. I en tid hvor mange arter forsvinner, ønsker dyreparker å rette fokus mot arter fremfor individer.

Abstract

In this assignment I have chosen to shed light on the practice of naming animals in zoos. In recent years, some zoos have declared that they want to change their naming practices to avoid anthropomorphizing the animals. At the same time, it is still a tradition in many zoos to name several of the animals. Most zoos have some animals that are more profiled than others, such as Julius in Kristiansand Zoo.

That is why I have chosen to discuss naming and the moral status of animals. I was curious about what affects the naming practice, and in this thesis I have therefore asked the question: What connection can there be between naming animals in zoos and moral status? I wanted to try to figure this out, by studying literature and articles on both naming in general and animal

naming, theories of moral status and literature on zoos and the changes they have undergone to justify their existence.

One of the things I have explored in the work of naming practices in various zoos, is that some animals are more likely to be named, while other animals are more problematic to name. The factors and criteria for this are many, and there are several relevant perspectives on this from well-known philosophers and other researchers, which I have included in the thesis. In working with the problem, I have come to the conclusion that naming animals in zoos can be influenced by the conservation idea, which is one of several purposes in modern zoos. At a time when many species are disappearing, zoos want to focus on species rather than individuals.

Forord

Jeg har alltid vært glad i å besøke dyreparker, og møte det mangfoldet av dyrearter som blir vist frem der. Men det er også helt spesielle individer som tiltrekker meg, og mange andre, til dyreparker. Da jeg besøkte Berlin Zoo i 2010, gledet jeg meg til å treffe den berømte isbjørnen Knut. Jeg vokste opp med filmer om sørlandskjendisen Julius, sjimpansen i Kristiansand dyrepark som vokste opp blant mennesker, og kjente igjen fortellingen om Knut. Han ble også oppfostret av mennesker, fordi moren forlot ham som liten. Denne fortellingen om de små, søte og eksotiske dyrene som finner sin plass blant mennesker - den omvendte Tarzan-fortellingen - er uten tvil noe som lokker mange til dyreparker. Knut og Julius var begge blitt nasjonalhelter, og hadde fans utover sine landegrenser, inkludert meg selv. Jeg var spent på det første møtet med kjæledeggen Knut. Den lille isbjørnungen fra media og filmer hadde blitt voksen, og lå og hvilte på en fjellknaus sammen med sine to artsfeller av motsatt kjønn. Det var Knut alle var kommet for å se og ta bilde av, mens jeg ikke en gang visste navnene til de to hunnene. Knut var spesiell, og han hadde fått en helt spesiell status. Da verden fikk beskjed om at Knut var død, i mars 2011, var vi mange som sørget. Det følte som om jeg hadde kjent Knut, som så mange andre også sikkert følte, men det fikk meg til å tenke over hva slik profilering av dyr gjør med vårt syn på dyr.

Noen dyr i dyreparker alltid vil bli sett på og behandlet som mer spesielle enn andre, og dette er noe jeg har reflektert mye over de siste årene. Derfor ble det naturlig å utforske dette mer i denne masteroppgaven. Jeg vil takke min veileder Odin Lysaker, som hjalp meg med å se hvordan jeg kunne bruke fascinasjonen min for dyr i dyreparker og profileringen av noen dyr, innenfor dette masterstudiet. Han har gitt uvurderlig hjelp og støttet meg fra første stund.

Jeg vil også takke min mann, Andreas, som har hjulpet meg med å løfte blikket, når jeg selv ikke alltid har sett mulighetene. Han har motivert meg gjennom hele skriveprosessen, og ingenting av dette hadde vært mulig om han ikke hadde tatt så mye ansvar for barn og dyr når jeg har sittet fordypet i skrivingen. Jeg vil også takke mine tre barn Amadeus, Emilia og Neo for at de har vært så tålmodige og oppmuntrende, selv om det har gått mye tid til skriving.

Til slutt vil jeg også takke alle min dyr for inspirasjon til oppgaven.

Høvåg, mai 2020

Innhold

1. Innledning.....	7
1.1 Kontekst og bakgrunn	7
1.2 Problemstilling og motivasjon	9
1.3 Mål og omfang	10
1.4 Sentrale begreper.....	11
1.5 Bidrag til forskningsfeltet.....	14
1.6 Metode.....	14
1.7 Struktur.....	15
2. Teoretisk grunnlag.....	17
2.1 Onomastikk	18
2.2 Navngivning av dyr.....	19
2.3 Dyreetikk	24
2.4 Moralsk status	26
2.4.1 Beauchamp og Childress syn på moralsk status.....	27
2.4.2 Singers syn på moralsk status.....	31
2.4.3 Gradert moralsk status.....	33
2.5 Antrozoologi.....	34
3. Navngivning	36
3.1 Navn og betydning	36
3.2 Navn og identitet	38
3.3 Navngivning av dyr.....	41
4. Navngivning av dyr i dyreparker	48
4.1 Dyreparkers formål og historikk	48
4.2 Bevaringsfilosofi	52
4.3 Navngivning av dyr i Kristiansand Dyrepark	55
4.4 Kriterier til navngivning av dyr.....	56
4.5 Overskuddsdyr	59
4.6 «Spesielle» dyr	63
5. Navngivning, menneskeligjøring og moralsk status	70
5.1 Menneskeligjøring av dyr.....	70
5.2 Menneskeligjøring av dyr i dyreparker	72
5.3 Kritiske holdninger til menneskeligjøring av dyr	75
5.4 Navngivning av dyr og menneskelige egenskaper.....	76
5.5 Moralsk status	83
5.6 Gradert moralsk status.....	87

6. Konklusjon	92
7. Kildeliste	93

1. Innledning

1.1 Kontekst og bakgrunn

I løpet av de siste årene har interessen for navngivning av dyr økt. Dyrenavn har blitt integrert i mer generell navneforskning, både når det gjelder kategorisering og praksis for navngivning. Forskere har vist til faktorer som gjør at det er mer sannsynlig at noen dyr får navn fremfor andre. Jeg vil i denne oppgaven drøfte om dette gir ulike dyr i dyreparker ulike grader av moralsk status. Navngivning av dyr i dyreparker er også et mindre utforsket felt.

Alle dyreparker har noen dyr som appellerer til empatien og ansvarsfølelsen hos mennesker i større grad enn andre, og som derfor får flere til å besøke dyreparker. En slik kjendisdyrking handler oftest om store, ville og eksotiske dyr, som de fleste aldri vil kunne se annet enn i dyreparker.

Mediesaker fra dyreparker, litteratur og forskning på navngivning generelt, navngivning av dyr og etiske teorier rundt moralsk status og menneskeliggjøring, har vært noen av de sentrale bidragene til oppgaven. Dyr som får et navn får en etikett som gjør det praktisk mulig å snakke om dyrene som et unikt individ skilt fra andre dyr. Men et navn velges sjelden kun av praktiske årsaker. Det handler også om følelsesmessige, estetiske, ideologiske og sosiale forhold. Man legger noen av sine verdier og erfaringer ned i navnet, og etter hvert kan navnet bli til en del av dyrets identitet.

De siste årene har det vært flere eksempler på dyreparker som endrer sin praksis av navngivning av dyr. I 2014 avlivet København Zoo den folkekjære sjiraffen Marius og serverte ham til parkens løver, fordi det var for mange hanner i sjirafflokken. Etter dette skulle ikke denne parkens dyr få menneskenavn lenger, og andre parker med samme avlsprogram har også endret sin navnefilosofi.¹

«Nesten menneske» ble tittelen på Norges første dyrebiografi. Journalisten og filosofen Alfred Fidjestøl ville følge de samme kravene og utformingen som en biografi for kjente personer da han skulle skrive historien om Julius. Boka kom ut kun ett år etter at Kristiansand

¹ Samuelson 2018

Dyrepark hadde gått ut med informasjon om at tiden hvor dyrene får navn og blir profilert nå er over. I 2016 ble det for første gang født gepardunger i Norge, men i kontrast til Julius og andre medieyndlinger i løpet av parkens 50 år, ønsket de ikke lenger en slik kjendisdyrking av dyr. Administrerende direktør Per Arnstein Aamodt i Kristiansand Dyrepark, uttalte i et intervju at historien om Julius ikke ville gjentatt seg i dag. I dag er parken opptatt av at dyr skal få være dyr, og ikke menneskeligjøres.²

Jane Goodall, som er verdenskjent for sin forskning og kontakt med sjimpanser gjennom 50 år, navnga alle dyrene hun jobbet med. Hun trosset forskningspraksisen på sekstitallet, med å starte å navngi sjimpansene de observerte, fremfor å gi dem nummer. «Hvordan skulle man huske et nummer, jeg ville ikke husket om det var nummer 21 eller 37» uttalte hun i et intervju i 2016, samtidig som hun viste til at det var en selvfølge å gi navn til dyrene, når hun i oppveksten hadde navngitt alle dyrene sine.³

De siste 40 årene har dyreetikken endret seg, og det er mange filosofer som har bidratt til dette. En av de mest radikale og banebrytende filosofene, er den australske utilitaristen Peter Singer. Singer ble en viktig bidragsyter til starten på den moderne dyrefrigjøringsbevegelsen med boken *Dyrenes Frigjøring* som kom i 1975. I denne boken tar han i bruk og kritiserer begrepet *spesiesisme* som går ut på at mennesker favoriserer og gir spesielle rettigheter til medlemmer av sin egen art, kun på grunnlag av artstilhørighet.⁴ Med nye kunnskaper om dyrs følelser og evner, argumenterte Singer for at vi skal ta likt hensyn til dyr og mennesker. Han la vekt på at dyr har moralsk status, ettersom de kan føle glede og smerte akkurat som mennesker, og argumenterer derfor ut ifra et nytteetisk perspektiv. Dette problematiserte spesielt bruk av dyr i ulike industrier, hvor dyrene mistet sin egenverdi og fikk en ren instrumentell verdi til nytte for mennesker som mat eller klær.

Singer har satt fokus på dyrs moralske status, rettigheter og individualitet. Samtidig har arters betydning og bevaringsfilosofi fått mye større plass.⁵ Det har også blitt mer fokus på problemer knyttet til all bruk og utnytting av dyr, samtidig som dyreindustrien har blitt

² Møllen og Sællmann 2018

³ College Tour NTR 2016

⁴ Singer 2002: 11

⁵ Beauchamp og Frey 2011: 5

effektivisert og utvidet kraftig. Med andre ord så har dyr på den ene siden blitt individualisert og menneskeligjort, men på den andre siden blitt behandlet som en masse, hvor det er arter og ikke individer som har betydning. Hvordan har denne utviklingen innenfor dyreetikken påvirket dyreparker? Menneskeligjøring av dyr må ses i lys av disse endringene, og det er mange argumenter for og imot å gi dyr menneskelige egenskaper, som for eksempel et navn. Hvis Julius bare hadde vært et nummer, ville han kanskje ikke hatt den moralske statusen og verdien han i dag har.

1.2 Problemstilling og motivasjon

Tema for masteroppgaven min er navngivning av dyr i dyreparker. Motivasjonen for å velge dette temaet, er først og fremst en egen fascinasjon av dyr i dyreparker, og på hvilket grunnlag noen får navn, mens andre ikke får navn. Jeg har selv arbeidet flere år i Kristiansand Dyrepark i gjesteservice, og har besøkt mange dyreparker. Temaet og problemstillingen springer ut av eksempler på profilering av dyr i dyreparker, og endret praksis for navngiving av dyr i noen dyreparker. De siste årene har det vært flere eksempler på at dyreparker har endret sin praksis når det gjelder navngivning, til å slutte å gi dyrene offentlige navn eller menneskenavn. Navngivning har vært tradisjon i de fleste dyreparker og det er mange eksempler på godt profilerte kjendisdyr. Dette er noe flere dyreparker nå ønsker å endre på.

I dette arbeidet om navngivning av dyr, har jeg sett på hva som kjennetegner navngivning av dyr, og sett på hvordan teorier om navn og identitet når det gjelder mennesker, kan brukes også til å forstå hva det gjør med identiteten vi tillegger dyr i dyreparker. Navngivning av dyr er mest utbredt blant selskapsdyr, og er også vanlig i de fleste dyreparker. Det interessante ved å velge å se spesielt på navngivning er blant annet at det er en måte å menneskeligjøre dyr på, uten å direkte trekke fram kognitive evner, fysiske evner, eller andre liknende egenskaper, som kan tilskrive noen moralsk status. Samtidig er det interessant å se på hva som etisk sett kan ligge i det å navngi?

Denne oppgaven handler om dyreparkers praksis av navngivning av dyr sett fra et etisk perspektiv. Jeg ønsker å se på kriterier dyreparker setter til det å navngi dyrene, hvilke dyr som skal få navn og hvordan navngivningen kan ha sammenheng med dyrenes moralske status. Jeg vil også undersøke hvordan noen dyreparker og andre resonnerer rundt navngivning av dyr, hvilken betydning som tilskrives ulike typer navn og hvordan dyrenes

moralske status påvirker synet på og praksisen av navngivning i dyreparker. Oppgaven handler derfor både om hvordan moralsk status kan påvirke navngivningen og hvordan et navn kan påvirke moralsk status – altså hva et navn både bekrefter, og skaper, hos dyr i dyreparker.

På bakgrunn av dette har jeg valgt følgende problemstilling: «Hvilken sammenheng kan det være mellom navngivning av dyr i dyreparker og moralsk status?»

1.3 Mål og omfang

Målet med denne oppgaven er å studere sammenhengen mellom det å gi egennavn til dyr i dyreparker og dyrenes moralske status. Jeg håper denne forskningen også kan være med på å gi svar på hvorfor navngivning kan være problematisk. Et overordnet mål for oppgaven er å kaste lys over tematikken oppgaven tar for seg, som er et dagsaktuelt tema, men lite forsket på.

Jeg kommer til å ha mest fokus på dyreparker i Europa, og de eksemplene jeg går mest inn på er hentet fra dyreparker i Skandinavia og Tyskland. Det har jeg blant annet valgt fordi mye av forskningen som er gjort på navngivning av dyr, er gjort i Øst-Europa og Skandinavia.⁶ De dyreparkene jeg bruker som eksempler, er også dyreparker som er medlemmer av dyreparkorganisasjonen EAZA (European Association of Zoos and Aquaria). Det gjør at dyreparkene styres etter de samme målene, kunnskapene og har et felles standard med tanke på hvordan de driver dyrepark.⁷

Jeg vil også bemerke at mange av perspektivene i denne oppgaven blir sett fra et mer eurosentrisk ståsted. Det kan variere både kulturelt og sosiale mellom ulike land og grupper mennesker, hvilke dyr som appellerer mest og som er mest populære. Det vil også kunne variere med tanke på fysiske trekk hos dyr. Samtidig er det flere av spesielt de store og mer karismatiske dyrene, som isbjørn, tiger og sjimpanse, som finnes i dyreparker verden over og engasjerer på tvers av kulturer.

⁶ Leibring 2018: 216

⁷ European Association of Zoos and Aquaria 2020b

1.4 Sentrale begreper

Flere av begrepene jeg har brukt i arbeidet med denne oppgaven, kan tolkes og defineres på ulike måter. Jeg har definert begrepene slik jeg har valgt å forholde meg til dem.

Dyr er kanskje det viktigste, men også det vanskeligste begrepet å definere. Definisjonen på hva et dyr er har vært revidert mange ganger med bakgrunn i nye oppdagelser og kriterier. Store norske leksikon viser til spesielt fire kjennetegn for et dyr som er; næringsopptak, bevegelse, sansning og kommunikasjon.⁸ Ut ifra denne definisjonen er mennesker biologisk sett også et dyr. Den europeiske dyreparkforeningen EAZA definerer hvem som inngår i dyreriket, i sine kriterier for dyreparker slik: «Animals shall refer to all species of the animal kingdom (...) mammals, birds, reptiles, fish, amphibians and invertebrates (...)» som dermed viser til en tydeligere avgrensning fra mennesker.⁹ I hverdagspråket brukes dyr og mennesker som noe adskilt fra hverandre. Innenfor dyreetikken brukes ofte forståelsen av dyr som «ikke-menneskelige dyr» (non-human animals)¹⁰. Peter Singer skriver blant annet «mennesker og andre dyr»¹¹ flere steder i verkene sine, som viser til en forståelse av at mennesker også er dyr. Han skriver likevel «dyr» i bøkene sine, som en språklig forenkling. Det er mange argumenter for og imot de ulike tolkningene av begrepet dyr, som at det skaper et for stort skille mellom mennesker og dyreriket. Mennesket blir sett som det «høyeste» dyret og dermed målestokk for dyrs egenskaper. I denne oppgaven har jeg også valgt å bruke begrepet dyr, men med forståelsen av det som «ikke-menneskelige dyr». En definisjon av dyr kan være med på å styre vårt syn på ulike dyr, og både begrense og utvide deres krav på å bli tatt hensyn til.

Antropomorfisme kan brukes synonymt med menneskeliggjøring, som handler om å overføre menneskelige egenskaper til det som ikke er menneskelig, eksempelvis til dyr.¹² Begrepet har både blitt brukt i fiksjonstekster der dyr snakker og lever som mennesker, men er også brukt om det å gi kjæledyrene våre og andre dyr menneskelige følelser. Dette er den forståelsen av begrepet jeg har brukt i oppgaven, men med det fornorskede ordet menneskeliggjøring.

Antropomorfisme er et ord som har vekket negative reaksjoner med tanke på menneskers syn

⁸ Støp-Bowitz 2019

⁹ European Association of Zoos and Aquaria 2014: 1

¹⁰ Singer 2002: xi

¹¹ Singer 2002: 11

¹² Groth 2018

på dyr. Derfor har jeg hovedsakelig valgt å benytte meg av det mer allmenne begrepet menneskeliggjøring. Disse begrepene skal jeg drøfte nærmere senere i oppgaven.

Moralsk status er sentralt i dyreetikken, som handler om hvem som har krav på å bli tatt moralsk hensyn til. Det er mange filosofer og forskere som har bidratt i diskusjonen rundt moralsk status, som har gjort begrepet utfordrende å definere. Tom L. Beauchamp og James Childress har i sitt arbeid med anvendt etikk definert moralsk status ved å si at et subjekt har moralsk status hvis vi har moralske forpliktelser overfor subjektet.¹³ Dette skal jeg komme mer inn på i teoridelen.

Dyrepark er et annet begrep jeg har valgt å definere kort, ettersom det i dag finnes mange måter å ta vare på ville dyr der de blir vist frem for mennesker. Utdanningsdirektoratets ordbok Lexin definerer dyrepark som «et sted hvor man kan se på ville dyr i bur, basseng eller innhegning»¹⁴ hvor begrepene zoologisk hage og dyrehage brukes synonymt. Dette innlemmer derfor også akvarier og marine parker. Denne definisjonen sier noe om hvilke omgivelser en kan se dyr i, men ikke noe om formål. David Hancocks som har drevet Werribee Open Range Zoo i Australia, har i boken *A Different Nature*, som handler om dyreparkers utvikling, definert formålet med dyreparker. De skal ha som mål å drive med *utdanning, forskning, bevaring og rekreasjon*. Dette skiller dyreparker fra for eksempel *sanctuary* eller fristed for dyr, der målet er å redde de individuelle dyrene.¹⁵

Jenny Gray definerer i boken *Zoo Ethics* begrepet *moderne dyreparker* som beskriver de dyreparkene som omfavner kjernefilosofien om bevaring av arter og legger vekt på å bidra til dyrevelferd, utdanning og forskning.¹⁶ Dyrepark som begrep omfatter også uprofesjonelle dyreparker som ikke tar hensyn til formålene med en slik drift. Derfor er det moderne dyreparker denne oppgaven skal ta for seg, men jeg kommer til å bruke begrepet dyrepark for enkelhetens skyld.

¹³ Beauchamp og Childress 2013: 62

¹⁴ Lund 2019

¹⁵ Hancocks 2001: 45

¹⁶ Gray 2017: xix

Jeg har i oppgaven min valgt å fokusere på dyr i dyreparker som en egen gruppe dyr. I mye av litteraturen og diskusjonene som omhandler dyreetikk, er det spesielt produksjons- og bruksdyr som på den ene siden er i fokus, og kjæledyr og selskapsdyr på den andre siden. Dette syntes jeg i seg selv gjør det både interessant og nødvendig å belyse dyrs roller i dyreparker i større grad. Dyr i dyreparker skiller seg fra bruksdyr, ved at hvert dyr skal telle, og samtidig skiller de seg også fra selskapsdyrene ved at de ikke har det båndet til mennesker som for eksempel hunden og katten har. Dyr i dyreparker blir dermed gitt en annen moralsk status enn både grisen i industrien, huskatten, men også ville dyr som elg og rev.

Instrumentell verdi, egenverdi og iboende verdi, er tre begreper som er mye diskutert innenfor dyr, mennesker og naturens moralske status. Med instrumentell verdi gis det verdi til noe kun i kraft av å være et middel eller nytte for noe annet. Egenverdi (intrinsic value) derimot handler om å ha verdi i seg selv.¹⁷ Dermed er det moralsk galt å behandle noen eller noe med slik verdi på en instrumentell måte. De to ulike formene for verdi skiller seg derfor fra hverandre ved at den instrumentelle verdien kan brukes for å gi noe egenverdi. Iboende verdi (inherent value) blir noen ganger sett på som en variant av egenverdi, men forståelsen av begrepet er omdiskutert.

De ulike filosofiske perspektivene *antroposentrisme, zoosentrisme* eller *therosentrisme, biosentrisme* og *økosentrisme*, handler om hvilket ståsted vi etisk argumenterer ut ifra. Antroposentrismen er et svært omstridt og diskutert konsept med tanke på dyreetikken og i økoetikken. Patrick Curry har skrevet en omfattende introduksjon til den nye økologiske etikken, som tar for seg distinksjonen mellom disse ulike perspektivene. Begrepet antroposentrisme viser til et menneskesentrert syn med vekt på menneskers erfaringer, mens det biosentriske perspektivet gir verdi til alt levende. Zoosentrisme eller therosentrisme handler begge om å se dyrs interesser og liv fra deres ståsted, og er en del av biosentrismen.¹⁸ Biosentrismen skiller seg fra antroposentrismen ved at den ser på dyr og biologisk mangfold som viktig i seg selv, og dermed ikke kun som midler for mennesker. Likevel er det viktig å påpeke at et antroposentrisk perspektiv ikke trenger å være instrumentell, som filosof Eugene Hargrove i boken *Foundations of Environmental Ethics* (1989) kaller *svak antroposentrisme*.¹⁹ På samme måte er heller ikke biosentrisme synonymt med *iboende verdi*

¹⁷ Morris 2011: 258

¹⁸ Curry 2006: 55

¹⁹ Hargrove 1989: 186

eller *egenverdi*.²⁰ Økosentrisme er likevel den mest inkluderende av alle perspektivene, ettersom den også ser til verdien av det som er grunnlaget for liv og ikke bare livet i seg selv.²¹ Eksempler på dette er økosystemer, luft, sollys og vann. Jeg skal ikke gå i dybden på diskusjonene rundt disse begrepene, men forståelsen av dem kan også ses i lys av en endring av fokuset på navngivning og menneskeliggjøring av ville dyr i dyreparker.

Antrozologi er et tverrvitenskapelig fagfelt der man kombinerer kunnskap fra fagdisipliner som etologi, medisin, psykologi, veterinærmedisin og zoologi, og studerer alle sider ved samspillet mellom dyr og menneske.²²

1.5 Bidrag til forskningsfeltet

Det er mye forskning på navngivning generelt, og en del på navngivning av dyr, men mye av forskningen er mer sosiologisk og tar for seg hvilke type navn som blir gitt til dyr. Ettersom navngivning av dyr i dyreparker er et lite utforsket felt, ønsker jeg å kaste lys over dette i en etisk kontekst.

Denne oppgaven vil kunne påvirke forståelsen om sammenhengen mellom navngivning av dyr, og den moralske statusen vi tillegger dem eller ikke tillegger dem. Oppgaven vil kunne være et bidrag i debatten rundt navngivning og menneskeliggjøring av dyr generelt, men først og fremst dyr i dyreparker.

1.6 Metode

For å kunne svare på problemstillingen har jeg gjort meg kjent med relevant forskning på navngivning av dyr og dyrs moralske status gjennom litteratursøk. For å finne ut av hvordan navngivning av dyr i dyreparker praktiseres har jeg gjennomført både søk på relevante søkeord, og funnet eksempler fra litteraturen. Jeg har undersøkt hvordan noen dyreparker presenterer sine dyr og om de har beskrevet sin navnepolitikk. Det har i tillegg vært viktig å lese en del litteratur om dyreparkers historie og utvikling, da det kan være med på å forklare hvorfor noen dyreparker ikke ønsker å menneskeliggjøre dyrene sine, og dermed stiller nye krav til navngivning.

²⁰ Hargrove 1989: 175

²¹ Curry 2006: 57

²² Berget, Krøger og Thorød 2018: 15

Kristiansand dyrepark har vært spesielt aktuell å studere, som Norges største dyrepark, men jeg har også funnet konkrete eksempler fra andre dyreparker innenfor omfanget jeg definerte under punkt 1.3 om mål og omfang. Jeg vil vise til noen konkrete eksempler på dyr, som sjimpansen Julius, giraffen Marius og isbjørnen Knut, og hvordan navngivning muligens har påvirket måten de har blitt sett på og behandlet.

Jeg har også tatt utgangspunkt i aktuelle nyhetsartikler, som informerer om navngivning av dyrene og dyreparkers endrede holdning til å gi dyrene navn. I oppgaven har jeg bevisst valgt å se på forskere fra ulike felt, fordi emnet jeg har valgt og den sammenhengen jeg har valgt mellom navngivning av dyr og moralsk status er tverrfaglig. Derfor har jeg valgt å ikke bare studere emnet ut fra en forsker eller kun fra et synsfelt, men jeg vil trekke inn både etologer, psykologer, etikere, lingvister og historikere, siden emnet må studeres med perspektiver fra flere forskningsfelt.

Det har vært naturlig å trekke inn noen av de filosofene som har hatt stor betydning for hvordan vi i dag ser på dyrs moralske status, navngivning og menneskeliggjøring. Det har vært svært viktig å gjøre meg godt kjent med litteraturen og forskningsfeltet innenfor både navngivning og moralsk status, for å kunne forstå og drøfte sammenhengen mellom dem. Det kunne vært en styrke for oppgaven om jeg hadde intervjuet for eksempel dyrepassere eller direktører for ulike dyreparker, men samtidig ville en slik innsamling av data ikke nødvendigvis fått frem dyreparkers mer generelle holdninger, slik det også legges frem i media, men enkeltpersoners meninger om temaet.

1.7 Struktur

Opgaven er delt inn i flere deler. I den første delen går jeg gjennom teorigrunnlaget for oppgaven. Her tar jeg for meg noen sentrale teorier innenfor onomastikk, navngivning av dyr og moralsk status, sett fra ulike filosofers ståsted, som har vært viktig for å kunne analysere og drøfte problemstillingen. Jeg har også tatt med dyreetikk, anvendt etikk og antrozoologi som en del av de mer generelle rammene for tematikken i denne oppgaven.

Den andre hoveddelen, kapittel tre, tar for seg navngivning på et mer generelt grunnlag, og navngivning av dyr på et overordnet nivå. Her vil jeg først gå litt dypere inn i onomastikken

ettersom en del av læren om navn generelt kan overføres til hvordan vi navngir dyr. For å kunne ha flere perspektiver på dette med navngivning i dyreparker, vil jeg også gi eksempler på navngivning av andre typer dyr. Det vil være interessant å se om annen praksis kan belyse praksisen i dyreparker, og om de bygger på noen av de samme kriteriene.

Navngivning av dyr i dyreparker er den tredje hoveddelen, kapittel fire. Her nevner jeg også formålet med dyreparker, deres utvikling og historikk, etikk innenfor dyreparker og praksis fra noen dyreparker når det gjelder navngivning. Dette er et viktig kapittel ettersom forståelsen av dyreparkers plass i samfunnet er sentral for å kunne drøfte hvilken rolle navngivning spiller. Jeg bruker i denne delen eksempler fra noen dyreparker hvor navngivning av dyrene har blitt problematisert. Ulike dyreparker har ulike retningslinjer og kriterier for at dyr skal få navn, hvilke dyr som kan få navn og hvilke typer navn, som jeg kommer til å vise til i dette kapitlet. Slike konkrete eksempler på navngivning i dyreparker er viktig for videre drøfting av sammenhengen mellom det å gi dyrene navn og den moralske statusen de eventuelt har.

I kapittel fem skal jeg drøfte sammenhengen mellom navngivning og moralsk status nærmere, i lys av blant annet Beuchamp og Childress samt Singers syn på moralsk status. Kapitlet tar også opp spørsmål om menneskeliggjøring av dyr, og hvordan sammenhengen er mellom menneskeliggjøring og navngivning. Jeg vil også trekke frem faktorer som utløser moralsk status hos noen dyr mer enn andre, som en form for gradert moralsk status. Dette kapitlet skal dermed gi ulike perspektiver på både navngivning, menneskeliggjøring og moralsk status.

I kapittel seks vil jeg gi en konklusjonen av funnene mine når det gjelder sammenhengen mellom navngivning av dyr i dyreparker og moralsk status.

2. Teoretisk grunnlag

Det teoretiske rammeverket jeg har brukt som grunnlag for analyse og drøfting i oppgaven min er todelt og består av teorier om navngivning av dyr og av moralsk status. Et teoretisk premiss for denne oppgaven er at navngivning av dyr *kan* henge sammen med dyrs moralske status. Med det utgangspunktet vil jeg, som jeg har forklart i innledningen, prøve å finne ut av *hvordan* navngivning og moralsk status kan henge sammen når det kommer til dyr i dyreparker. Navngivning blir i denne oppgaven sett i lys av etikken, men det er et felt som kan diskuteres innenfor mange disipliner. Derfor kommer jeg til å vise til onomastikk, eller læren om navn, som en del av det teoretiske grunnlaget. Dyrs moralske status er mye omdiskutert, hvor forskere kan være uenig i hvorvidt dyr kan ha moralsk status.²³

Samtidig er det innenfor dyreetikken et akseptert syn at dyr også kan ha moralsk status, basert på ulike kriterier. Det gjør at jeg i denne oppgaven tar utgangspunkt i synet at dyr også *kan* ha moralsk status.

Jeg har tatt for meg teorier om navngivning av dyr generelt for å danne forståelse for hva som kan ligge til grunn når dyr i dyreparker blir tilegnet navn, eller ikke blir navngitt. Jeg har her lagt vekt på den tyske navneforskeren Damaris Nübling og den svenske navneforskeren Katharina Leibring sin forskning på navngivning av dyr. Når det kommer til teorier om moralsk status har jeg valgt å bruke Thomas Beauchamp og James Childress sine kriterier til moralsk status. De har utarbeidet kriterier som både kan innlemme og utelukke mennesker og dyr. Beauchamp er også en av redaktørene til det omfattende verket *The Oxford Handbook of Animal Ethics*, der dyrs moralske status blir utforsket av flere ulike forskere. Her blir også ulike grader av moralsk status drøftet, som vil være relevant for min oppgave. I dette kapitlet tar jeg for meg de teoriene som er mest sentrale for å kunne drøfte hvordan det å gi dyr i dyreparker navn kan henge sammen med deres moralske status. Kriteriene for både navngivning og moralsk status skal ses i lys av hverandre og jeg kommer også til å trekke inn flere forskere og teorier i drøftingsdelen, der det er relevant. Jeg har valgt å trekke inn Peter Singer sitt syn på dyrs moralske status, ettersom han blir regnet som en av de viktigste filosofene innenfor dyreetikken, og har vært med på å endre synet på dyrs moralske status i moderne tid.

²³ Morris 2011: 262

2.1 Onomastikk

Onomastikk er læren om navn og er et tverrvitenskapelig felt som omfatter mange ulike disipliner. Begrepet onomastikk kommer fra det greske *onoma* som betyr navn. Carole Hough, som er professor i onomastikk ved University of Glasgow, er redaktør av *The Oxford Handbook of Name and Naming*, som er det mest gjennomgripende verket om navneforskning som er gitt ut. Boken har organisert navneforskning innenfor hovedområdene toponomastikk som omhandler stedsnavn, antroponomastikk som studerer menneskenavn, litterær onomastikk, sosio-onomastikk, onomastikk og andre disipliner, og det siste hovedområdet er andre typer navn, som utforsker forbindelsen mellom navneforskning og andre forskningsområder. Det vil være vanskelig å finne et område som ikke er relevant for navn og navneforskning på noen måte, og navn og dyr er en slik forbindelse.²⁴ Navneforskning er antakelig det eldste området innen lingvistikken, og som et tverrfaglig felt kan det også studeres innenfor etikken, som jeg har gjort i denne oppgaven.

Navn er lingvistisk universelt, og siden antikkens Hellas har navn blitt sett på som sentralt og grunnleggende for studiet av språk. Navn handler både om hvordan vi kommuniserer med hverandre og hvordan vi organiserer verden. Interessen for sammenhengen mellom navn og den eller det et navn refererer til har vært av interesse siden antikken, mens navns etymologi er et nyere forskningsfelt.²⁵ Det nyeste innenfor navneforskning er det å studere de sosiale aspektene ved å gi et navn. Sosio-onomastikken bygger på sosiolingvistikken og ser på hvordan navn varierer ut ifra det sosiale, kulturelle og situasjonsbetingede området det er brukt i.²⁶ Sosioonomastikk som begrep ble først brukt av den tyske navneforskeren Hans Walther i 1971, der han definerte sosioonomastikkens hovedoppgaver. Den skal først og fremst studere det sosiale opphavet til og bruken av ordentlige navn i ulike kontekster og situasjoner og den skal ta hensyn til navnegiveren, navnebæreren og navnebrukeren.²⁷

Definisjonen av et navn må være universell og gjelde alle typer navn. Navn blir her forstått som egennavn, altså navn på personer, dyr, steder, ting osv. og ikke fellesnavn som for eksempel artsnavn. Hough definerer navn slik: «(...) names are definite nouns with unique

²⁴ Hough 2018: 10

²⁵ Hough 2018: 1

²⁶ Hough 2018: 1

²⁷ Hough 2018: 372

denotation, an inherent basic level sense, no defining sense, and optional connotative meanings.»²⁸ Et navn har dermed en grunnleggende iboende mening, et saklig innhold og samtidig opptil flere mulige assosiasjoner og betydninger. Et navn er en merkelapp som identifiserer noe eller noen, for å skille noe fra hverandre. Det referer til for eksempel en person eller et dyr uten å måtte beskrive dem.²⁹ Den svenske navneforskeren Katharina Leibring definerer et fornavn, eller *given name* som er begrepet hun bruker, slik:

A given name is the name (or those names) bestowed on an individual person, in most instances a very young child, with the purpose of individualizing this child; to separate him or her as a person from other people in the vicinity. This purpose is combined with the aim of including the child in the family and in the (local) society.³⁰

Det store spekteret innenfor navneforskning viser at et navn kan fylle mange roller. Denne oppgaven handler om hva som ligger i det å navngi sett fra et etisk perspektiv. Jeg skal studere onomastikken med hensikt å se hvordan navngivning kan henge sammen med dyrs moralske status. I navneforskningen legges det også vekt på de moralske aspektene ved navngivning og hva som etisk ligger i et navn. Onomastikken kan være med på å si noe om hvilke assosiasjoner et navn kan gi og hvordan det reflekterer vårt syn på dyr i dyreparker. I praksisen for navngivning, tas det hensyn til mange ulike faktorer. Et navn kan ses i likhet med et individ, skape assosiasjoner og forventninger, styrke visse egenskaper eller representere individet på en eller annen måte. Et navn reflekterer ulike sider ved forholdet mellom mennesker og omgivelsene deres, som navngivning av dyr er et eksempel på.³¹

2.2 Navngivning av dyr

I løpet av de siste årene har interessen for navngivning av dyr økt. Dyrenavn har blitt integrert i mer generell navneforskning, både når det gjelder kategorisering og praksis for navngivning. Noen av de mest sentrale forskerne innenfor navngivning av dyr er den tyske lingvisten Damaris Nübling og den svenske forskeren Katharina Leibring, som begge har doktorgrad i historisk språkvitenskap og har fokusert på navn i spesifikke land.³² Argumentene og motivasjonen for hvorfor vi gir - eller ikke gir - navn til dyr, og hvilke dyr det er størst

²⁸ Hough 2018: 2

²⁹ Nyström 2018: 40

³⁰ Leibring 2018: 199

³¹ Hough 2018: 1

³² Leibring 2018: 615

sannsynlighet at vil få navn, er en viktig del av denne forskningen. Leibring har i sin forskning sett mest på kjæledyr og produksjonsdyr gjennom de siste 200 årene, men ikke lagt stor vekt på dyreparkdyr.

Leibring har i boken *The Oxford Handbook of Names and Naming* bidratt med kapittelet «Animal Names». Her utforsker hun navngivning av ulike grupper dyr og de ulike praksisene som blir brukt. Hun gir et overblikk over dyrenavn, eller det som også benevnes som *zoonym*, historisk sett og i dag, med fokus på Europa og Skandinavia.³³ Det er de områdene hun har fokusert mest på i sin forskning, og som jeg også kommer til å gi flest eksempler fra når det gjelder dyreparker. Hun presenterer en oversikt over navngivning av dyr generelt, og legger frem teorier for praksis ved navngivning av ulike typer dyr, og hva som kan være med å påvirke oss med tanke på hvilke dyr som blir gitt navn. Leibring legger vekt på at et navn er identitetsskapende, og at det gir forestillinger om et «selv» og er derfor selvrepresenterende.³⁴ Hun diskuterer også hvordan forandringer i samfunnet fører til forandringer i navngivning og kategorier av navn. Videre i dette kapittelet skal jeg blant annet vise til relevant forskning som kan være med på å utdype hvordan vi navngir og kategoriserer dyrenavn, og hvorfor vi navngir og hvilke trekk som spiller inn.

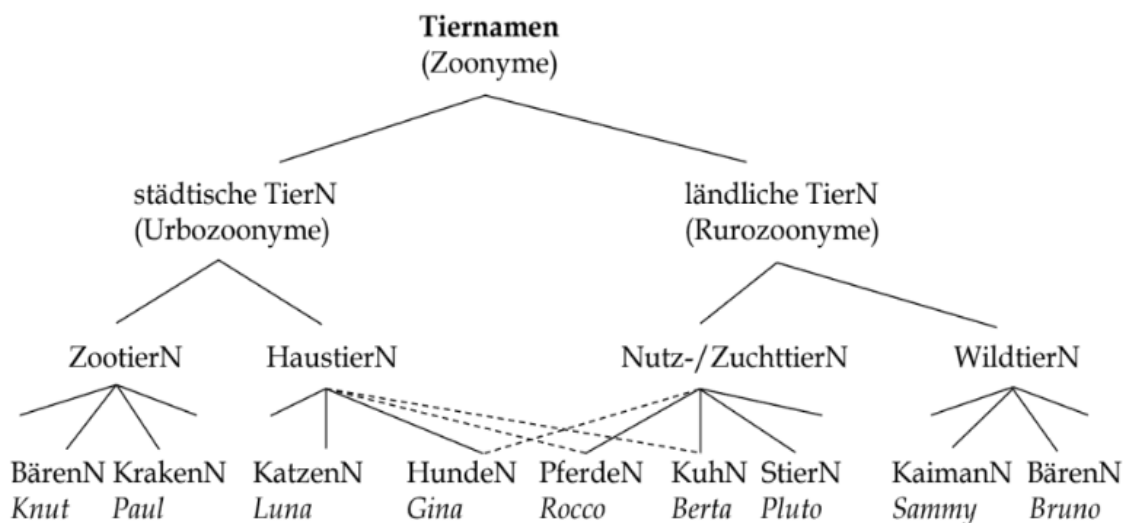
I artikkelen viser Leibring til en modell som har delt inn dyrenavn basert på hvilket forhold de har til mennesker, og hvilket miljø dyrene lever i.³⁵ Denne modellen har hun hentet fra arbeidet til Nübling, som i 2012 gav ut boken *Namen: Eine Einführung in Onomastik* om navn og navngivning. I denne boken utforsker Nübling dyrenavn i ulike grupper dyr, deriblant dyreparkdyr. Hun viser til at navngivning påvirker menneskers forhold til dyr, og at det kan ha flere konsekvenser for dyrene å bli navngitt. På denne måten ser hun på læren om navngivning av dyr både i et lingvistisk, sosiologisk og etisk perspektiv.

³³ Leibring 2018: 616

³⁴ Leibring 2018: 617

³⁵ Leibring 2018: 616

Abb. 29: Subklassifikation von Tiernamen

Nübling har i modellen over kategorisert dyrenavn basert på en inndeling av *urbane* og *rurale* dyr. Rurale, eller landlige dyr, har hun delt inn i de to kategoriene *ville dyr*, med bjørn og krokodille som eksempler, og *gårds-/avlsdyr*, med hest og storfe som eksempler. Urbane dyr har hun delt inn i *husdyr* eller *kjæledyr*, som hund og katt er eksempler på, og *dyreparkdyr*, med eksempler som blekksprut og bjørn. På samme måte som selskapsdyr og gårdsdyr kan overlapse med hverandre, kan også dyreparkdyr og ville dyr overlapse. Denne modellen viser hvordan vi navngir ulike grupper dyr, men ikke hvorfor.

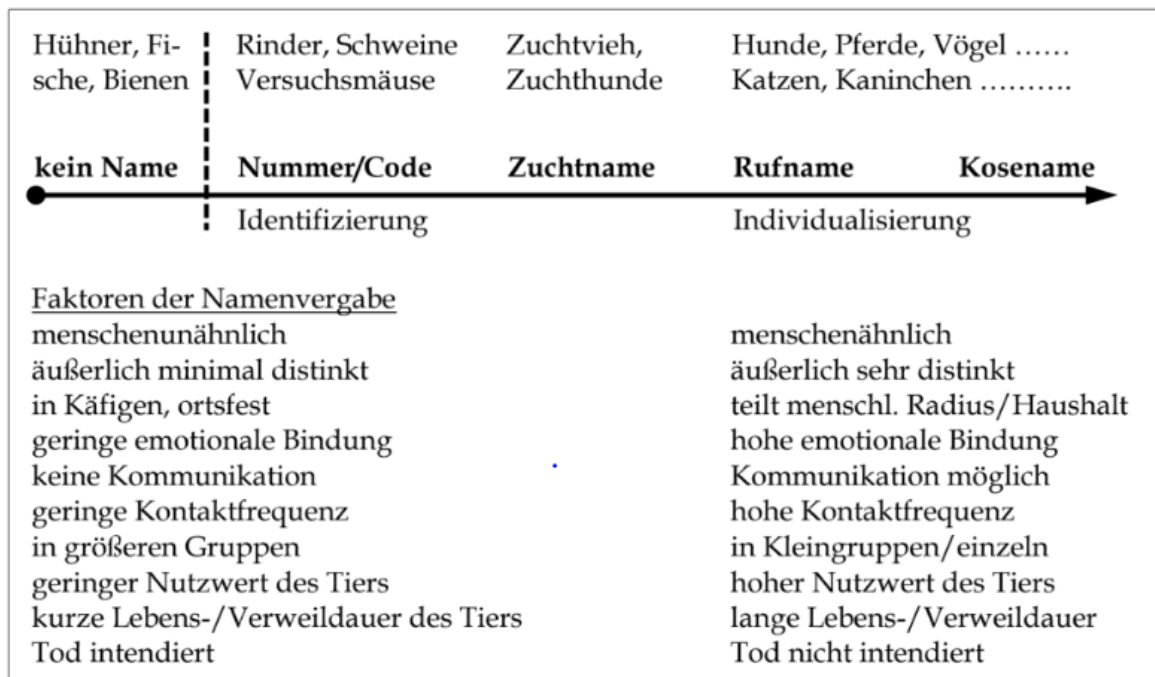
Leibring viser i sin forskning til den norske etnologen Bjarne Rogan, som argumenterer for at det kan være tre grunner til hvorfor vi gir et navn til noen eller noe. Navngivning skal for det første referere til et individ. Dernest mener han at navnet er en måte å uttrykke noe om individet på. Til sist hevder Rogan at navngivningen er en måte å holde et ritual på.³⁶ Navngivning har altså en *individualiserende funksjon*, en *uttrykksfunksjon* og en *rituell funksjon*. Det å referere til et enkelt individ er kanskje det viktigste når det gjelder navngivning av dyr og mennesker. Samtidig kan ofte navn uttrykke noe om navnebærerens egenskaper eller utseende, som det å kalle en katt Zorro for å uttrykke modighet eller mystikk.

³⁶ Leibring 2018: 617

Navnet kan også handle om å vedlikeholde et ritual eller en tradisjon ved å gjenbruke navn en har brukt på tidligere individer, eller å bruke navn hvor alle begynner med samme bokstav.³⁷ Disse tre grunnene som Rogan har identifisert er grunner til navngivning generelt. Nübling og Leibring har utforsket dette mer rettet mot navngivning av dyr.

Nübling har utformet en modell som forklarer hvilke faktorer som fremmer navngivning hos dyr. Nübling har også kategorisert med tanke på ulike navnetyper på ulike grupper dyr. Dette vises i modellen under.³⁸

Abb. 30: Faktoren der Tierbenennung und damit korrelierende Namenarten

Denne modellen tar for seg faktorer for navngivning av dyr og samsvarende navnetyper, og Nübling utdyper dette mer. Hun har plassert ulike navnegrupper og dyregrupper på en akse som viser i hvilken grad et navn fremmer individualisering. Først på aksene er de dyrene som

³⁷ Leibring 2018: 617

³⁸ Nübling 2012: 193

ikke blir navngitt eller nummerert, med eksemplene høner, fisk og bier. Videre er de dyrene som identifiseres ved å få nummer satt opp, med eksemplene storfe, svin og forsøksmus. Deretter kommer avlsdyr som identifiseres med avlsnavn. De nevnte dyregruppene er mindre sannsynlig at vil få navn, fordi faktorene som fremmer navngivning ikke er til stede.³⁹

De dyrene som mest sannsynlig kan få egne fornavn eller tiltalenavn (Rufname) og kjæledyrnavn (kosenavn), er de dyrene som har ett eller flere av trekkene som fremmer navngivning. Hund, hest, fugl, katt og kanin er eksemplene brukt i modellen.

Nübling viser her til faktorer som fremmer individualisering ved navngivningen. Hun legger vekt på den grunnleggende likheten mellom dyr og mennesker.⁴⁰ De dyrene som er mer like oss mennesker er derfor mer sannsynlig at vil få et navn. Et eksempel på det er navngivning av aper. Selv om de ikke lever sammen med oss, slik kjæledyr gjør, eller nødvendigvis lyder navnet sitt, fordrer de menneskelige trekkene og mentaliteten deres et navn. I tillegg til menneskelig likhet trekker Nübling frem faktoren at dyr skal være utpreget særegne, slik at de i det hele tatt kan skilles ut og dermed navngis. Høner og fisk i industri er satt opp som dyregrupper som får verken navn eller nummer. Individene kan her ikke identifiseres, ettersom de (oftest ikke) har særegne trekk. Forsøksmus og andre forsøksdyr må identifiseres for å kunne drive forskning. Det kan gjøres ved å for eksempel sette ulike farger på pelsen til forsøksobjektene. De blir gitt nummer som identifiserer dem, men som ikke fremmer individualisering.⁴¹

Et høyt emosjonelt bånd til dyrene er en annen faktor som fremmer navngivning. De dyrene vi er mye sammen med er ofte også de dyrene vi knytter oss til. Et navn blir også oftere gitt dersom det er dyr en kan kommunisere med, og dyr en trenger å kommunisere med. Dersom dyret lytter til navnet sitt kan det gjøre det lettere med et navn ved for eksempel bestillinger. Hvor mye kontakt en har med dyrene har også mye å si for navngivningen, som for eksempel ved daglig melkede kyr. En annen faktor som påvirker navngivningen er størrelsen på dyregruppen. Dyr i flokk og store grupper, som sauer, kyllinger og fisker, fremmer liten grad av individualitet, og er mindre sannsynlig at vil bli navngitt. For husdyr er det også deres

³⁹ Nübling 2012: 193

⁴⁰ Nübling 2012: 193

⁴¹ Nübling 2012: 193

nytteverdi som har betydning for om de får navn eller ikke. Til slutt peker Nübling på dyrs levetid og om dyrenes død er planlagt eller ikke som en viktig faktor for navngivning. De dyrene vi er lengst sammen med, er mer sannsynlig at vil få navn og vil bli individualisert.⁴²

Med utgangspunkt i forskningen til Nübling, har Leibring oppsummert de trekkene som gjør det mer sannsynlig at et dyr får navn. Denne listen har jeg valgt å oversette til norsk her:

- Dyret betraktes som et individ av eieren/omsorgspersonen/den som håndterer dyret;
- Dyret er behandlet som et individ (det blir melket, ridd osv. eller lever i familiehjem);
- Det er behov for identifikasjon av dyret – eller for kommunikasjon med det;
- Dyret er forventet å leve i mange år, eller er ikke sett på som (kun) mat;
- Dyret er en av mange i en flokk;
- Dyret har et særegent eller karakteristisk utseende (farge, mønster, merker)⁴³

Betydningen av disse trekkene varierer både fra kultur til kultur, over tid, ut ifra anledninger og situasjoner, men en kan likevel se at noen av dem alltid ligger i bakgrunnen når et dyr blir navngitt. Kulturforskjeller påvirker hvilke arter som oftest blir navngitt, basert på hvilke dyr som blir brukt i en kultur.⁴⁴ Forskningen på hvordan og hvorfor dyr blir navngitt handler i stor grad om å individualisere. Skalaen til Nübling over de ulike dyregruppene og navnetypene viser hvor ulike roller, betydning og status ulike dyr har.

2.3 Dyreetikk

Dyreetikk er en type *anvendt etikk*, som bruker etiske teorier på konkrete moralske dilemmaer i samfunnet.⁴⁵ Anvendt etikk kalles også *områdeetikk* eller *praktisk etikk*, og behandler ofte saker som har med menneskers, dyrs eller naturens moralske status å gjøre. Denne formen for etikk er raskt voksende, men samtidig en vanskelig etisk teori å definere. Grunnen til at vi kan snakke om dyreetikk er fordi mennesker over hele verden bruker, kontrollerer og er i kontakt med dyr på veldig mange ulike måter. Begrepet *dyreetikk* er det mest brukte uttrykket i dag

⁴² Nübling 2012: 193

⁴³ Leibring 2018: 617

⁴⁴ Leibring 2018: 617

⁴⁵ Beauchamp 2003: 1

for å referere til beskyttelsen av dyr mot menneskelig utnyttelse. Dyr brukes i dag blant annet til produksjon av kjøtt, egg, melk og pels, til dyreforsøk, jakt, fiske, sport, arbeid, turisme, underholdning og rekreasjon. Mange dyr er også nære familiemedlemmer og menneskets beste venn. I over 40 år har forskere diskutert om det er moralsk riktig å bruke dyr til menneskelige formål og hvordan dette eventuelt kan forsvares. Dette sitatet fra George Orwell sin bok *Animal Farm* (1945), illustrerer en kjerne i dyreetikken og de mange problemstillingene som løftes når det gjelder dyr:

Man is the only creature that consumes without producing. He does not give milk, he does not lay eggs, he is too weak to pull the plough, he cannot run fast enough to catch rabbits. Yet he is lord of all the animals. He sets them to work, he gives back to them the bare minimum that will prevent them from starving, and the rest he keeps for himself.⁴⁶

Spørsmål om det finnes moralske forskjeller mellom dyrs og menneskers kognitive evner, følelser eller andre egenskaper, har påvirket menneskets syn på og samhandling med dyr. De filosofiske diskusjonene har tatt ulike retninger ved å på den ene siden se på «mennesker som dyr» og som underlagt den samme etikken, og på den andre siden utforske «dyret som menneske» med vekt på egenskaper, mentale evner, følelser og språk.⁴⁷ Dyreetikk utvikler seg derfor i en veldig tverrfaglig retning, og blir diskutert innenfor et bredt spekter av fagfelt, som eksempelvis biologi, sosiologi, psykologi, antropologi, jus, medisin, etologi, historie og zoologi. De siste 20 årene har også det moderne tverrvitenskapelige feltet *antrozologi* kommet i fokus, som er et begrep på sosial samhandling mellom mennesker og dyr, både domestiserte og ville.⁴⁸ Tross uenigheter når det gjelder hvilken etikk som skal gjelde for dyr, er en fellesnevner at dyr er viktige for mennesker. Dyreetikken handler derfor både om å utforske fellestrekk mellom mennesker og dyr, og forholdet dem imellom.

I 1980 gav Singer ut boken *Practical Ethics* som er en introduksjon til anvendt etikk. Han bruker begrepet praktisk etikk om de filosofiske resonnementer som brukes til å finne løsninger på relevante moralske problemer. Noen av de etiske problemene han tar opp i boken er knyttet til temaer som fattigdom, klimaendringer, abort, eutanasi og synet på dyrs moralske

⁴⁶ Orwell 2009: 6

⁴⁷ Krøger og Thorød 2018: 53

⁴⁸ Krøger og Thorød 2018: 15

status og verdi. I den tredje utgaven fra 2011 er det lagt inn flere artikler som også omhandler miljø og klimaspørsmål, da dette har blitt sentrale områder innenfor anvendt etikk i en tid preget av klimaforandring. Dyreetikk ble ikke sett på som et sentralt etisk område da bokens hans ble gitt ut i 1980. Han skriver selv i den siste utgaven av boken:

Questions about animal welfare, however, were widely regarded as matters of no real significance, except for people who are dotty about dogs and cats. Issues about humans, it was commonly assumed, should always take precedence over issues about animals.⁴⁹

Begrepet anvendt etikk, eller *praktisk etikk*, ble tatt i bruk på 1970-tallet. Da begynte filosofer å ta opp moralske problemer i samfunnet og i profesjonsetikken, som også er aktuelle i dag.⁵⁰ Tom L. Beauchamp gir i artikkelen «The Nature of Applied Ethics» eksempler på slike etiske problemer. Medisinsk etikk og diskriminering på grunn av eksempelvis rase eller kjønn, var ifølge Beauchamp noen av de mest fremtredende temaene.⁵¹ Disse har også relevans for dyreetikken og kritikken til hvordan dyr ble diskriminert kun på grunn av art. Denne kritikken ble Singer spesielt kjent for i boken sin *Dyrenes Frigjøring*. I dag er dyrevern og fokus på dyrs rettigheter i stadig økning, og det blir løftet nye praktiske etiske utfordringer innenfor dyreetikken etter hvert som kunnskapen om, holdninger til og bruken av dyr endrer seg

2.4 Moralsk status

Hittil har jeg presentert onomastikken, teorier for navngivning av dyr og introdusert dyreetikk. Her vil jeg videre ta for meg den mer omstridte tematikken som er moralsk status. Slik jeg forklarte tidligere, er dette et viktig begrep innen dyreetikk. Det har vært mye debatt rundt hva som med rimelighet kan legges i dette begrepet. Det er som nevnt mange filosofer og forskere som har diskutert temaet moralsk status innenfor dyreetikken. Men hva menes med begrepet moralsk status? Teorier om hvilke dyr som skal telle og dermed tilskrives moralsk status, og i hvilken grad sammenlignet med andre arter eller individer, har blitt kritisert i diskusjonene rundt moralsk status. Begrepet brukes også ofte i sammenheng med andre begreper som moralsk aktør og moralsk subjekt. Jeg har valgt å gå til de to amerikanske filosofene Tom L. Beauchamp og James Childress, som har kommet med viktige bidrag til

⁴⁹ Singer 2011: 48

⁵⁰ Beauchamp 2003: 1

⁵¹ Beauchamp 2003: 2

fagdiskusjonen rundt moralsk status, og kriterier for å tilskrive noen moralsk status. Jeg vil også gjøre rede for noen hovedtrekk i Peters Singers syn på moralsk status, samt kort introdusere gradert moralsk status.

2.4.1 Beauchamp og Childress syn på moralsk status

Beauchamp og Childress kjente verk *Principle of Biomedical Ethics* fra 1977 regnes som blant de viktigste bidragene til debatten om moralsk status. Beauchamp sitt forskningsområde har blant annet vært dyreetikk, og han var i 2014 med på å utarbeide *The Oxford Handbook of Animal Ethics*. Her bidrar et brett spekter av filosofer, som ser nærmere på spørsmålet om dyr og menneskets bruk av dem. Videre diskuteres forskjellen på moralsk status og det jeg på norsk ut fra konteksten vil oversette til betydning (*standing* på engelsk). Moralsk betydning blir sett på som noe «sterkere» enn status, og ofte gitt til «høyerestående» dyr og de fleste mennesker.⁵² Et individ har moralsk betydning hvis hvordan vi behandler det gjør en moralsk forskjell, uavhengig av hvordan det påvirker andre. Begrepene blir nærmest diskutert som gradforskjeller, eller gradert moralsk status, som jeg skal komme tilbake til senere i kapitlet. Beauchamp og Childress forklarer moralsk status med å ha rettigheter og at det henger sammen med hvilke forpliktelser vi har til noe(n). De forklarer moralsk status slik:

The concept of moral status basically entails that any being X has moral status if moral agents have moral obligations to X, X has basic welfare interest, and the moral obligations owed to X are based on X's interest.⁵³

Beauchamp og Childress definerer moralsk status ved å si at et subjekt har moralsk status hvis vi har moralske forpliktelser overfor subjektet. Da regnes subjektet som et moralsk subjekt. Det moralske subjektet har egne velferdsbehov og forpliktelsene skal svare til subjektets grunnleggende interesser og behov. Dyr kan ha ulik grad av moralsk status ettersom vi kan føle ulik grad av forpliktelse overfor dem. Beauchamp og Childress tar for seg fem fremtredende teorier om moralsk status, som jeg ønsker å se i lys av navngivning og menneskeliggjøring av dyr, og hvordan det henger sammen med moralsk status. Forfatterne

⁵² Morris 2011: 256

⁵³ Beauchamp og Childress 2013: 62

har formulert fem ulike kriterier som gir moralsk status. De ser på hvilke kriterier som kan hevdes å si noe om hva et individ er, hva et individ evner, hvordan et individ opplever noe og hvilke relasjoner et individ er preget av.

Å ha moralsk status handler om å fortjene en grad av moralsk beskyttelse. Derfor er spørsmålet om moralsk status så sentralt innenfor dyreetikk og andre fagområder. En slik beskyttelse kan kun gis til entiteter som kan bli moralsk dårlig behandlet. På den måten er mennesker og mange dyr direkte moralske objekter, mens ting som et hus eller en bok kun er indirekte moralske objekter. Det kan forstås som for eksempel at når vi ødelegger noens bok, er det ikke selve boka vi gjør noe moralsk feil med, men eieren av boka. Direkte moralske objekter teller i seg selv, noe ikke indirekte moralske objekter gjør. Teorier om moralsk status bygger på spørsmålet om en skapning er en type entitet som moralske prinsipper tilegnes, og i så fall på hvilket moralsk grunnlag.⁵⁴

Det er mange måter å vurdere dyrs moralske status på. Mental kompetanse, nytteverdi eller middel for større goder er noen eksempler på kriterier for å vurdere moralsk status. I noen tolkninger av begrepet er det kun er ett kriterium som tilegner noen moralsk status og da i form av menneskeverd.⁵⁵ Det vil inkludere absolutt alle mennesker, men gir lite rom for å etisk kunne argumentere for andre arters moralske status. Andre tolkninger av begrepet innebærer at det helst må flere egenskaper til for å tilegne noen moralsk status. Eksempler på dette kan være bevissthet, det å kunne føle glede og smerte, eller tenke og være rasjonelle.⁵⁶ Beauchamp og Childress argumenterer for at slike egenskaper kan deles inn i fem kriterier. Hver av disse teoriene kan være med på å forklare hvorfor noen dyr fordrer moralsk hensyn og forpliktelse i større grad enn andre, og noen kanskje ikke i det hele tatt. *Det første* kriteriet er basert på de menneskelige egenskapene som kjennetegner Homo sapiens. Det å være et medlem av mennesket som art innebærer å ha den samme menneskelige genetiske koden. Dette er egenskaper karakteristiske for mennesket som angir grensen for hvem som har moralsk status.⁵⁷ Artstilhørigheten inkluderer derfor alle mennesker uansett hvilke evner eller andre egenskaper man har. På den måten bestemmes også hvem som kan ta del i det moralske

⁵⁴ Beauchamp og Childress 2013: 65

⁵⁵ Beauchamp og Childress 2013: 65

⁵⁶ Beauchamp og Childress 2013: 65

⁵⁷ Beauchamp og Childress 2013: 65

felleskap. Dette blir sett på som den tradisjonelle posisjonen. Det å være menneske blir ut ifra dette kriteriet sett på som en nødvendig og tilstrekkelig tilstand for å kunne motta moralsk respekt. Kriterier gir mennesker full moral status, og det tar hensyn til svake og sårbare mennesker, ved at det ikke vektlegger andre egenskaper. Andre dyrearter har derfor lavere status, basert på biologiske forskjeller alene.

Det andre kriteriet er basert på *kognitive egenskaper*, og beveger seg bort fra biologiske kriterier og artstilhørighet. Kognisjon kan forklares som prosesser av bevissthet som for eksempel sansing og persepsjon, minne, tenkning, refleksjon og evne til å forstå omverdenen. De egenskapene som gjelder i denne teorien er selvbevissthet, handlingsfrihet, evne til å begrunne og verdsette handlinger, evne til å ha meninger og ønsker, evne til å kommunisere ved å bruke språk og evne til rasjonalitet og vilje.⁵⁸ Dette kriteriet om hva som gir noen moralsk status, bygger på subjektets *evner* fremfor hva subjektet *er*. Hvert eneste individ som har egenskaper som samsvarer med noe av dette har dermed moralsk status. Kriteriet baseres også på begrepet *autonomi*, som handler om en persons rett og evne til å bestemme over seg selv.⁵⁹ Det er i denne sammenheng viktig å presisere at et individ trenger ikke å inneha alle disse egenskapene for å ha moralsk status. Det er med andre ord en viktig forskjell mellom tilstrekkelige og nødvendige kriterier. Dyr og mennesker som ikke har noen kognitive evner, vil derfor falle utenfor det moralske fellesskapet ettersom de ikke vil bli ansett som moralske subjekter.

Det tredje kriteriet er basert på evnen til å være *moralsk aktør*.⁶⁰ Det vil si å ha en grad av forpliktelse overfor andre moralske subjekter. Minimumskravene for å være en moralsk aktør er for det første at individer har evne til å gjøre moralske vurderinger av hva som er rette og gale handlinger. For det andre må individet ha motiver som kan vurderes moralsk. Det er med andre ord den moralske kapasiteten som er kriteriene her, og ikke nødvendigvis å gjøre det som er moralsk rett. Immanuel Kant står i dag for den mest innflytelsesrike teorien om det å være moralsk aktør. Han fokuserte på moralsk verdi, autonomi og verdighet, der viljens moralske autonomi har fått stor betydning. Han mente at kun dersom en styrer seg selv i samsvar med universelt gyldige moralske prinsipper kan et individ sies å ha egenverdi eller verdighet. Kants teori bygger dermed på en tolkning av autonomi som fundamentet for

⁵⁸ Beauchamp og Childress 2013: 69

⁵⁹ Beauchamp og Childress 2013: 101

⁶⁰ Beauchamp og Childress 2013: 72

verdigheten til enhver fornuftig skapning. En må derfor være en autonom aktør for å ha moralsk respekt og verdighet ifølge Kant.⁶¹ Beauchamp og Childress sitt tredje kriterium er *tilstrekkelig*, men ikke *nødvendig* for å kunne ha moralsk status.

Det fjerde kriteriet er basert på *sansning* (sentience). Denne teorien fokuserer verken på kognitive eller moralske egenskaper, men på subjektive følelser og erfaringer. Det legges spesielt vekt på evnen til å lide med en grunnforståelse av smerte og lidelse som noe ondt, og glede som noe godt. Det å påføre noen andre smerte vil være å skade den andre. Ettersom mange skapninger føler glede og smerte, vil slike handlinger bli oppfattet som gale mot dem.⁶² Det er i henhold til denne teorien moralsk forbudt å skade, unntatt hvis en har moralske grunner som kan rettferdiggjøre det å påføre smerte, for eksempel å bruke dyr til medisinske formål. Kriteriet om å være *sansende vesener*, og kunne erfare lidelse er tilstrekkelig for å gi noen moralsk status, og noen hevder også at disse evnene er nødvendige for moralsk status.⁶³ Et av moralens hovedanliggende er å minimere smerte og lidelse. Lidelse er noe som oppleves virkelig for individer uavhengig av kognitive egenskaper, moralske evner eller det å ha en spesiell artstilhørighet. Opplevelsen av lidelse er noe som går på tvers av slike kriterier, der det er selve lidelsen som teller.

Det femte og siste kriteriet er basert på *relasjonelle* egenskaper. Kriteriet bygger på roller, tillit, nærhet og omsorg, og hvilken rolle dette spiller for tilegnelsen av moralsk status.⁶⁴ Relasjoner handler om forpliktelser og roller, som mor og barn er et eksempel på, eller dyrepasser og sjimpanse. Vi gir dem i vår nærmeste omkrets større moralsk betydning enn andre som ikke er like nære. Familiemedlemmer og kjæledyr er begge eksempler på det, men også forholdet mellom en dyrepasser og dyrene han/hun passer på, for å se til relasjoner i dyreparker. De relasjonene som bygger på sosial interaksjon og gjensidighet er sterkere enn relasjonene med fremmede. Kriteriet handler også om følsomheten og sympatien en viser overfor andre, der individer i nær kontakt med oss utløser omsorg lettere enn andre.⁶⁵ Vi skylder dem vi er i en relasjon med beskyttelse, som øker jo mer sårbart et individ er. En økt forpliktelse overfor et individ gjelder også om det kan være utsatt for skade på grunn av

⁶¹ Beauchamp og Childress 2013: 72

⁶² Beauchamp og Childress 2013: 73

⁶³ Beauchamp og Childress 2013: 73

⁶⁴ Beauchamp og Childress 2013: 77

⁶⁵ Beauchamp og Childress 2013: 77

relasjonen. Et dyr og eieren av dyret er eksempel på dette, der dyret lett kan skades dersom ikke eieren tar ansvar.

Beauchamp og Childress sine fem kriterier om moralsk status tar i stor grad utgangspunkt i mennesket og dets evner. Likevel viser hver teori at også dyr kan innlemmes i flere av disse teoriene, som dermed tilegner (noen) dyr moralsk status. Kriteriene er basert på menneskelige egenskaper, kognisjon, evne til å være moralsk aktør, evne til å føle glede og smerte og til slutt relasjoner som kriterium. Ingen dyr har alle de egenskapene som ble lagt frem i kriteriene, og det er heller ikke nødvendig for å kunne snakke om moralsk status. Kriteriene er ikke hver for seg nødvendige, men *tilstrekkelige* for å kunne gi moralsk status, eller grader av moralsk status, til både mennesker og dyr.

2.4.2 Singers syn på moralsk status

«I am seeking to reduce pointless suffering».⁶⁶ Slik formulerte Singer kjernen og fellesnevneren i hans etiske argumentasjonen uansett tema, da han 27. oktober 2017 holdt den årlige Ex Phil-forelesningen ved Universitetet i Oslo, med tittelen «Forty Years On: Are All Animals Equal?».⁶⁷ Her snakket han om hvor vi står etter 40 år med dyrefrigjøringsbevegelsen, og tok opp spørsmålet om det har ført til fremgang for dyrene. Som vist til tidligere, har Singer spilt en viktig rolle når det kommer til spørsmål om både dyreetikk, bioetikk og global rettferdighet. Hans mål er å redusere meningsløs lidelse, og han tar derfor utgangspunkt i Benthams klassiske utilitarisme, særlig sitatet jeg presenterte over. Dette er kjernen i Singers etikk og hans form for utilitarisme, som han mener er et universelt aspekt ved etikken.⁶⁸

Den mest innflytelsesrike kritikken av måten vi behandler dyr på har frem til i dag vært særlig Singers utilitarisme.⁶⁹ Han hevder at «[h]vis vi ikke tviler på at andre mennesker føler smerte, bør vi ikke tvile på at andre dyr også gjør det».⁷⁰ Singer bygger derfor en del av sitt syn på det kjente utsagnet til Bentham som sier at vi ikke skal spørre om dyrs evne til å verken resonnerer eller snakke, men kun om de kan lide, som gir dem krav på moralsk hensyn.⁷¹ Han har ikke et

⁶⁶ Universitetet i Oslo UiO 2017

⁶⁷ Universitetet i Oslo UiO 2017

⁶⁸ Singer 2011: 11

⁶⁹ Korsgaard 2011: 94

⁷⁰ Singer 2002: 16

⁷¹ Singer 2002: 8

hedonistisk syn på nytteetikken, slik som Bentham og Mills syn om at vi alltid skal gjøre det som maksimerer nytelse og lykke fremfor lidelse. Singers nytteetikk er basert på det han kaller en *preferanseutilitarisme*. Denne formen for nytteetikk taler for at vi skal gjøre det som fremmer andres preferanser, eller interesser.⁷² Singer legger vekt på et universelt ståsted når det gjelder etiske vurderinger, og hevder at ens egne behov og interesser aldri kan veie mer enn andres interesser. Etikkk går forbi et 'jeg' og et 'du', og det handler for Singer om å kunne sette seg inn i andres ståsted og interesser. «Det grunnleggende prinsippet om likestilling krever ikke lik eller identisk behandling, den krever at det tas like mye hensyn til alle.» Singer mener derfor at vi skal bry oss like mye om dyrs interesser som medmenneskers interesser.⁷³ Sentralt i Singers filosofi er altså tanken om likhet (equality). Han viser til at mange filosofer har argumentert for å ta like mye hensyn til alles interesser, men Bentham var en av de få som forstod at dette også kan tilpasses andre arter.⁷⁴

Singers gjennombruddsverk er *Dyrenes Frigjøring* fra 1975. I forordet skriver Singer at boken hans handler om «de menneskelige dyrenes tyranni over de ikke-menneskelige dyrene.» hvor han kritiserer det han kaller *speciesisme*, nemlig menneskets diskriminering av andre levende vesener basert på art.⁷⁵

Speciesisme – ordet er ikke tiltalende, men jeg kan ikke tenke meg noe bedre – er en partisk fordom eller holdning i favør av interessene til medlemmer av ens egen art på bekostning av dem som tilhører andre arter.⁷⁶

Han argumenterer for at det å være menneske ikke er god nok grunn til å ha flere moralske rettigheter enn dyr. Art er ikke en moralsk relevant faktor, på samme måte som rase eller kjønn ikke er en moralsk faktor når det gjelder mennesker. Det gjelder også mellom ulike dyrearter, som gjør at noen arter ikke kan favoriseres fremfor andre. Singers tolkning av, spesiesismen, eller artsdiskrimineringen, kritiserer derfor også synet på at sjimpanser bør

⁷² Singer 2011: 13

⁷³ Singer 2002: 5

⁷⁴ Singer 2002: 7

⁷⁵ Singer 2002: IX

⁷⁶ Singer 2002: 7

respekteres mer enn for eksempel mus kun basert på art. «Prinsippet om likestilling av mennesker er ikke en beskrivelse av en påstått faktisk likhet: Det er en forskrift om hvordan vi bør behandle mennesker». ⁷⁷ Singer mener at det samme gjelder for dyr, og at verken omsorg eller hensyn skal variere ut ifra egenskaper til dem vi handler mot. ⁷⁸

I forelesningen hans «Forty Years On: Are All Animals Equal?» kom han inn på noe av det som er kjernen i min oppgave. ⁷⁹ Som forskningen på navngivning av dyr har vist til, er det noen faktorer som gjør at dyr blir navngitt. På samme måte finnes det også faktorer som gjør at dyr får moralsk status, og som dermed også gjør at dyr kan ha ulik grad av moralsk status. Dette kalte Singer i foredraget sitt, en annen form for spesiesisme. Han ga eksempler som hunden, kua og verpehøner, for å vise til forskjeller mellom dyrs moralske status. ⁸⁰ Her drøftet han det som kan kalles moralsk gradualisme, som handler om hvordan vi mennesker tilegner dyr ulik, eller grader av moralsk status.

2.4.3 Gradert moralsk status

I tidligere delkapittel om moralsk status, har jeg gjort rede for fem kriterier som ofte blir tatt i bruk når en skal vurdere en person, et dyr eller en annen entitets moralske status. Kriteriene gir ikke et «enten-eller» svar på om noen har full moralsk status, men kan forstås som grader av moralsk status. Dette har jeg, som tidligere nevnt, valgt å betegne som *gradert moralsk status*. Det kan handle om menneskers graderte moralske status ut ifra kriterier om kognisjon eller evne til å være moralske aktører, som vil variere. Men det kan også handle om dyrs graderte moralske status basert på de samme kriteriene, som jeg har valgt å bygge en del av drøftingen av menneskeligjøring av dyr i dyreparker på. Noen dyr har flere rettigheter enn andre, og de kan ha retter i likhet med mennesker. Likevel legger Beauchamp og Childress vekt på at det er sjeldent å finne teorier som gir dyr den samme graden av moralsk status som mennesker. ⁸¹ Gradert moralsk status må forstås i sammenheng med at kognitive evner som refleksjon og minner også er noe som ikke er «enten-eller» hos dyr, men som finnes i ulike grad avhengig av art, oppvekst, mental stimulans, miljø, frihet eller fangenskap, eller andre faktorer. Det gjelder også de andre kriteriene.

⁷⁷ Singer 2002: 5

⁷⁸ Singer 2002: 6

⁷⁹ Universitetet i Oslo UiO 2017

⁸⁰ Singer 2002: 2

⁸¹ Beauchamp og Childress 2013: 82

2.5 Antrozoologi

Antrozoologi er synonymt med dyrestudier, eller menneske–dyr-studier (Human-animal studies, HAS), som tar for seg alle områder der samspillet mellom dyr og mennesker studeres. Det er en underkategori til etnobiologi som er studiet av hvordan levende ting blir behandlet eller brukt av mennesker. Antrozoologi er et relativt nytt tverrfaglig felt som retter mye fokus mot de positive effektene ved menneske – dyr relasjoner.⁸² Forskere innen fagfeltet ser på mangelen av forskning på dyr, og forholdet mellom dyr og mennesker i historien, spesielt i lys av dyrs representasjon og deres plass i det menneskelige samfunn. Antrozoologi er ikke en enhetlig tilnærming til dyrestudier ettersom feltet består av mange ulike metoder fra flere forskjellige disipliner.⁸³

Trying to give an overview of the burgeoning area known as animal studies is, if you'll permit me the expression, a bit like herding cats.⁸⁴

I 2012 gav Margo DeMello, som er professor i kulturell antropologi, ut boken *Animals and Society: An Introduction to Human-Animal Studies*. Hun underviser i kulturell antrozoologi og mange andre felt innenfor studier om dyr. Kulturell antropologi er tverrfaglig, som blant annet innebærer et samarbeid mellom naturvitere som studerer dyrevelferd og filosofer som skriver om dyreetikk. De har jobbet mot et felles mål for å forstå og definere vår relasjon til dyr. De brukte ulike konsepter, antakelser og vokabular når de for over 40 år siden gikk i gang med denne oppgaven. Samspillet mellom etikk og naturvitenskap har derfor ført til noen hindringer for både forskningen og etikken. Det har blitt stilt spørsmål ved bruken av dyr til for eksempel forskning og blitt lagt mer vekt på verdien i relasjoner og samhandling med dyr, som antrozoologi er et eksempel på. Fokus på ulike dyregruppers grad av moralsk status og forskning på hva som skiller mennesker og dyr, har også blitt diskutert i større grad. Den vitenskapelige og filosofiske tilnærmingen overlapper dermed i større grad, som har ført til et

⁸² Berget, Krøger og Thorød 2018: 15

⁸³ DeMello 2012: 4

⁸⁴ DeMello 2012: xiii

mer integrert felt og større bevissthet over dyr og vårt forhold til dem. Verken empirisk eller etisk refleksjon kan oppnå det alene.

Antrozoologi er et felt som kan studeres sett fra et historisk og kulturelt perspektiv, der dyrs indirekte tilstedeværelse i primærnæringer, ressursutnytting, mat og bekledning er i fokus. Både tamme og ville dyr kan studeres som levende vesener i den menneskelige verden, og som representasjoner av kulturelle og sosiale forhold. Kategorisering av dyr som kjæledyr eller nyttedyr fører til at dyrene gis ulik moralsk status, som jeg har vist til tidligere.

Relasjonen mellom mennesker og dyr er betinget av sosiale og kulturelle forhold. Kunnskaper om hvordan dyr er blitt behandlet og hvilke egenskaper de har blitt tillagt må ses i lys av den sosiale og kulturelle konteksten og ulike teoretiske tilnærminger.⁸⁵

⁸⁵ Universitetet i Oslo UiO 2019

3. Navngivning

Studiet av navn er i stor grad forbundet med antroponymer, eller menneskenavn, men de siste tiårene har interessen for navngivning av dyr økt. Studiet av dyrenavn har endret seg over tid.⁸⁶ Tradisjonen for navngivning av dyr har endret seg fra å gi dyr mer typiske dyrenavn, til i dag å omfatte menneskenavn i mye større grad.⁸⁷ Denne formen for antropomorfisme har blitt mer fremtredende de siste årene. Som Katharina Leibring viser til i sin forskning, kan denne endringen reflektere et endret syn på dyr og deres rolle i samfunnet. På denne måten kan navngivning av dyr si noe om dyrs moralske betydning og hvilke forskjeller som finnes mellom ulike grupper, arter og individer.

Hvilke dyr vi omgir oss mest med har endret seg over tid, og det samme gjelder praksisen for navngivning av ulike grupper dyr. Navngivning av dyr i dyreparker er lite utforsket sammenlignet med for eksempel kjæledyr og produksjonsdyr. Leibring viser til at det finnes en del forskning på dyrenavn, men ikke når det gjelder hvordan navnene er motivert og med nye perspektiver på hva et navn innebærer.⁸⁸ I dette kapitlet skal jeg derfor vise til ulik forskning på navngivning av noen utvalgte dyregrupper, som kan gi forståelse for hva som ligger bak når dyr i dyreparker får navn, eller ikke får navn. I dyreparker har det også vært tradisjon for å bruke menneskenavn på dyr, som jeg kommer mer inn på i kapittel 4. Derfor vil jeg her også vise til teori fra navnestudier generelt, som studiet av betydningen av navn og sammenhengen mellom navn og identitet.

3.1 Navn og betydning

Det svært omfattende studiet av navn er en del av grunnlaget for spørsmålet jeg stiller i tittelen for denne oppgaven; Bare et navn? Det er funnet flere mønstre ved navngivning av liknende referenter, som for eksempel kjæledyr, produksjonsdyr og dyreparkdyr. Slike mønstre gjør at det kan være relevant å studere de ulike gruppene for å forstå hva som ligger bak navngivning av en bestemt gruppe. Samtidig er det i forskningen av navn også vist til likheter mellom menneskenavn og dyrenavn, og gjør at det er interessant å diskutere sammenhengen mellom dem. I dette delkapitlet skal jeg derfor vise til forskning på navns

⁸⁶ Leibring 2018: 626

⁸⁷ Leibring 2018: 627

⁸⁸ Leibring 2018: 627

ulike betydninger og i neste delkapittel sammenhengen mellom navn og identitet. Dette kan være med på å si noe om navngivning av dyr i dyreparker.

Staffan Nyström er professor i skandinavisk onomastikk ved Uppsala Universitet og har forsket på navns betydning. Han har i boken *The Oxford handbook of names and naming* skrevet artikkelen «Names and meaning» som handler om hvilke betydninger et egennavn kan ha.⁸⁹ Forskere er uenige i hvor vidt egennavn har betydning utover å identifisere et objekt. Stedsnavn, personnavn og dyrenavn m.fl. er ord som brukes til å identifisere og referere til individuelle objekter uten å måtte beskrive dem. De kan ha både en leksikalsk og en refererende betydning. Når den leksikalske betydningen i et navn blir borte, er det den henvisende funksjonen som står igjen. Navnet utgjør da personen, dyret eller det det refererer til, og er ellers meningsløst. Nyström viser til at det er uenighet om dette, da definisjonen av et navns betydning kan variere. Selv om egennavn ikke trenger å ha en konkret etymologisk og leksikalsk betydning, så har de ofte en annen form for betydning. Navn er mer enn bare praktiske merkelapper. De bærer med seg innhold på mange ulike måter. Uenigheten om betydningen ved egennavn ligger altså i om de kun er refererende eller om de både er meningsbærende og refererende. Dette spørsmålet leder tilbake til tittelen på denne oppgaven. Er det *bare et navn*, eller inneholder det en større betydning? Nyström mener navn kan være både refererende og meningsbærende.⁹⁰ Han kommer med et viktig perspektiv på navneforskning, som er at vi ikke må spørre hva et navn *er*, men hva et navn *gjør*.⁹¹

Et egennavn skal først og fremst henviser til et individ uten å beskrive det. Forholdet mellom et navn og dets bærer, eller denotasjonen, er derfor sentral. Samtidig vekker et navn flere subjektive assosiasjoner til et navn, eller konnotasjoner, som både kan være individuelle og felles for flere.⁹² Slike assosiasjoner og bilder knyttet til et navn vil være med på å forme det bildet en har av et individ, og i denne oppgaven, dyr i dyreparker.

I tillegg til navns leksikalske og refererende betydningen viser Nyström til en tredje måte å forstå betydningen ved navn på, som er den forutinntatte meningen. Våre assosiasjoner er i

⁸⁹ Nyström 2018: 40

⁹⁰ Nyström 2018: 40

⁹¹ Nyström 2018: 40

⁹² Nyström 2018: 41

stor grad forutbestemt ved at vi plasserer navn innenfor kategorier. Et eksempel på dette er navnet Aslan, som mange vil kunne anta tilhører en løve, som er tilfelle i Kristiansand Dyrepark. Det kan vekke positive eller negative assosiasjoner bare å høre et navn, og det dannes et bilde av personen, eller dyret. Noen kan forbinde et navn med en kjendis, som dermed også vil påvirke hvordan vi ser på navnebæreren, kun ved å høre navnet. Et eksempel på dette var når løven Leia i Kristiansand dyrepark døde i en tragisk ulykke.⁹³ Leia assosieres for mange til prinsesse Leia i de kjente Star Wars-filmene, som vil være med på å danne et bilde av løvinnen. Et navn vekker følelser, basert på det navnet assosierer til og ikke navnet i seg selv. I dette eksempelet assosieres den avdøde løven til en god og sterk prinsesse, som derfor også kan ha skapt følelser av sorg på en annen måte enn om løvens navn var mer ukjent. På denne måten kan navn bli forstått som noe som uttrykker verdier, følelser, symbolikk og etikk.⁹⁴

3.2 Navn og identitet

De siste tiårene har navneforskningen vendt seg mer mot identitet. Den svenske navneforskeren Emilia Aldrin har forsket på valg av navn som en sosial handling, og har i boken *The Oxford Handbook of Names and Naming* bidratt med et kapittel om navn og identitet. Hun stiller her spørsmål ved hvordan et navn kan påvirke identiteten og hva som skjer når navn endres.⁹⁵ Aldrin definerer identitet både som hvem vi egentlig er, og hvordan andre ser på oss. En navnegiver og en navnebærer ser ofte ulikt på hvilke identiteter som er knyttet til et navn. Identitet handler om både likhet og ulikhet, ved at den både formes av det man har til felles og det som skiller en fra hverandre.⁹⁶ Identitet handler mye om relasjonen mellom «vi» og «de andre», som relasjonen mellom mennesker og dyr kan være et eksempel på. Over tid ser identiteten til mennesker ut til å endres, som også er relevant innenfor studiet av navn og identitet.⁹⁷

Identitet blir både sett på som noe iboende hos et individ, og derfor noe vi er, og som en sosial konstruksjon, og dermed noe vi gjør. Det er ikke enighet innenfor navneforskningen om disse

⁹³ Ihme 2020

⁹⁴ Nyström 2018: 49

⁹⁵ Aldrin 2018: 382

⁹⁶ Aldrin 2018: 383

⁹⁷ Aldrin 2018: 384

tingene, når det gjelder navn og identitet.⁹⁸ Noen forskere ser på sammenhengen mellom navn og identitet som noe symbolsk, der navngivning fungerer som en måte å anerkjenne personlighet på fremfor å overføre personlighet. Andre hevder at et navn er med på å forme noens identitet.⁹⁹ Som jeg har vært inne på tidligere, kan navn bli sett på som en kommunikativ handling med hensikt å identifisere noen, men spørsmålet er hvem sin identitet det sier noe om? Reflekterer et navn den som bærer navnet eller navnegiveren? Et eksempel på dette er når foreldre gir navn til sine barn, der det ofte er foreldrenes følelser, smak og erfaringer som bestemmer navnet. Det samme spørsmålet kan stilles når det gjelder navngivning av dyr. Sier navnet som blir gitt til en løve i en dyrepark mest om løven eller om dem som har bestemt navnet? Navn og identitet har derfor også blitt diskuterte innenfor filosofi og etikk.¹⁰⁰

Aldrin viser også til at det i navneforskning ofte skilles mellom personlig og sosial identitet. Personlig identitet betegner et individs personlige egenskaper og opplevelse av seg selv, mens sosial identitet legger vekt på hvordan sosiale forhold og grupper får definerer et individs identitet. Den personlige identiteten er oftest uttrykt gjennom et individs fornavn mens den sosiale identiteten kan uttrykkes gjennom etternavn, kallenavn eller andre benevninger som viser et individs gruppetilhørighet.¹⁰¹ Et eksempel på dette fra dyreparker kan være å velge å referer til et dyr ved bruk av artsnavn fremfor egennavn. Dyrepasseren kan referere til «sjimpansen» fremfor for eksempel «Julius». Det viser til dyrets sosiale identitet, som er å være en del av sjimpanseflokk.

Navn og identitet henger sammen, men hva skjer da med identiteten når et navn bli forandret? Et eksempel på dette når det gjelder navngivning av dyr i dyreparker er da Dyreparken skulle hente fire geparder fra Borås Djurpark i Sverige. «Nå kan du gi nye navn til Bertil, Olof og Åke» var overskriften til en artikkel i Fædrelandsvennen 2. mai 2014.¹⁰² Dyreparken ønsket nye navn til de tre gepardene, mens den fjerde geparden, med navnet Kero, fikk beholde sitt afrikanske navn. I samarbeid med Fædrelandsvennen ble det holdt en navnekonkurranse for å finne nye navn til gepardene, og da helst afrikanske navn siden dyrene er av sørafrikansk

⁹⁸ Aldrin 2018: 385

⁹⁹ Aldrin 2018: 385

¹⁰⁰ Aldrin 2018: 385

¹⁰¹ Aldrin 2018: 387

¹⁰² Damsgaard 02.05.2014

oppriinnelse. Navnene skulle også ha relevans til dyreriket. De gammelsvenske navnene var ikke helt tilfeldig valgt bekreftet Borås djurpark, men hadde mer praktiske årsaker. De fikk våren 2012 to gepardkull i parken, og for å skille dem kalte de det ene kullet på fem geparder for Boråserne, og gav dem gammelsvenske navn på bokstavene, som ble til Bertil, Olof, Rut, Åke og Siv.¹⁰³ Det andre kullet fikk navn basert på bokstavene i Gøteborg. Dyrepasser og zoolog Daniel Roth i Borås Djurpark svarte til Fædrelandsvennen: «Vi legger oss aldri opp i om noen velger andre navn, det blir helt opp til Kristiansand Dyrepark. Det viktigste er at dyrepasserne som har ansvaret for dem kjenner igjen sine flekkete katter.»¹⁰⁴ De viser dermed til at det å navngi dyrene handler mest om å identifisere individene i en flokk og dermed har praktiske funksjoner. Dyreparken i Kristiansand hadde et litt annet syn på navngivningen og andre kriterier til hvilke typer navn gepardbrødrene kunne få. De nye navnene ble Kito, som betyr juvel på swahili, Kasi, som betyr fart og Asante, som betyr takk. I juryen for å bestemme de nye navnene til gepardene satt blant annet fotballspilleren Ernest Asante, og ettersom han ble regnet som den raskeste Start-spilleren, var det den raskeste av gepardene, Åke, som fikk navnet Asante.¹⁰⁵

Navnebytte hos mennesker kan handle om å forlate en tidligere identitet, eller et ønske om å vise en ny identitet. Navnebytte fra Åke til Asante kan reflektere et slikt syn på bytte av navn. Kanskje kan et slikt navnebytte kunne påvirke den moralske statusen som blir gitt dyret. Aldrin viser til hvordan et nytt navn kan forbedre et individs plass i samfunnet, uten å endre identiteten¹⁰⁶. Det trenger altså ikke handle om endring av identitet. Et gammelsvensk navn på geparder i en norsk dyrepark reflekterer ikke den afrikanske kulturen som Kristiansand Dyrepark ønsker å få frem. Navnebyttet kan derfor handle om kulturell identitet. Ved adopsjon av barn fra andre kulturer, kan foreldre velge mellom å beholde det mer kulturelle fødselsnavnet eller å forandre det og tilpasse det mer til sin egen kultur. Forskning viser at foreldre som skal gjøre et slikt valg setter identitet svært høyt. Navnet skal både reflektere den personlige identiteten og den kulturelle identiteten, samtidig som familiens identitet, eller den sosiale identiteten også må legges vekt på.¹⁰⁷ Dyreparker har et valg når de får dyr fra andre dyreparker, om hvorvidt de vil beholde navnene de har fått der de kom fra, eller om de ønsker

¹⁰³ Damsgaard 16.01.2014

¹⁰⁴ Damsgaard 16.01.2014

¹⁰⁵ Damsgaard 15.05.2014

¹⁰⁶ Aldrin 2018: 389

¹⁰⁷ Aldrin 2018: 390

å gi nye, for å påvirke hvordan dyret skal presenteres. Navngivning av dyr handler derfor kanskje mer om navnegiverne enn navnebærerene.

Valg av navn har sammenheng med valg av identitet.¹⁰⁸ De navnene dyreparker velger å gi dyrene kan si noe om hvordan de ønsker at dyrene skal bli oppfattet, og dermed hvilken identitet de har valgt å gi dyrene. Samtidig kan også navnevalgene si noe om hvordan dyreparker ønsker å bli oppfattet.

3.3 Navngivning av dyr

Navngivning har antakelig foregått siden mennesker begynte å temme og bruke dyr.¹⁰⁹ Dyrene flest mennesker i dag er i kontakt med er kjæledyrene, og navnene som er populære for gutter og jenter blir ofte også gitt til hunder og katter.¹¹⁰ Dyr brukt i produksjon, som kuer og griser, er dyr som mennesker i dag generelt sett er mindre i kontakt med, og de får i dag ofte nummer fremfor navn. Det samme gjelder forsøksdyr, og ville dyr blir også sjelden navngitt. Likevel er det eksempler på navngivning av disse dyregruppene, som kan kaste lys over praksisen i dyreparker. Navneforskeren Damaris Nübling viser i sin forskning til at tradisjonen for navngivning av dyr i dyreparker har vært at mange av dyrene, og spesielt pattedyrene, har fått navn.¹¹¹ Det er gjort flere studier på navngivning av både kjæledyr og produksjonsdyr, men lite på dyr i dyreparker. Det er likevel fremtredende at navnene gitt til dyr i dyreparker ofte har vært hentet fra antroponomastikken.¹¹²

Det finnes mange ulike måter å kategorisere dyr på innenfor dyreetikk, som ofte handler om måten dyrene inngår i menneskers liv på, enten dyr er selskapsdyr, nyttedyr, produksjonsdyr, dyr i underholdning eller forskning, domestiserte eller ikke-domestiserte. Nübling kategoriserer dyr ut ifra det område de befinner seg i, fremfor nytte- eller bruksområde. Det er en interessant inndeling med tanke på hvordan en kan forstå ulik navngivning av de ulike gruppene dyr. Navnene hun har satt opp som eksempler, speiler forskningen hennes når det gjelder hvilke navn som har vært vanlige blant de ulike dyregruppene. Det er også interessant å se eksempler på navngivning av andre typer dyr, for å se det i lys av navngivning i

¹⁰⁸ Aldrin 2018: 391

¹⁰⁹ Leibring 2018: 615

¹¹⁰ Leibring 2018: 624

¹¹¹ Nübling 2012: 194

¹¹² Leibring 2018: 626

dyreparker. Det kommer frem en tydelig kontrast når det gjelder urbane og landlige dyrenavn, eller det Nübling kaller *urbozoonym* og *rurozoonym*. Navnene til dyrene i dyreparker er ofte vanlige personnavn (Knut og Paul) mens navnene til gårds- og produksjonsdyr ikke er vanlige personnavn (Rocco, Berta, Pluto). Leibring viser i artikkelen sin om navngivning av dyr, til teorier og diskusjoner om hvorfor eller hvorfor ikke vi gir navn til dyr, og hvilke dyr det er større sjanse for at vil få et navn. Generelt er det blant gårds- og produksjonsdyr og selskapsdyr det finnes flest navn, og artikkelen tar også i hovedsak for seg disse grupperingene.

I sin forskning fra Sverige har Leibring kommet frem til at kuer og geiter på 1800- og 1900-tallet ofte fikk navn ut ifra farger, mønster og andre fysiske karakteristikk spesielt i ansiktet, som Blacka og Grimma er eksempler på.¹¹³ Hun fant mange eksempler på spesielt hunddyr, ettersom de gav melk og avkom og dermed fikk leve lengst. Noen navn speilet også dyrenes natur, som geiten «Dansdocka» er et eksempel på. I løpet av 1900-tallet har det skjedd en endring i navngivningen ved at navnene på 1900-tallet har gått mer over til spesielt kvinnenavn og mer uklare og kryptiske navn. Årsaker til det er antakelig større flokker, og at de dyrene som lever lengst, og som dermed oftest får navn, er hunddyr fordi det er de som gir melk og egg og som gir nye avkom. På grunn av store flokker og antall dyr i industrien i dag, er det nå mye mindre vanlig å gi dyrene navn.

For å forstå hva som etisk spiller inn når vi navngir eller ikke navngir navn i dyreparker, vil jeg se til eksempler på forskning på navngivning av kjæledyr. Navnene vi gir til kjæledyr kan ofte forklares ut ifra en eller flere av de tre funksjonene hos Rogan, som vist til i teorikapittelet. *Den individualiserende funksjonen* blir ofte regnet som den viktigste årsaken til å navngi. Det legges også ofte vekt på personlighet og utseende når kjæledyr får navn, som kan handle om å uttrykke dyrets særegenheter. Denne *uttrykksfunksjonen* kan også fungere som et kjærtegn eller kanskje være en måte å hylle en kjendis eller et forbilde på. Denne formen for oppkalling, eller det å gjenbruke tidligere brukte navn kan knyttes til *den rituelle funksjonen*.¹¹⁴ Det er gjort lite forskning på navngivning av kjæledyr som kaniner, marsvin fugler, men en del på hunder og katter. Mange som har kjæledyr gir dem vanlige

¹¹³ Leibring 2018: 622

¹¹⁴ Leibring 2018: 617

menneskenavn, som på den ene siden kan være for å menneskeliggjøre dyrene eller på den andre siden for å reflektere eierens menneskelige relasjon til dyret.

Leibring har i prosjektet *Djurnamn* i Sverige undersøkt hvilke navn vi gir våre kjæledyr, med vekt på hunder.¹¹⁵ Leibring har forsket spesielt på hvordan hunders tiltalenavn har endret seg gjennom årene. Gjennom sin forskning kom hun fram til at navngivningen kan deles inn i flere grupper der menneskenavn (ofte eldre navn), kjendisnavn, fiktive dyr, internasjonale navn og navn basert på adjektiver var blant de vanligste gruppene. Uansett hvilken gruppe så bemerket hun også at det å finne navn til hundene sine skaper stor entusiasme, og at mange hundeeiere ser på det som viktig å finne unike hundena.¹¹⁶ En forskjell viste seg mellom navngivningen av hannhunder og tisper. Tispevalpene fikk gjennomgående de samme navnene som nybakte foreldre gav til sine barn, som Selma og Maja, mens hannhundene fortsatt ble kalt Ludde og Bamse. Leibring konkluderte med at hundens endrede rolle fra å være en brukshund til å bli et familiemedlem, har gjort at praksis for navngivning har blitt mer lik navngivningen av barn.

Nübling har også forsket på navngivning av kjæledyr, og viser til hvordan hunder og katter blir innlemmet i familien.¹¹⁷ Denne rollen kjæledyrene har fått, noen ganger nesten som erstatte for både barn og partnere, har dermed også ført til at de ofte får menneskenavn. Går vi en del tiår tilbake i tid fikk hunden oftere navn etter utseende, egenskaper eller funksjon da de ble brukt som kun jakt- og vakthund. Det å menneskeliggjøre dyr ved å gi dem menneskenavn henger derfor sammen med betydningen og statusen dyrene har for oss mennesker.

En annen gruppe dyr hvor navngivning har blitt studert, er forsøksdyr. Sosiologen Vibeke Pihl har forsket på navngivning av griser som forsøksdyr, og har observert hvordan grisene blir omtalt og referert til av forskerne.¹¹⁸ Griser og andre dyr i laboratorier blir brukt som forskningsobjekt for å oppnå større mål, som å utvikle medisiner, kosmetikk og ny kunnskap om psykologiske reaksjoner. Som Nübling viser til i sin forskning og tabell over ulike typer

¹¹⁵ Institutet för språk och folkminnen 2019

¹¹⁶ Bill 2019

¹¹⁷ Nübling 2012: 192

¹¹⁸ Pihl 2017: 49

navn gitt til ulike grupper dyr, får forskningsdyr kun et nummer, eller en kode, for å identifisere dyrene og skille dem fra hverandre.

Grisene Pihl forsket på ble ikke omtalt med navn, men ble merket med et nummer på baken. Men grisene hadde egne journaler hvor det sto et individuelt navn, som ikke ofte ble tatt i bruk.¹¹⁹ Det å navngi dem hadde blant annet praktiske årsaker ved at det forbedret kommunikasjonen om og med dyrene.¹²⁰ Det handlet for mange mer om det praktiske enn det følelsesmessige. Det var viktig å opprettholde en viss avstand til dyrene og unngå å komme i for nær relasjon til individene, da det vil kunne gjøre forskningen etisk sett mer problematisk. Pihl viser til at det ble bekreftet at økt emosjonelt engasjement for individer i forskningen førte også til at forskerne unngikk å skade eller drepe dyrene.¹²¹ Dette viser til kriteriet for moralsk status, som handler om relasjonelle bånd. Blant forsøksdyrene unngikk forskerne å bruke navn og andre menneskeliggjørende trekk, bevisst for å unngå å få relasjon til dyrene.

Bruk av navn eller nummer viser til ulike måter å kjenne forsøksdyrene på, og det er faktorer som kan gjøre det mer sannsynlig å bruke navn til dyrene. Det avhenger blant annet av hvor mye tid en forsker har sammen med et individ, og på den måten også av levetiden til dyret. I intervjuer med forskerne i laboratoriet fant Pihl ut av at de brukte navn til de dyrene som deltok over lengre tid.¹²² Det kan vise til en sterkere relasjon til et individ, selv om det ble forklart at mange av navnene de brukte, fungerte mer som morsomme kallenavn på grisene, internt blant kolleger. En annen faktor som var relevant for om grisene fikk navn, var karakteren av arbeidet og hva grisene var forsøksdyr for. Det å være et middel for å utvikle behandling for alvorlige sykdommer, endret statusen til flere individer fra «labrotte» til «martyrkjæledyr.»¹²³ Dyrene fikk derfor en høyere status, når de ble navngitt, samtidig som bruken av navn bekreftet at de hadde en opphøyd status, som middel for et viktig mål. Med et navn ble grisene omdannet til modeller av menneskelige pasienter, og de ble ikke lenger bare sett på som medlemmer av en art, men unike og spesielle individer.

¹¹⁹ Pihl 2017: 49

¹²⁰ Pihl 2017: 53

¹²¹ Pihl 2017: 51

¹²² Pihl 2017: 50

¹²³ Pihl 2017: 51

Identifikasjon og individualisme er to viktige sider ved navngivning av dyr i laboratorier, som forskningen her har vist til. Pihl viste også til hvordan et navn gav dyrene en form for personlighet.¹²⁴ En av forskerne hun intervjuet svarte at navngivning av dyrene er problematisk fordi det personifiserer dem og bryter ned skillet mellom dyr og menneske.¹²⁵ Et navn relateres til en personlighet, mens et tall viser til produksjonsdata og bekrefter et syn på dyrene som forskningsobjekter.

Denne holdningen til navngivning av forskningsobjekter har også blitt diskutert innenfor etologien. Den verdenskjente primatologen Jane Goodall har studert ville sjimpanser i nesten 50 år, og har bidratt mye til bevaring og vern av dyr og naturområder. I 1957 reiste hun som 23-åring fra England til Gombe i Tanzania for første gang, for å observere ville sjimpanser og skrive om dem. Uten formell utdanning begynte hun å studere sjimpanser og deres levesett. Hun brukte en annen metode enn mange forskere på denne tiden, da hun gav navn til sjimpansene, og ikke nummer.

I had no undergraduate degree. I had not been to college, and there were many things about animal behavior that I did not know. I had not been taught, for example, that it was wrong to give names to my study subjects – it would have been more scientific to give them numbers. I was dumbfounded by this practice. For one thing, I did not think of the chimps as «study subjects» but as individuals, each with his or her own personality. I was learning *from* them, not only *about* them. On a more practical level, I would never have been able to remember who was who if they only had numbers!¹²⁶

I tillegg til å gi alle sjimpansene hun studerte navn, oppdaget hun at sjimpanser brukte og laget egne redskaper og hun talte for at sjimpanser har følelser slik som mennesker. I boken sin *In the Shadow of Man*, som kom ut for første gang i 1971, skildrer hun de tidlige oppdagelsene hun gjorde, i møtet med sjimpansene.¹²⁷ Observasjonene hennes ble den gang sett på som etisk problematiske av mange forskere fordi det stilte spørsmål ved menneskets moralske status og hva som skiller oss fra sjimpanser. Goodall så på sjimpansene som

¹²⁴ Pihl 2017: 57

¹²⁵ Pihl 2017: 58

¹²⁶ Peterson 2006: 276

¹²⁷ Goodall 2010: 14

individer og ikke som forskningsobjekt.¹²⁸ Da hun kom tilbake til Cambridge University tidlig på 1960-tallet fikk hun høre at hun ikke skulle gi dem navn. Et navn var med på å gi dem en form for personlighet, tillegge dem følelser og evne til å tenke. Disse egenskapene ble for mange sett på som unike for mennesker og utfordret synet på dyrs moralske status. Goodall gav navn til alle sjimpansene hun jobbet med. For henne var det ikke problematisk å antyde en nesten menneskelig individualitet, og heller ikke mindre vitenskapelig.¹²⁹

Hennes argumenter for å navngi sjimpansene hun studerte henger derfor sammen med det å se på dyr som individer, som igjen antyder en personlighet. Navngivningen av sjimpansene kan derfor både være en bekreftelse på at sjimpansene er mer like oss, og en måte å prøve å gjøre sjimpansene mer like oss. Navngivning av sjimpansene ble sett på som antropomorfisme, som førte til kritikk. I et intervju i 2016 fikk Goodall spørsmålet om hva som var hennes argumenter for å navngi sjimpansene hun observerte i Gombe. Goodall svarte med at ettersom hun ikke hadde tatt noen universitetsgrad før hun reiste første gang, visste hun ikke at man ikke gav dyrene navn. Hun hadde alltid gitt dyrene sine navn, og er glad for at flere etologer bruker navn i dag. I intervjuet tok de opp dette med å slutte å navngi dyr i dyreparker. Det å navngi sjimpanser i et naturreservat og i dyreparker har mange likheter, og på spørsmålet om hva som kan være argumentene for å slutte å navngi dyr i dyreparker, svarte hun:

Yes, do you know why, it is usually because if an animal dies or disappears, the zoo doesn't want to be blamed. If they want to swap an animal with another zoo they don't want the public to say «but we love Jerry, please bring Jerry back», but the keepers will all have names for them. (...) I think they should have names, they are individuals, and that has been my fight from the beginning. Every animal has an individuality just like every human being, and without a name the individuality kind of fizzles away.¹³⁰

Goodall kritiserer dyreparker for å unngå navngivning av dyrene fordi de vil kunne bytte ut dyr uten å få klager fra mennesker som har knyttet seg til det enkelte individet. Goodall viser i sitatet hvor viktig den individualiserende funksjonen ved navngivning er, og argumenterer for

¹²⁸ Peterson 2006: 277

¹²⁹ Peterson 2006: 276

¹³⁰ College Tour 2016

at alle dyr har må bli sett på som individer. Navngivning av ulike typer dyr kan være med å si noe om hva som ligger til grunn for at dyr i dyreparker blir gitt eller ikke gitt navn, eller at noen får navn fremfor andre.

4. Navngivning av dyr i dyreparker

Som jeg kom inn på i det forrige kapittelet, er det forsket lite på navngivning av dyr i dyreparker. Etersom jeg ønsker å finne ut mer om hvordan navngivning av dyr i dyreparker henger sammen med moralsk status, vil jeg i dette kapittelet vise til historikk, forskning og eksempler fra noen dyreparker. I den første delen vil jeg gjengi noen sentrale trekk med tanke på moderne dyreparkers historikk og utvikling. Det er med på å fortelle en del om hvordan menneskers holdninger til dyr i dyreparker har endret seg, og hvordan praksisen for fremvisning av dyr har tilpasset seg dagens samfunn. Videre i dette kapittelet vil jeg ta for meg noen konkrete eksempler fra noen dyreparker, med tanke på navngivning og profilering av dyr. Dette vil jeg se i lys av teori om navngivning og moralsk status, og trekke inn relevante artikler og forskere.

4.1 Dyreparkers formål og historikk

Begrepet «Zoo» kom inn i The Oxford English Dictionary i 1867, som vitner om en relativt ung alder for den moderne dyreparken.¹³¹ Offentlige dyreparker, med fokus på vitenskap og utdanning i tillegg til underholdning, vokste frem i Europa på slutten av 1700-tallet. London Zoo åpnet i Regent's park i 1828, som var starten på den moderne dyreparken vi kjenner i dag.¹³² Det som skilte de nye dyreparkene fra de tidligere utstillingene av dyr, var formålet om undervisning og forskning, og noen startet også tidlig med bevaring. Fremvisningen av dyr skulle ikke lenger bare underholde, men lære mennesker om dyrearter og deres levesett.¹³³

De første dyreparkene kjempet om å ha de mest eksotiske dyrene å vise frem. En forskjell er at det den gang ble sendt dyr til dyreparkene som gaver, mens dyrene i dag ofte sendes mellom dyreparker som del av et avlsprogram, der det genetiske mangfoldet er i fokus. Dyreparkene i Europa på 1800-tallet var rettet mot den øvre klassen i samfunnet, fordi det var for dyrt for de lavere klassene. Dyreparker i dag er i større grad tilpasset allmennheten. Den første amerikanske dyreparken var The Central Park Zoo i New York, som åpnet i 1874. De amerikanske dyreparkene var inspirert av utviklingen i Europa, men rettet seg mer mot arbeiderklassen. Dyreparkene ble dannet på samme tid som det ble anlagt byparker, som gjorde det naturlig å bygge dyreparkene her. Inngangen skulle i starten være gratis, for det

¹³¹ Hancocks 2001: 46

¹³² Hanson 2002: 3

¹³³ Hanson 2002: 3

skulle inkludere og forene alle samfunnsklasser. Alle skulle få ta del av opplevelsene og kunnskapene dyreparkene kunne gi, og både i Europa og Amerika ble det opprettet dyreparker i de fleste hovedstedene innen starten på 1900-tallet.¹³⁴

Dyreparker gikk gjennom store endringer i løpet av 1900-tallet. Carl Hagenbeck åpnet en dyrepark i Hamburg i 1907, som ble et gjennombrudd for den moderne dyreparken.¹³⁵ «The Hagenbeck Revolution», betegner dyrs frigjørelse fra sine bur tidlig på 1900-tallet. Han brukte innhegninger og vollgraver for å lage «naturlige» miljøer som skulle likne dyrenes leveområder. Dyreparker i dag er produkt av de endrede holdningene til ville dyr i fangenskap som vokste frem på 1800- og 1900-tallet. Det kan en se på innholdet, organiseringen, og utformingen av dyreparker. Flere dyreparker blir i dag habitatbaserte og handler mer om økosystemer enn dyrene i seg selv.

«Zoos bring people and animals together physically and morally.»¹³⁶, er et sitat av David Hancocks, som har jobbet i 30 år med design og arkitektur i dyreparker. I boken hans *A different World* fra 2001, drøfter han paradokset dyreparker i dag står overfor, ved at de på den ene siden skal formidle kunnskap og omsorg for dyr samtidig som de holder ville dyr i fangenskap for underholdning.¹³⁷ Moderne dyreparker har fire formål, som er rekreasjon, forskning, bevaring og undervisning. Hancocks viser til at dette også er fire måter å rettferdiggjøre dyreparkers virke på.

Hvordan dyreparker presenterer dyrene påvirker menneskers meninger og holdninger til ville dyr. Mange ser ikke på dyr i dyreparker som ville dyr, fordi de ikke blir presentert som ville.¹³⁸ Det at noen dyreparker har endret sin navnepolitikk til å unngå å gi navn som bidrar til menneskeliggjøring av dyrene, kan handle om at dyreparkene vil minne oss om at dyrene tilhører villmarken. Hancocks viser til studier på 1980-tallet som la frem hvor stor påvirkning konteksten dyr i dyreparker blir vist i har på besøkernes og deres syn på dyrene.¹³⁹

Dyreparkene er ofte plassert i eller i nærheten av store byer, dyrene bor ofte i hus av betong,

¹³⁴ DeMello 2012: 102

¹³⁵ Hancocks 2001: 43

¹³⁶ Gray 2019

¹³⁷ Hancocks 2001: xix

¹³⁸ Hancocks 2001: 249

¹³⁹ Hancocks 2001: 83

er omringet av gjerder, spiser av matskåler, leker med baller og underholder tilskuerne. De får bursdagsfeiringer, blir beskrevet med menneskelige trekk og mange av dyrene blir navngitt. Rammene i dyreparker tar bort følelsen av villmark. Hancocks peker på hvor viktig det er at moderne dyreparker minner sitt urbane publikum på at dyrene de presenterer er ville.¹⁴⁰ Dersom dyreparker ønsker å skape engasjement og sympati for naturen, i en tid der arter og økosystemer står i fare, mener han at de må vise frem naturen slik den er og la mennesker møte virkeligheten fremfor et romantisert bilde.

Vitenskapshistorikeren Elizabeth Hanson gav i 2002 ut boken *Animal Attractions* der hun tar for seg formål og utvikling av spesielt amerikanske dyreparker. Hun drøfter utfordringen til dyreparker ved å både ha et behov for å underholde samtidig som de skal undervise, forske og skape et troverdig bilde av livene til ville dyr i fangenskap.¹⁴¹ Dyreparkene presenterte en blanding av natur og kultur. Ved å ta kontroll over naturen på denne måten dannet dyreparkene et bånd mellom villmarken og byen, på tross av motsetninger som å ha sjiraffer i New York. På den ene siden skal dyreparker underholde gjester og tilskuere, mens de på den andre siden ønsker å vise et naturlig og autentiske bilde av dyrs levesett.

På de over 40 årene som har gått siden Singer gav ut sitt mest kjente verk *Dyrenes Frigjøring*, har det skjedd store endringer innenfor dyreparker. Dyrefrigjøringsbevegelsen som vokste frem som en reaksjon på dyreindustriens raske fremvekst, rettet også fokus på ville dyr i fangenskap. Fra 1970-tallet og frem til 1990-tallet ble det slutt på å fange ville dyr til amerikanske dyreparker.¹⁴² Det ble heller startet avlsprogram på de dyrene som allerede var i dyreparker, der dyrene ikke ville vite om noe annet enn det buret eller innhegningen de bodde i. Dette mente mange ivaretok ville dyrs behov på en bedre måte. En annen endring i amerikanske dyreparker var at mennesker hadde endret måten de ønsket å se dyr på. De ville ikke lenger se dyr bak jerngitter i små bur av betong, og dyrevernere jobbet for å frigjøre både arter og individuelle dyr.¹⁴³ Det har vært et skifte fra bur til innhegning, fordi vi ikke ønsker å se dyr i bur. Vitenskapelig kunnskap om dyr som studier av store primater som sjimpanser og gorillaer, ble også kjent for allmennheten. Den menneskelige likheten hos de store primatene

¹⁴⁰ Hancocks 2001: 249

¹⁴¹ Hanson 2002: 2

¹⁴² Hanson 2002: 183

¹⁴³ Hanson 2002: 182

ble spesielt synlig, både når det gjelder kognisjon og atferd. Endringer fra bur til store innhegninger, med et naturlig miljø for dyrene, gjorde det også mulig å studere dem individuelt og kollektivt. På den måten har forskere lært mye nytt om ulike dyrearter på grunn av de mulighetene som ligger i dyreparker.

Dyreparker skal simulere dyrs mer naturlige miljø, men hovedhensikten er estetikken, som har mye å si for opplevelser i dyreparker. Dyreparker skal i vår tid mer være plasser som prøver å gjenskape det naturlige habitatene til dyr i en verden der livet i det frie har blitt for farlig. Dyreparker er ut ifra et slikt resonnement ikke til for underholdning, men for bevaring av dyr.¹⁴⁴ Dyreparker er et sted hvor dyr og mennesker kommer i kontakt med hverandre. Trusler mot dyrearter og leveområder og endrede holdninger til å rettferdiggjøre det å holde dyr i bur for å vise dem frem, har ført til at moderne dyreparker har utvidet formålet deres. Moderne dyreparker har forskning og bevaring av arter som en del av sitt formål i tillegg til underholdning og rekreasjon, som har vært det tradisjonelle formålet. Dyreparker har blitt bevaringsinstitusjoner av utrydningstruede dyrearter, og læringsarena med fokus på en verden der det er plass til de ville og mest sjeldne dyrene også i fremtiden.

I en tid hvor dyrevelferd og dyrs rettigheter har fått mer fokus, har det også kommet flere etiske problemstillinger knyttet til det å holde dyr i dyreparker. Jenny Gray gav i 2017 ut boken *Zoo Ethics: The Challenges of Compassionate Conservation* som tar for seg de viktigste etiske utfordringene moderne dyreparker står overfor. Hun tar opp hvilken påvirkning dyreparker har på dyrene, med tanke på både dyrevelferden og tapet av frihet. Gray har selv jobbet i dyrepark og var fra 2017-2019 leder i dyreparkorganisasjonen *The World Association of Zoos and Aquariums (WAZA)*. Hun har doktorgrad i etikk ved *Melbourne University*. Gray er nå sjef over *Zoos Victoria* i Australia, som er en verdensledende dyreparkbasert bevaringsorganisasjon dedikert til å kjempe mot utryddelsen av arter. *Zoos Victoria* består av de tre dyreparkene *Healesville Sanctuary*, *Melbourne Zoo* og *Werribee Open Range Zoo*.¹⁴⁵

Gray viser til hvordan dyreparker går mange etiske utfordringer i møte, og må fortsette å utvikle seg og tilpasse seg nye holdninger til dyr og økte kunnskaper om dyrs interesser og

¹⁴⁴ Rothfels 2001

¹⁴⁵ Gray 2017: 1

egenskaper.¹⁴⁶ Historisk sett mener hun urbanisering er det som har fått størst innvirkning på hvordan vi forstår og behandler dyr.¹⁴⁷ Med urbaniseringen vokste en avstand mellom mennesket og naturen, som gjorde at dyr på mange måter ble sett på mer som ting og eiendeler, uten empati og forståelse for dyrs egenskaper. Dyreparker har på den ene siden vært med på å spille en rolle for denne objektiviseringen av dyr, fra de vokste frem på slutten av 1700-tallet. Samtidig har dyreparker menneskeliggjort dyr ved at de har gitt dyrene navn og gitt publikumet livshistorier.¹⁴⁸ Denne formen for menneskeliggjøring har preget dyreparker gjennom historien, men i en tid der arter forsvinner daglig, har det blitt mer problematisk.

4.2 Bevaringsfilosofi

De siste årene har dyreparker gjennomgått en forandring i funksjon og struktur. Tidligere var dyreparkenes hovedformål å vise frem dyr. Dagens dyreparker deltar i bevaring av naturen, de driver med undervisning, forskning og avl samtidig som de skal gi mennesker opplevelser og driver med holdningsskapende arbeid.

Kristiansand dyrepark er medlem av dyreparkforeningene EAZA (European Association of Zoos and Aquaria) og WASA (samme organisasjon bare for hele verden). EAZA har nå nesten 400 medlemmer i 47 land, mens WASA har i overkant av 200. Europa er den verdensdelen med flest dyreparker, der Tyskland har flest. Hensikten er å organisere et samarbeid mellom medlemmene med et felles mål om å jobbe for en bærekraftig natur, god dyrevelferd og bevaring av spesielt truede dyrearter. Som medlem er Kristiansand dyrepark forpliktet til å oppnå og opprettholde de høyeste standardene for omsorg og avl for de artene de har.¹⁴⁹ Det første målet EAZA legger frem i sine standarder for omsorg og ivaretagelse av dyr i dyreparker viser hvor viktig det er med bevaringsprosjekter, både når det gjelder dyrearter og deres naturområder. «Zoos and aquaria shall refer to all establishments open to and administered for the public to promote nature conservation and to provide education, information and recreation through the presentation and conservation of wildlife.»¹⁵⁰ EAZA mener lokalsamfunn og dyreparker har en stor rolle når det gjelder å beskytte naturen ved å

¹⁴⁶ Gray 2017: 6

¹⁴⁷ Gray 2017: 162

¹⁴⁸ Gray 2017: 163

¹⁴⁹ Gjesdal 2014

¹⁵⁰ European Association of Zoos and Aquaria 2020a

undervise, forske på dyr, og bidra til et stort biologisk mangfold, og hvert år besøker mer enn 40 millioner mennesker EAZA-medlemmer. Denne forpliktelsen til å ta hensyn til et genetisk mangfold og utrydningstruede dyrearter har vært med på å føre fokuset bort fra individer og over på arter. Endrede holdninger til navngivning av dyr i dyreparker kan også være et resultat av formålet om bevaring. Når arter fremfor individer settes i fokus, vil det også kunne påvirke dyrenes moralske status.

Zoo animals are often given names, placed on small plaques displayed in front of the exhibit along with a short history overview or a few key personality traits for visitors to read. Anthropomorphizing these animals allows the public to feel connected. After all, we all have our favorite animals; but don't allow this smoke screen to fool you: the animals are expendable. Breeding programs are set in place to benefit the population as a whole, not the individual.¹⁵¹

Hancocks viser i sitatet over til et paradoks i mange dyreparker, der dyrene blir menneskeliggjort med navn og andre personlighetstrekk, som styrker båndet gjestene føler til dyrene. Samtidig bytter dyreparkene stadig ut individer av en art, dersom det er til det beste for artsmangfoldet. Mange dyrearter er i dag del av store avlsprogram, basert på et nettverk av dyreparker. Hensikten med slike avlsprogram er å bevare truede dyrearter. Det er ikke nytt at dyrearter dør ut, men det som har endret seg er at det skjer mye raskere enn før, på grunn av menneskelig påvirkning. Veldig mye av kunnskapen vi har om dyr i dag kommer fra dyreparker eller andre former for å holde ville dyr i fangenskap.¹⁵² I tillegg til å være medlem av EAZA bidrar parken til prosjektet Mara Naboisho Wildlife Conservancy i Kenya. Dette er et prosjekt der det jobbes for å ta vare på unik villmark og dyreliv i Kenya. Prosjektet er et samarbeid mellom Dyreparken, lokalbefolkningen og Strømmestiftelsen, og argumentene til administrerende direktør Per Arnstein Aamodt er at det er også viktig å bidra til å bevare de ville og utrydningstruede dyreartene der de er, og ikke bare i dyreparker.¹⁵³ Vi er veldig tydelige på at vi har en misjon. For oss er det ingen motsetning mellom det å være kommersielle og å ta vare på truede dyrearter. Vi viser ikke frem dyr i bur, men forsøker å gi

¹⁵¹ Hancocks 2011

¹⁵² Sveindal og Armtrup 2016: 36

¹⁵³ Sveindal og Armtrup 2016: 40

både dem og publikum et naturlig sted å møtes.»¹⁵⁴ Aamodt var i 2013 med på å bygge opp området «Afrika» i Dyreparken, i tråd med utviklingen av områdeinndeling basert på verdensdeler. I Dyreparken er det derfor blant annet et eget område til kun afrikanske dyr, der en kan se løver, sjiraffer, sebraer, surikater, ørkenrever, geparder i omgivelser inspirert av afrikansk natur og kultur.

Professor i miljøfilosofi Dale Jamieson, har i artikkelen «Against Zoos» i Singers bok *In Defense of Animals* fra 2006 skrevet om argumenter mot dyreparker. Han mener at dyreparkers fokus på å være bevaringsinstitusjoner, ikke er til for dyrene, men for mennesker og kommersiell vinning.¹⁵⁵ Mange dyreparker driver lite avl på utrydningstruede arter, men avler heller på arter som gjør dyreparken mer attraktiv. Han hevder at selv om avlsprogram ble drevet på den beste måte, ville rammene i dyreparker, sammenlignet med for eksempel større reservater og områder, gjøre det vanskelig å føre dyr tilbake til naturen.

Historien om isbjørnen Knut, er slik som med Julius og Marius et eksempel på kjendisdyrking av dyr i dyreparker. Berlin Zoo fikk 5. desember 2006 sin første isbjørnunge på 33 år, men han ble avvist av moren og derfor oppfostret av mennesker. Som med Julius ble det raskt laget bøker, DVD-er, egen blogg og annet materiell om Knut, som gjorde ham både til en nasjonal og global kjendis. Kulturhistoriker Guro Flinterud drev i 2010 et forskningsprosjekt som så på tilfeller der fascinasjon for et dyr blir så sterk at dyret bli en mediekjendis.¹⁵⁶ Hun viser til hvordan Knut ble sett på som «en symbolsk frelser for isbjørnene som dyreart, et symbol for kampen mot global oppvarming.» Samtidig ble han også sett på som et symbol for dyr i fangenskap, ettersom isbjørn er et dyr mange mener ikke hører hjemme i dyreparker. Dette forklarer noe av grunnen til hvorfor dyreparker i dag både kritiseres samtidig som de fremdeles er verdens mest besøkte underholdningsinstitusjoner.¹⁵⁷ Prosjektet ville gjennom avisartikler, intervjuer, blogger og andre tekster undersøke de ulike representasjonene av denne isbjørnen. Flinterud viser til at dyr fyller ulike behov hos oss. Hun kalte ham også «kjendisdyr for vår tid» og viste til hvordan nettet og sosiale medier gjorde

¹⁵⁴ Sveindal og Armtrup 2016: 33

¹⁵⁵ Jamieson 2006: 140

¹⁵⁶ Universitetet i Oslo UiO: 2010

¹⁵⁷ Universitetet i Oslo UiO: 2010

ham global. Representasjonen av Knut, Marius og Julius har mange fellesnevner, som er med på å bestemme hvilken moralsk status disse dyrene har.

4.3 Navngivning av dyr i Kristiansand Dyrepark

«Her kommer Julius som alle vil se» er en kjent og kjær strofe fra sangen om Norges mest kjente dyr, sjimpansen Julius i Kristiansand Dyrepark. Terje Formoe gav ut sangen i 1983, som ble vist i den siste episoden i den kjente NRK-serien om Julius og hans turbulente start på livet. Han berørte alles hjerter med historien om hvordan han vokste opp som et vanlig lite barn i en vanlig menneskefamilie. Moren hans avviste ham nesten rett etter fødselen. Legen Billy Glad og daværende direktør Edvard Moseid tok ham da inn i familiene sine som et lite menneskebarn.¹⁵⁸ Julius er i dag en del av sjimpanseflokkene, og med eget TV-program, sang, bok, brusmerke, feiring av bursdagen med bløtkake og gaver hvert eneste år, fikk han også i 2017 sin helt egen biografi.

Å personifisere dyr på denne måten prøver vi å la være. Når dyrepasserne nå forteller om dyrene under presentasjoner, så handler det mer om arten enn individet.¹⁵⁹

Uttalelsen ovenfor kommer fra Dyreparkens administrerende direktør Per Arnstein Aamot, på bakgrunn av en lang tradisjon av navngiving og kjendisdyrking av dyrene i parken, hvor Julius er det mest kjente eksemplet. Dyreparken har flere ganger gjennomført navnekonkurranser, som i 2007 da sønnen til Julius skulle få et navn. 5800 VG-lesere sendte da inn forslag på navn. I 2015 fikk de fire tigerungene til den sibirske tigreren Boonya navnene Taiga, Tundra, Angara og Amur. Navnene ble gitt gjennom en navnekonkurranse i regi av Dyreparken og VG, hvor det ble satt kriterier til navn tilknyttet Sibir, der tigrene kommer fra, eller tigrenes egenskaper, som for eksempel fart. Dyreparken uttalte i media at de ville unngå norske jente- og guttenavn. «Det er praktisk med navn på dyrene. Dyrepasserne bruker dette for å kunne skille dyrene fra hverandre» sa biolog i Dyreparken, Helene Axelsen, til VG.¹⁶⁰ Da Julius kom til verden noen tiår tidligere, fikk han navnet sitt fordi han var født rundt

¹⁵⁸ Fidjestøl 2017: 11

¹⁵⁹ Møllen og Sællmann 2018

¹⁶⁰ Hagen 2015

juletider. Han skulle egentlig ha fått navnet Juliane, men det ble endret til Julius da dyrepasserne så at det var en gutt.¹⁶¹

Våren 2016 var det gepardfødsel i Dyreparken for første gang, men nå skulle det ikke gjennomføres navnekonkurranser slik det har blitt gjort tidligere. Dyreparken satte en stopper for navnekonkurranser og kjendisdyrking av dyrene, fordi parken nå er opptatt av at dyr skal få være dyr og ikke menneskeliggjøres. «Med det vi vet i dag, ville vi aldri gjort det på den måten», sier Per Arnstein Aamot.¹⁶² Nå skulle gepardene få være geparder og ikke bli profilert med menneskenavn. Likevel ønsket Dyreparken å finne navn til de nyfødte i samarbeid med besøkernes. «Vi ønsker afrikanske navn, siden geparden er av sørafrikansk opprinnelse. Det er ikke gøy for dyrepasseren å rope på 'Justin Bieber'.» sa Aamot til Fædrelandsvennen. Samtidig skulle navnene også helst ha en relevans til dyreriket.¹⁶³

4.4 Kriterier til navngivning av dyr

Navngivning av dyr i dyreparker engasjerer mange. Det kommer til syne da det blir født et nytt dyr, og det for eksempel blir holdt en navnekonkurranser for å bestemme navn. Blant dyreparkene jeg har undersøkt er det bare København Zoo som har utformet en egen navngivningspolitikk. Andre dyreparker har holdninger til eller prinsipper for navngivning, som Kristiansand Dyrepark er eksempel på. Prinsippene har blitt endret de siste årene, som i eksempelet fra Kristiansand dyrepark ovenfor.

Dyreparken i København har utarbeidet en rekke kriterier til navngivningen.¹⁶⁴ De forklarer at et navn kun skal ha et rent praktisk formål, da dyrepasserne har behov for å kunne skille dyr fra hverandre. Navn handler også om kommunikasjon da dyrepasserne må kunne håndtere dyrene når de trener dem på ulike måter. Navnene skal også brukes når dyrene omtales enten det er til gjester eller til pressen. Dyreparken peker her spesielt på, det de kaller markante og de mest populære dyreartene. Parken legger vekt på hvordan navnepolitikken både skal ta hensyn til dyreparkens offisielle natursyn og samtidig være tilpasset kommunikasjonen med gjestene. Når det gjelder menneskeliggjøring av dyr er de svært tydelige med kravene til

¹⁶¹ Dyreparken 2020

¹⁶² Møllen og Sællmann 2018

¹⁶³ Damsgaard 02.05.2014

¹⁶⁴ København Zoo 2020

navngivning. «Et avgjørende og retningsvisende hjørneflag i navnepolitikken er, at navnene *ikke* må bidrage til en menneskeligørelse af dyrene (antropomorfisme).»¹⁶⁵ Det er også satt opp en liste over dyr som kan navngis, men samtidig skriver de at det helst er dyr som skal ha et langt liv i dyreparken som kan få navn. Dette gjelder blant annet avslhannen i parken, som dermed får navn, mens de skal unngå å navngi løveungene som skal overføres til en annen park.

De dyrene som *kan* navngis er listet opp i den følgende rekkefølge: Stor panda, elefant, sjimpanse, isbjørn, Neshorn, flodhest, sjiraff, brunbjørn, kamel, store kattedyr som tiger, løve og leopard, tamdyrene (hest, ku) København Zoos regler:¹⁶⁶ Det er flere kriterier til å navngi disse dyrene, og dyreparken har satt opp en liste over de ulike kriteriene som vist til under.¹⁶⁷

«Uanset hvilken dyreart, der navngives, skal følgende kriterier altid overholdes:

- Navnet må ikke give anledning til antropomorfisme. Det må derfor ikke være et menneskenavn eller relatere til dyr kendt fra film, litteratur eller anden fiktion
- Dyret skal kun have ét navn.
- Dyret skal ikke have kælenavn(e) ud over sit rigtige navn.
- Navnet skal være mundret og nemt at udtale.
- Navnet skal bestå af max. tre stavelser.
- Navnet skal adskille sig tydeligt fra andre dyrenavne i flokken/gruppen.
- Navnet skal have et KLART formidlingsmæssigt sigte, og dermed skabe konkret afsæt for en formidlingshistorie om emner, som er generelle for arten, og ikke kun specifikke for det enkelte individ.
- Navnet bør tage udgangspunkt i artens geografi, habitat, zoologi og/eller kulturhistorie.
- Navnet må ikke have en stødende betydning på andre sprog.»

Navnepolitikken til København dyrepark kom som en følge av kritikken de fikk når de i 2015 valgte å avlive den friske sjiraffen Marius.¹⁶⁸ Avlivingen vekket mye følelser hos mange. Det

¹⁶⁵ København Zoo 2020

¹⁶⁶ København Zoo 2020

¹⁶⁷ København Zoo 2020

¹⁶⁸ Samuelson 2015

at sjiraffen hadde et vanlig menneskenavn kan ha ført til den store internasjonale oppmerksomheten som dette fikk. For å unngå liknende hendelser, satte derfor dyreparken nye krav til navngivningen. Det som kjennetegner de dyrene som kan bli navngitt, er at det er store pattedyr som blir sett på som og behandlet som individer. Det er dyr som er forventet å leve lenge og flere av artene har distinkte trekk. Det er med andre ord arter, som ifølge navneforskningen, er mer sannsynlig at vil bli navngitt. Sjiraffer kan fortsette å få navn i København Zoo, som viser at det ikke var navngivningen i seg selv som var problemet i eksempelet med Marius, men navnetypen. Marius er et antroponym, et vanlig menneskenavn, som derfor inneholder assosiasjoner til mennesker. Nå skal navnene helst ta utgangspunkt i dyrets natur og levested, som gjør at det oppfordres til navn med mer leksikalsk betydning.

Andre kriterier som nevnes i listen til København Zoo er at formålet med navnet skal være formidling, og da formidling om arter fremfor individer. Dette viser til navns ulike funksjoner, og bekrefter også at navn ikke bare har en praktisk funksjon. Dette kriteriet legger vekt på uttrykksfunksjonen, der navnet uttrykker noe om dyrene. Et eksempel på den rituelle funksjonen er fra Kristiansand Dyrepark. Der ble det født en liten sjimpansebaby i 2008 som fikk navnet Julius Junior etter sin far. Det samme gjaldt sjiraffen Melvin, som ble født i 2010, og skulle ha et navn på M som var tradisjon blant sjiraffene.

Det er ikke alle dyr som lever rundt mennesker som får egne navn, og det gjelder også i dyreparker. Det er fremdeles vanlig å navngi mange dyr i dyreparker, men samtidig har flere dyreparker gått inn for å endre dette slik jeg har vist eksempler på. Slik det fremstår i mediebildet er hovedargumentet til de dyreparkene jeg har sett på, at de ikke lenger ønsker en slik menneskeligjøring av dyrene sine. Likevel praktiseres navngivningen fremdeles på mange dyr, med andre kriterier til navngivningen. Kontrastene mellom Julius, Marius, Tinka og Knut, som er mer vanlige menneskenavn, og tigerungene Tundra, Taiga, Angara og Amur, som representerer tigrenes levested, gir et bilde av tendensen med å gå bort fra antroponymer, som jeg har vist til tidligere. Leibring pekte på hvordan navngivning av dyr har gått fra å være typiske dyrenavn, til hyppigere bruk av menneskenavn. Nå går noen dyreparker tilbake til bruken av navn som sier noe om dyrenes natur.

4.5 Overskuddsdyr

Fokus på bevaring av arter har gjort at mange av dyrene som bli født ikke kan brukes til avl, og dermed heller ikke selges til andre dyreparker. Ettersom de fleste dyr i dyreparker i dag blir født i fangenskap kan de dermed heller ikke slippes ut i det frie. De dyrene som ikke skal brukes til avl eller forskes på blir kalt overskuddsdyr. For å unngå å ha for mange overskuddsdyr har flere dyreparker praksis for å avlive disse dyrene og gi dem til rovdyrene i dyreparkene. Jamieson skriver også i sin artikkel om problemet med overskuddsdyr i dyreparker, og problematiserer det med tanke på dyreparkers formål. Hovedhensikten med bevaringstanken er å reintrodusere dyr til villmarken, mens det å gjenbruke dyrene til kjøtt har blitt mer vanlig.¹⁶⁹ Jamieson mener ville dyr har blitt en handelsvare, hvor for mye overskudd gjør at de blir tatt ut av «produksjon». I en tid med mye fokus på dyrevelferd og dyrs moralske status, har denne praksisen kanskje blitt vanskeligere å forsvare for dyreparker.

København Zoo er medlem av EAZA, og følger faste avlsprogram for å hindre innavl blant dyrene. I februar 2014 ble den 18 måneder gamle Sjiraffen Marius avlivet fordi han ikke hadde gener som passet inn i avlsprogrammet, og med frykt for innavl.¹⁷⁰ Det ville i tillegg blitt for mange hanner i flokken og dermed plassmangel. Marius ble obdusert foran et publikum, og vitenskapelig direktør i København Dyrepark Bengt Holst sa i et intervju med Channel 4 News at det er mye kunnskap og læring i dette.¹⁷¹ Utdanning er ett av formålene til dyreparker i dag, og da ikke bare kunnskap om levende dyr, men også hvordan de ser ut inni forklarte han. Dyreparken hadde fått tilbud fra flere andre dyreparker som ønsket å overta Marius, men for å opprettholde en sunn populasjon med tanke på fremtiden, valgte parken å avlive sjiraffen. Sjiraffen ble brukt til forskning og til mat til rovdyrene i parken. Det er mange slike eksempler på overskuddsdyr, og Holst viser til at det er vanlig praksis å da avlive dem. Omtalen av saken gikk verden rundt og parken møtte stor kritikk i spesielt sosiale medier, med egne grupper og underskriftskampanjer for å redde Marius.¹⁷² Det ble gitt 27 000 signaturer for å spare livet til giraffen og mer enn 155 000 signaturer til statsministeren i Danmark om å stenge dyreparken både fordi argumentene for å avlive giraffen ikke var tilstrekkelige og fordi det var noe spesielt moralsk feil med akkurat dette tilfellet.¹⁷³ Mellom

¹⁶⁹ Jamieson 2006: 139

¹⁷⁰ Byrkjedal 2014

¹⁷¹ Channel 4 News 2014

¹⁷² Byrkjedal 2014

¹⁷³ Levin 2015: 2

tre og fem tusen dyr i Europa, og derav to hundre store dyr, blir avlivet av de samme årsakene som Marius, men det er ingen sak som har fått så stor offentlig protest internasjonalt som eksempelet i Danmark.

Dette handlet kanskje om den moralske statusen Marius hadde fått ved å bli profilert og ved å ha en relasjon til mennesker. Mennesker følte et bånd til Marius, og det ble forventet at de som hadde ansvaret for ham, også hadde et slikt bånd til ham. Besøkerne til dyreparker forventer at dyrepasserne bryr seg om dyrenes helse og vil dem vel. Da Marius ble avlivet, brøt dette med folk forventninger til relasjonen mellom dyr og menneske. Relasjonelle bånd er et viktig kriterium til å gi noen høyere grad av moralsk status. Derfor ønsker kanskje ikke dyreparker som har overskuddsdyr, å fortsette å navngi og menneskeligjøre dem. De ønsker kanskje ikke at de skal knytte seg til dyrene og til det romantiserte bilde av vennskap mellom dyrepasser og dyr, eller en egen form for vennskap. Dette skal jeg komme mer inn på under delkapittel 4.6.

I tillegg til krass kritikk om hvor uetisk det er å avlive friske dyr mottok Holst, flere drapstrusler etter avlivingen.¹⁷⁴ Han svarte på kommentarene ved å stille spørsmål ved dyrs ulike grader av moralske status:

Mange gjør tydeligvis forskjell på ulike dyr, men det gjør ikke vi i vår forvaltning. Følelser kommer i spill, og mange tenker ikke rasjonelt. Nå blir det stor oppstandelse fordi det er snakk om en sjiraff, men ingen hadde reagert om det var snakk om en hjort.¹⁷⁵

Veterinær Rolf Arne Ølberg i Kristiansand dyrepark kommenterte saken med å si at de ville gjort det samme som København Zoo, dersom de var i samme situasjon som dem. Han mener også at om det hadde vært en hjort, som vi er vant til å både se og jakte på i skogene våre, ville ingen brydd seg: «dyr skaper følelser, og en sjiraff er sjelden og eksotisk for oss.»¹⁷⁶ Det samme gjelder kanskje også når mus eller kyllinger gis til reptilene i parken. Det blir godtatt i større grad, fordi det er dyr som normalt sett utnyttes i kjøttindustri og forsøkslaboratorier.

¹⁷⁴ Skarvøy 2014

¹⁷⁵ Byrkjedal 2014

¹⁷⁶ Gjesdal 2014

I april 2016 vekket et bilde av en hodeløs sebra som var blitt tigermat i Kristiansand Dyrepark mye følelser og debatt i sosiale medier.¹⁷⁷ Denne sebraen var blitt et av overskuddsdyr i parken, og da er det vanlig praksis at dyret blir mat for rovdyrene. Det er oftest hest som gis til løvene og tigrene, men da er det ikke mange som reagerer negativt. Det kan både handle om at denne sebraen, som Marius, ble gitt som en hel kropp og ikke delt opp, som ville gjort at det minnet mindre om et individ.

Det handler også kanskje mer om synet av en kropp med et særpregede mønster, enten det er markante striper eller flekker som hos sebraer og sjiraffer. De negative reaksjonene til å bruke disse dyrene til dyrefor kan også handle om størrelsen, i hvert fall når det gjelder sjiraffen. Store dyr appellerer på en annen måte til oss enn mindre dyr, men samtidig er det ingen forskjell på størrelsen til en sebra og en hest. Hva med når det gis mus, kyllinger og kaniner til reptilene, eller om det hadde vært en gris? Da er det ikke sikkert noen ville reagert på at de ble til mat.

Denne sebraen og Marius er bare noen av eksemplene på «overskuddsdyr» i dyreparker. I Borås dyrepark i Sverige har det blitt avlivet ni fullt friske løver de siste åtte årene, fordi de ikke passet inn i kolleksjonen.¹⁷⁸ I Kristiansand dyrepark ble i 2013 seks wallaby-kenguruer avlivet, for å gjøre plass til gepardene.¹⁷⁹ Gepardene passet inn i dyreparkens konsept med ulike verdensdeler som Afrika og Asia. Dyreparken har ikke satset på australske arter som gjorde at de små kenguruene ikke lenger passet inn. Dette var en del av parkens langtidsplaner sa Ølberg til media, og de hadde ikke lyktes med å finne en annen godkjent park som kunne overta dem.¹⁸⁰ Slike saker får mange til å reagere med å uttrykke sinne og skuffelse over dyreparkers praksis. Men hva handler denne frustrasjonen om?

Frustrasjonen og skuffelsen over at dyreparker avliver det som blir kalt «overskuddsdyr» handler kanskje om solidaritet og empati med dyr som blir avlivet uten grunn. Samtidig møter et slikt syn et paradoks med tanke på hvor mange dyr som blir avlivet til mat, for pels eller

¹⁷⁷ Kolås, Jakobsen og Sandbakk 2016

¹⁷⁸ SVT Nyheter 2018

¹⁷⁹ Michaelsen, Johnsen 2013

¹⁸⁰ Eisenträger 2013

andre produkter for mennesker. Forskjellen mellom disse overskuddsdyrene jeg har gitt eksempler på her, og dyrene i ulike industrier ligger ikke hos dyret, men i måten vi ser på dyrene og hvilket forhold vi har til dem. Marius og andre overskuddsdyr blir sett på som individer, de har ofte navn og har kanskje vært profilerte. De er ofte eksotiske dyr vi ellers aldri ville sett, men som vi går til dyreparker for å se, og dermed føler et bånd til dem. Dyrene i industrien er dyr vi normalt ville sett, men som vi aldri ser og dermed ikke får et forhold til.

Arrangementssjef Sami Widell, som sto for avlivingen av Marius, sa at det handler om å gi publikum en forståelse av naturen. Kjøtt har vært et levende dyr, uansett om det er sjiraff, hjort eller gris.¹⁸¹ Slik argumenterte også leder for dyreavdelingen i Dyreparken, Rolf-Arne Ølberg, da de møtte kritikk etter å ha gitt tigrene en hel sebra: «Sebra er det mest naturlege ei løve kan ete. Det er vanlegvis hest dei får, men om det er ein hest eller ein sebra er for oss korleis naturen fungerer. Rovdyra et byttedyr, og det ønskjer vi å fortelje til gjestane. De ønsker ikke å gjemme det bort.»¹⁸² Det er likevel en forskjell mellom eksemplene. Sebraen manglet hode og navn, mens sjiraffen hadde begge deler. Historien om Marius ble global, mens historien om sebraen fort ble glemt. Vi knytter oss lettere til ansikter enn kropp, og et ansikt er også noe som ofte forbindes med en person og dermed en personlighet. Dyreparken sa ikke hva som var grunnen til å fjerne hode først, men det kan på den ene siden ha vært for å skjerme publikum fra følelsene for individet, og kanskje også med tanke på barnefamilier spesielt. Sjiraffen Marius ble partert foran gjestene i parken, som førte til mediastorm i mange land, og med det eksempelet ønsket kanskje Dyreparken å unngå dette, uten å skjule at det å bli spist er en del av naturen.

Felles for dyrene som skaper mediastormer, er at de ofte har et navn og gjerne et vanlig menneskenavn. Hadde det vært annerledes hvis Marius hadde vært sjiraff «nummer 6»? Et navn skaper følelser og identitet, som jeg har vist til tidligere, og noen navn mer enn andre. Kovu og Kiara, og Potter og Weasley var blant de ni overskuddsløvene i Borås djurpark. Med navn hentet fra disneyfilmer og Harry Potter-universet, blir det vanskeligere for dyreparker å, for å sitere Widell, vise at «naturen [ikke er] en Disneyfilm».¹⁸³ Det er heller ikke en hemmelighet at små søte løveunger eller unge giraffer trekker opp besøkstallet i en dyrepark.

¹⁸¹ Skarvøy 2014

¹⁸² Kolås, Jakobsen og Sandbakk 2016

¹⁸³ Skarvøy 2014

Det samme gjelder kanskje også for individer med høy alder og for dem som har vært i en dyrepark lenge, som Julius er et eksempel på. For å unngå liknende reaksjoner blant folk, som med Marius, bestemte København zoo at dyr som blir født ikke lenger skal få menneskenavn, ettersom det er med på å gi dem personlighet. Vitenskapelig direktør i København Zoo Bengt Holst argumenterte for å slutte å gi dyrene menneskenavn, ved å vise til at flere dyr lever så lenge at de får en form for personlighet. Etter dramatikken med Marius bestemte parken at dyrene må få navn som kan relateres til deres biologi». ¹⁸⁴

4.6 «Spesielle» dyr

Abigail Levin har doktorgrad i filosofi, og har blant annet drevet forskning innen dyreetikk. Levin drøfter hva som kan være årsakene til at saken med Marius ble sett på som moralsk spesiell. Det kan handle om at Marius i seg selv ble sett på som 'spesiell', et begrep Levin bruker som et paraplybegrep for å bli sett på som et unikt individ, en kvasiperson eller som en venn. For mange var Marius et *spesielt dyr* på alle disse tre måtene, eller en kombinasjon av disse. Måten dyreparken hadde vist frem Marius på i løpet av levetiden hans, og den menneskeligjørende praksisen, bygde opp under det å se på ham som spesiell. Samtidig viser avlivingen av giraffen et annet bilde av giraffen, som kun et eksemplar av arten, og ikke et unikt og spesielt individ.

Spesielle dyr inntar vår moralske sfære på grunn av slik menneskeligjøring, som navngivning er et eksempel på. Eksempler som Marius vekker sinne og frustrasjon hos mennesker når slike dyr blir dårlig behandlet eller avlivet. Når det skjer noe med dyrene som krenker deres moralske status, mener Levin det rettferdiggjør at vi bryr slik vi ville gjort med et annet individ innenfor vår moralske krets, enten det er et dyr eller et menneske. ¹⁸⁵

København Zoo fikk internasjonal protest da de tok liv av Marius som en del av populasjonsstyringen. Det viser til en dypere moralsk spenning mellom dagens moderne dyreparkers praksis, som får besøkere til å se på dyrene som individer, en type personer eller venner, og det tradisjonelle målet til dyreparker om å få oss til å se på dyrene kun som eksemplarer.

¹⁸⁴ Samuelson 2018

¹⁸⁵ Levin 2015: 4

Levin tar opp problemstillinger knyttet til hvordan den menneskeligjørende praksisen i dyreparker gjør dyr spesielle, slik som med Marius, og hvilken moralsk forpliktelse denne praksisen innebærer for besøkere til dyreparken.¹⁸⁶ Levin diskuterer også om det var det at Marius ble avlivet som gjorde ham spesiell, fremfor måten han ble vist frem på mens han levde. Den offentliggjorte avlivingen av giraffen har uten tvil vært med på å gjøre giraffen Marius spesiell. Men Levin argumenterer likevel for at besøkere til dyreparker på forhånd er disponert for å bry seg mer om visse dyr enn andre, på grunn av en menneskeligjørende praksis for å vise frem dyrene.

Levin drøfter også hvorfor det for mange blir sett på som mer moralsk feil å gi Marius til løvene, enn å gi dem en tilfeldig hjort. Avliving av ikke-spesielle dyr, som Levin kaller dyr som ikke er vist frem som spesielle, vekker ikke en slik moralsk bekymring som med giraffen Marius. Levin viser til ulike klasser av dyr, der de spesielle dyrene er i den øverste klassen og derfor har høyere grad av moralsk status enn dyr av lavere klasser. Et navn er en del av den menneskeligjørende praksisen hos mange dyreparker, og vil derfor være med på å gjøre noen dyr mer spesielle enn andre. Navnet har vært med å innlemme det spesielle dyret i vår moralske sfære, og vise det frem som et enkeltindivid vi kan ha en relasjon til. Når da et dyr blir avlivet, som i eksempelet med Marius, blir det et brudd på den relasjonen mellom menneske og dyr som dyreparken har inspirert til gjennom en menneskeligjørende praksis.¹⁸⁷

Spesiell som begrep, forklarer Levin som et konsept av ulike ideer som er inspirert eller overført av dyreparker. Et eksempel på det er måten dagens dyreparker viser frem dyrene sine som individer eller kvasipersoner. Med individ mener Levin at dyret har en unik bakgrunnshistorie til hvordan det kom til dyreparken, en unik personlighet og unike fysiske kjennetegn. Med kvasiperson mener Levin at dyreparken har menneskeligjørt et bestemt karismatisk dyr ved blant annet å gi det et egennavn og feire dyrets bursdag. Dette er også med på å vise dyret som et enkeltindivid. Hvis et menneskeligjørt dyr blir sett på som et menneske og en person, vil synet at personer skal bli behandlet med respekt derfor, av analogi, også gjelde dyrene som får en slik «personstatus». Blant forventningene som da blir gitt til dyreparker er derfor at dyrene som blir sett på som kvasipersoner ikke blir avlivet. Levin argumenterer med at man kan forvente at dyreparker som har gitt noen dyr status som

¹⁸⁶ Levin 2015: 4

¹⁸⁷ Levin 2015: 5

kvasipersoner gjennom en menneskeligjørende praksis, garanterer de besøkende at de kommer til å fortsette å behandle dyrene som nettopp dette.

Den tredje og siste måten Levin mener et dyr kan blir sett på som spesiell, er å bli sett på som venn, eller kvasifamiliemedlem, av besøkere til dyreparker. Det kan bli sett i likhet med hvordan kjæledyr kan bli sett på som venner og familiemedlemmer, men forskjellen er den mer gjensidige relasjonen, som en ikke vil finne mellom gjestene og dyr i dyreparker.¹⁸⁸ Vennskap handler om egenart og det særegne ved hvert enkelt vennskap, vil derfor bli sett på som uerstattelig. Det samme gjelder et familiemedlem. Felles for konseptet å se på dyr som spesielle som individer, kvasipersoner og venner er derfor egenart og det særegne ved et dyr. Som i eksempelet med Marius, ble han sett på som spesiell i form av å være et individ med en tilsynelatende personstatus ved blant annet å bli navngitt, og han ble sett på som en venn. Mange tilskuere til parken så derfor på Marius som unik og uerstattelig. Avlivingen av Marius og hvordan dyreparken behandlet ham viste tilskuerne et annet bilde av Marius, kun som et eksemplar, og dermed ikke som et særegent individ, men erstattelig.¹⁸⁹ Dette er et eksempel på indirekte moralsk status, der det er målet med dyret som er viktig og ikke dyret i seg selv. Det er målet om en sunn populasjon som er viktig, og ikke den enkelte sjiraffens liv.

Det er selvfølgelig stor forskjell hos besøkere til dyreparker når det gjelder å se på noen dyr som spesielle eller ikke. Noen har kanskje ikke en mening om dette i det hele tatt, men mange som besøker dyreparker former antakelig en mening om dyr som blir menneskeligjørt ved å blant annet få et navn. Oppmerksomheten Marius fikk etter at han var avlivet viser at svært mange ser på dyr som individer, kvasipersoner og/eller venner på grunn av navngivning og andre former for menneskeligjøring i måten dyreparker presenterer et dyr.

Levin forsvarer premisset at dyreparkers praksis for fremvisning av dyr fremkaller et syn på noen dyreparkdyr som spesielle. Hun diskuterer i konklusjonen sin at slike fremkallinger begrunner dyreparkers forpliktelser til besøkere. En forpliktelse er å fortsette å presentere dyrene slik de gjør, som indirekte ville forpliktet dyreparker til å forby avliving av friske dyr, offentlig partering og mating av egne dyr til andre dyr i parkene. Dette blir dermed ikke bare

¹⁸⁸ Levin 2015: 6

¹⁸⁹ Levin 2015: 7

moralsk feil i eksempelet med Marius, men viser hvilke moralske forpliktelser dyreparker har til sine besøkere.¹⁹⁰

Marius var et navngitt dyr, som mange andre dyr i dyreparker er, og praksisen av å gi et dyr navn er med på å bekrefte en form for personlighet og personstatus. Noen filosofer hevder at det å navngi et dyr bidrar til å gi dyret en grad av personlighet og personstatus. Det å navngi dyr i dyreparker som sosial praksis, og det å sørge over et dyreparkdyr som har blitt avlivet eller som har dødd på annen måte, viser hva dyr betyr for oss og at de har en moralsk betydning for oss og dermed moralsk status.¹⁹¹

Kjæledyr blir ofte navngitt, ettersom de av eierne sine blir sett på som spesielle og unike. Men dyr som blir brukt i kjøttindustrien eller til eksperimenter som laboratoriedyr blir mer sjeldent navngitt. De har ikke betydning for oss som individer med egenart, men som eksemplarer, og blir derfor ikke sett på som spesielle. Unngår man å navngi slike dyr, kan det være for å unngå å måtte se dem som spesielle, altså for å bevare synet på dyrene som midler fremfor mål i seg selv. Dyr som forventes å leve en stund, enten det er melkekuer eller laboratoriedyr, er det større sannsynlighet at vil bli sett på som spesielle og derfor kanskje få et navn.

Levin diskuterer forskjellen mellom å bruke egennavn og artsnavn på dyr i dyreparker. Det å gi dyr i dyreparker et egennavn fremfor å kun bruke artsnavnet som «giraff» eller «løve» antyder at dyret er uerstattelig og unikt. Dette synet ble brutt da København Zoo valgte å avlive Marius.

Det siste aspektet ved navngivning som Levin viste til, var at navn også kan bidra til vennskap, eller oppfatningen av et vennskap. Hun viser til professor i filosofi, Leonard Lawlor ved Pennsylvania State University, som har diskutert betydningen av å gi dyr egennavn. Lawlor mener et eget navn er en forutsetning for vennskap. I boken *This is Not Sufficient: An Essay on Animality and Human Nature in Derrida*, kommenterer han filosofen Derridas syn på å betegne dyr i bestemt form, som for eksempel «giraffen», fremfor å si «en giraff».¹⁹² Lawlor mener det ikke er nok å bruke bestemt form, men at hvert dyr skal ha et

¹⁹⁰ Levin 2015: 11

¹⁹¹ Levin 2015: 11

¹⁹² Lawlor 2007: 104

navn. Han mener det er umulig å kunne danne en oppfatning av vennskap til noen som ikke har et navn. Et navn er derfor viktig med tanke på relasjonen mellom mennesker og dyr. Her kan en igjen se til eksempler med kjæledyr, som oftest har blitt tildelt et egennavn og som danner relasjoner mange antakelig vil kalle gjensidige vennskap.¹⁹³ I dyreparker kan vennskapet eller relasjonen til et dyr også oppfattes gjensidig, uansett om det er det fra dyrets ståsted. Et eksempel på det var når isbjørnen Knut klarte å kaste en ball ut til tilskuerne, hvor mange da kunne si at han lekte med dem, og at de dermed hadde et vennskapelig bånd. Navnet gjør at et dyrs egenart kommer frem, og en føler en blir mer kjent med et dyr som blir omtalt med et navn. Det oppfordrer også til menneskeligjøring på andre måter.

Andre praksiser i dyreparker som bidrar til synet på vennskap, er det å for eksempel feire bursdagen til dyrene, holde navnekonkurranser, live-streame populære dyr, og lage Facebooksider og blogger for populære dyr, som at de er laget av dyrene selv. Isbjørnen Knut, som jeg har vist til tidligere, var det dyret som var først ute med egen blogg skrevet i førsteperson, som om det var Knut selv som skrev. Fansen hans kunne dermed følge ham i det daglige og på den måten få lov til å bli kjent med ham, ikke bare som isbjørn, men som Knut, og dermed nesten som en person. Denne mer menneskeligjorte måten å fremstille dyr i dyreparker på, kan få mennesker til å føle at de deltar på en meningsfull måte i dyrets liv, i hvert fall sett fra deres perspektiv. Bloggen til Knut ble svært populær, med rundt 50 000 besøkere hver dag og flere hundre kommentarer til hvert eneste innlegg. I kommentarene ble også Knut adressert med navn, som om følgerne hans skrev direkte til ham. Etter Knuts død i 2011, sørget folk på bloggans hans, og skrev som om de hadde mistet en venn eller familiemedlem. Knut, Marius og andre kjendisdyr som har dødd, vekker mye følelser hos mennesker som har blitt personlig engasjerte i dyrenes liv gjennom måten Dyreparker og media presenterer dyrene på.

Knut ble ikke sett på som «bare» en isbjørn, men som et helt unikt, spesielt og dermed uerstattelig individ. Det samme gjaldt for sjiraffen Marius, og mange andre dyr i dyreparker som har fått en slik *spesiell* status. Det å gi noen utvalgte dyr utvalgte navn gjør dem unike. Dyreparker gir ofte navn til de dyrene som er spesielle på en eller flere av måtene, som Levin har lagt frem. Men det er mange dyr som ikke går inn under disse markørene og verken blir

¹⁹³ Lawlor 2007: 104

fremstilt som individer, som personer eller som venner, og som derfor heller ikke har fått navn. Dette kan gjelde både typer dyr, arter eller individer. Det at noen arter blir navngitt mens andre ikke kan blir sett på som en ny form for spesiesisme, for å bruke Singers begrep som jeg viste til i teoridelen. Spesiesisme handler om, som vist til tidligere, at dyr og mennesker blir tatt ulikt moralsk hensyn til, kun basert på artsforskjell. Den nye formen for spesiesisme, handler om at noen dyrearter blir tatt mer moralsk hensyn til enn andre dyrearter. I dyreparker gjelder dette ofte store og markante dyr, som sjiraffer, isbjørner og sjimpanser.

Levin har drøftet hypotesen at navngivning av dyr leder til det å bli sett på som spesiell, og at media spiller en stor rolle for hvordan vi skal se på de ulike dyrene i dyreparker.¹⁹⁴ Media og hvordan de omtaler dyr i dyreparker, har mye å si for hvilke hensyn og forpliktelser vi føler overfor dyrene. Nesten to måneder etter saken med Marius besluttet København Zoo å avlive fire friske løver, fordi de også var overskuddsdyr. To voksne løver og deres to avkom ble avlivet, men i motsetning til Marius, ble ikke disse referert til med navn i media, men kun som «løvene». Til sammenlikning ble saken med Marius omtalt i media tre ganger så ofte som løvene, i dagene rundt hendelsen, viser en internasjonal database. Dersom Marius kun hadde blitt omtalt som «giraffen» i media, og ikke med et egennavn, ville dette antakelig påvirket den internasjonale publisiteten og engasjementet for Marius. Det motsatte gjelder for løvene. Hadde de blitt omtalt med navn i media, ville de antakelig ha fått større publisitet. Levin mener at fordi løvene ikke ble omtalt med navn i media, ble de heller ikke sett på som spesielle av offentligheten, slik Marius ble. Uten navn ble løvenes sett på som eksemplarer av arten fremfor unike individer, og det å avlive dem ble ikke opplevd som like kontroversielt som med Marius. Det at løvene var fire og Marius kun en, kan også spille en rolle, ettersom det er lettere å bli sett på som spesiell dersom en kun er ett individ, og det blir ikke like kontroversielt.

Det er ikke det å avlive dyrene som er problematisk, hevder Levin, men at avliving av spesielle dyr i dyreparker strider med besøkernes forventninger til dyreparkene og deres mål om bevaring.¹⁹⁵ Hun konkluderer med påstanden at jo mer en dyrepark behandler et dyr som spesielt ved måten det vises frem på, ved blant annet å gi dem egne navn, jo større moralsk forpliktelse overfor dyrene forventes det at dyreparkene viser. Det å avlive et friskt dyr,

¹⁹⁴ Levin 2015: 12

¹⁹⁵ Levin 2015: 13

strider med den spesielle statusen et individ har fått gjennom å bli henvist til med et navn. Det å navngi giraffen Marius, spiller derfor en etisk rolle, vet at mennesker føler en sterkere moralsk forpliktelse for individet. Marius fikk kanskje en høyere grad av moralsk status enn løvene i eksempelet, ved å bli navngitt.

5. Navngivning, menneskeliggjøring og moralsk status

Jeg har i det forrige kapittelet sett på ulike perspektiver på navngivning av dyr i dyreparker, som har vist at det å menneskeliggjøre dyr på denne måten kan skape diskusjoner og etiske problemstillinger. I eksemplene fra dyreparker har det kommet frem at det er når navnet bidrar til antropomorfisme, eller menneskeliggjøring, som det blir problematisk, men ikke mange dyreparker begrunner hvorfor dette bør unngås. Det kan handle om dyrs moralske status og at det å individualisere dyr på denne måten kan styrke graden av moralsk status. Navneforskningen jeg har vist til har kastet lys over hva et navn egentlig kan bety, eller om det bare er et navn. Det åpner derfor for diskusjonen om navngivning faktisk er å menneskeliggjøre. Dette vil jeg derfor utforske mer i lys av dyrs moralske status, og trekke inn ulik relevant forskning og etikk for å utforske sammenhengen i et større perspektiv, med flere forskere og flere syn på disse emnene. Her begynner jeg først med å se nærmere på menneskeliggjøring.

5.1 Menneskeliggjøring av dyr

For å kunne drøfte i hvilken grad navngivning kan regnes som menneskeliggjøring, skal jeg først se på definisjoner av begrepet. I oppgaven min har jeg sett flere ulike begreper bli brukt om det å menneskeliggjøre. Direktøren i Kristiansand Dyrepark sa om gepardungene som ikke skulle bli profilert, at de prøver å la være å *personifisere* dyrene på denne måten. I København Zoo sin navnepolitikk bruker de blant annet begrepet antropomorfisme og det samme begrepet bruker navneforskeren Leibring i sin forskning. Et tredje begrep er *humanisering*, som den amerikanske forskeren Marc Bekoff brukte i artikkelen «Naturalizing Anthropomorphism: Behavioral Prompts to Our Humanizing of Animals» fra 2007. Denne artikkelen får frem noen viktige perspektiver på antropomorfisme, som jeg kommer tilbake til under. Menneskeliggjøring, personifisering, antropomorfisme og humanisering er fire ulike begreper som handler om det å overføre noe menneskelig til dyr, men de kan defineres noe ulikt.

I Den Norske Akademis Ordbok blir menneskeliggjøring definert som: å «gjøre menneskelig, eller å «gi et menneskelig ansikt; gjøre human».¹⁹⁶ Det er et mer allment brukt begrep enn

¹⁹⁶ Menneskeliggjøring 2019

antropomorfisme, som kan defineres som: «det å tillegge noe ikke-menneskelig menneskelige egenskaper eller å forstå det analogt til menneskelige forhold».¹⁹⁷ Antropomorfisme handler om å beskrive noe eller se på noe som at det har menneskelige egenskaper. Begrepene brukes ofte synonymt, men definisjonen for antropomorfisme er mer konkret og brukes oftere i forskning, som jeg har vist eksempler på. Begrepet kommer fra gresk ‘antrophos’ som betyr menneske, og ‘morphe’ som betyr form.¹⁹⁸ I kognitiv forskning på dyr, blir antropomorfisme definert som tilskrivelsen av unike menneskelige mentale egenskaper til dyr, og begrepet er diskutert og kritisert av flere filosofer.¹⁹⁹ Ved å overføre menneskelige trekk til dyr kan det være med på å styre hvordan vi ser på og forstår dem.

Personifisering og humanisering var de to andre begrepene som også brukes om det å gjøre dyr mer like mennesker. *Personifisering* kan defineres som å bli representert som en person eller å ha menneskelige egenskaper.²⁰⁰ Det retter seg dermed mer mot personbegrepet. *Humanisering (Humanize)* kan defineres som å tilskrive noe ikke-menneskelig menneskelige kvaliteter.²⁰¹

I Marc Bekoffs artikkel, som han skrev sammen med forfatter og professor i psykologi Alexandra Horowitz, diskuterer de blant annet hva som gjør at noen dyr blir menneskeliggjort. Bekoff er professor i økologi og biologi og er opptatt av dyrs atferd. Han beskriver antropomorfisme som bruken av menneskelig karakteristikk for å beskrive eller forklare dyr.²⁰² I artikkelen skriver de blant annet om hva som kjennetegner dyr som appellerer mer til oss og vår moral. Det er derfor noen dyr som er mer sannsynlig at vil bli menneskeliggjort enn andre, og det er noen fysiske trekk som fører til dette. De dyrene som er mest like oss i utseende, som for eksempel sjimpanser, er mer sannsynlig at vil bli menneskeliggjort. Det samme gjelder dyrene som deler vår taksonomiske klasse, som er pattedyr.²⁰³ Dette er sett fra et europeisk perspektiv, hvor det i andre deler av verden vil kunne være andre trekk som appellerer.²⁰⁴ Slike fysiske trekk hos dyr er derfor også med på å

¹⁹⁷ Antropomorfisme 2019

¹⁹⁸ Antropomorf 2019

¹⁹⁹ Beauchamp og Frey 2011: 468

²⁰⁰ Personify 2020

²⁰¹ Humanization 2020

²⁰² Bekoff og Horowitz 2007: 1

²⁰³ Bekoff og Horowitz 2007: 8

²⁰⁴ Bekoff og Horowitz 2007: 8

bestemme hvilke truede arter vi skal verdsette mest. Dette er spesielt relevant med tanke på dyreparkers bevaringsfilosofi, hvor det er helt essensielt at dyrene appellerer til mennesker. Arter som består av store attraktive dyr, og dyr som går, løper eller flyr, appellerer mer til menneskers moral enn dyr som kryper, åler seg, eller lever under bakken.²⁰⁵

Endangered or threatened species whose members are big-eyed, fuzzy, or large elicit more attention and concern than small-eyed, slimy, or tiny animals. The most popular and protected species are “aesthetically appealing” and have familiar, identifiable features.²⁰⁶

Sitatet får frem at dyrs estetikk og likhetstrekk med mennesker påvirker i hvilken grad dyr blir verdsatt og beskyttet. Dette henger også sammen med popularitet, som gjør at det er de mest populære dyrene som blir beskyttet, og kanskje ikke de mest utrydningstruede. Dette kan ses i lys av moralsk status, der store dyr med trekk som for eksempel store øyne og myk pels får større moralsk betydning enn små dyr med små øyne og som er uten pels. Noen av trekkene her kan ses som en parallell til noen av faktorene navneforskeren Nübling viser til når hun forklarer hva som gjør det mer sannsynlig at dyr generelt sett får navn. Det handler blant annet om at dyret har et karakteristisk utseende, som dermed sier noe om dyrets estetikk. De andre punktene hennes handler mer om forholdet mellom dyret og mennesker enn konkrete fysiske trekk. Menneskeliggjøring kan derfor både handle om å gi dyr menneskelige trekk, men også å bekrefte egenskaper som likner våre, eller trekk som er foretrukket av mennesker.

5.2 Menneskeliggjøring av dyr i dyreparker

Mange dyr i dyreparker har fått kjendisstatus gjennom måten de har blitt menneskeliggjort på. Kjendisstatus kan være med på å omdanne dyret og dets natur, til noe det ikke er. Sjimpanse Julius, som blir sett på som hele Norges sørlandskjendis, og isbjørnen Knut som var den første isbjørnungen født i fangenskap i Tyskland, er eksempler på denne «forvandlingen». Fidjestøls biografi om Julius, *Nesten menneske*, forteller om hvordan Julius ble splittet ved å på den ene siden bli sett på som apen Julius, og på andre siden som kjendisen og varemerket Julius.²⁰⁷

²⁰⁵ Bekoff og Horowitz 2007: 8

²⁰⁶ Bekoff og Horowitz 2007: 9

²⁰⁷ Fidjestøl 2017: 91

Bursdagsfeiringen hans var blitt en viktig del av merkevara, men kommersielt blei det eit problem at fødselsdagen var i romjula. Derfor blei 30-årsfeiringa like godt flytta til den 8. oktober, mens det fremdeles var mogleg å være lenge utandørs for sjimpansane. Alle dei 40 barnehagene i Aust- og Vest-Agder blei invitert, totalt 1400 barn dukka opp. Julius skulle få kaker, brus og gåver etter gamal oppskrift, barna skulle få bollar, saft og gode Julius-historier.²⁰⁸

Selv om Dyreparken i Kristiansand i 2016 gikk ut med informasjon om at de ikke lenger ønsker å menneskeliggjøre dyr og drive med kjendisdyrking, viet de en helg i april 2019 til feiring av hans 40-årsdag. Som Fidjestøl påpeker i sitatet ovenfor, viser dette et kommersielt fokus, da bursdagsfeiringen ble flyttet til langt tidligere på året. Innholdet i programmet for disse dagene dreide seg i all hovedsak om opplevelser for besøkernes, som «Julius-dans», «Julius jungelløype» og å reklamere for den nyåpnede utstillingen «Julius, en viktig 40-åring».²⁰⁹ Denne formen for dyrking av kjendisrollen hos dyr, gjelder kun noen dyr. Ofte er det dyr som har et eller flere av de fysiske trekkene Bekoff og Horowitz pekte på. Mennesker prefererer noen trekk hos dyr mer enn andre, som gjør at dyrene som har slike trekk dermed appellerer mer til mennesker. En sjimpanse har myk pels, store øyne, og kanskje viktigst, likner på oss mennesker. Dette samsvarer også med flere av faktorene Nübling kom frem til i navneforskningen, som gjør det mer sannsynlig å navngi et dyr. Sjimpanser er forventet å leve lenge, som Julius på 40 år er eksempel på, og som oftere skaper behov for et navn. Han vokste opp i en menneskefamilie, som har gjort at han har blitt behandlet mer som et individ enn sine artsfeller. Den individualiserende rollen ved navngivning, har vært en faktor som går igjen i navneforskningen, og det er kanskje også det som gjør menneskeligjøring mer problematisk i flere dyreparker.

Noen dyreparker er på den ene siden kritisk til å gi menneskenavn, fordi det menneskeligjør dyrene. Samtidig blir dyrene fremdeles menneskeligjørt på andre måter, som bursdagsfeiring er et eksempel på. Dette gjør at man kan stille spørsmål ved hvorfor noen dyr er unntak, slik

²⁰⁸ Fidjestøl 2017: 201

²⁰⁹ Dyreparken 2019

som Julius i Kristiansand dyrepark. Det er noen dyr som har blitt spesielle for oss, som gjør at det kanskje er mennesker dyreparker tar hensyn til mer enn dyrene, når de profilerer dem. Dette underbygger tanken om at Julius har høyere moralsk status enn andre dyr i Dyreparken. For mange er det kjendisen Julius som verdsettes. Det er kanskje historiene om ham sammen med mennesker som er interessante og ikke først og fremst apen «som svinger seg i toppen av et tre.» Menneskeliggjøring av dyr i dyreparker kan dermed gå på bekostning av dyrene ved at det overskygger dyrenes særegenheter og det som kjennetegner arten. Julius har igjen vært i media, da han i mars 2019 ble forgiftet med amfetamin av en gjest i parken. Det ble kastet inn en flaske med væske i til Julius, og medieoppslagene fikk tydelig fram Julius menneskelige evne til å åpne flasker med skrukork, som ingen av de andre sjimpansene kan. Dette var noe Julius lærte seg da han vokste opp blant mennesker. Var det frykten for å miste kjendisen og «personligheten» Julius som grep mennesker da nyheten spredde seg, eller var det frykten for å miste en sjimpanse i sjimpanseflokk. Menneskeliggjøring av dyr i dyreparker er dermed med på å styre representasjonen av individer.²¹⁰

(...)når utvalgte dyreparkdyr blir berømte [blir dei] straks menneskeleggjorde og omtalte offentlig som om dei var verbale vesen.²¹¹

Dyrs biologi og etologi er grunnlaget for mange dyreetiske refleksjoner og problemstillinger. Menneskeliggjøring er et viktig område i dyreetikken fordi det nettopp handler om hvordan vi forstår dyr og dermed hvordan vi behandler dyr. Det er kanskje ikke mulig eller hensiktsmessig å beskrive dyr helt uten antropomorfismer, helt uten menneskelige trekk, for bruk av menneskelige trekk er med på å skape mening og sammenheng. Menneskeliggjøring av dyr handler ikke først og fremst om dyrenes egenskaper, men å ta i bruk vår egen psykologi, oppfatninger og følelser, samtidig som vi ser til biologiens forklaringer. Det å navngi er kanskje ett av de mest grunnleggende menneskelige kjennetegnene og forutsetning for all kommunikasjon. Slik formulerer Frans de Waal dette poenget:

²¹⁰ Lien, M, Ingrid S, Pettersen, J. 2020

²¹¹ Fidjestøl 2017: 91

Om vi ser direkte og djupt inn i auga på ein sjimpanse, vil ein intelligent og sjølvstikker personlegdom sjå tilbake på oss. Om dei er dyr, kva er vi då?²¹²

5.3 Kritiske holdninger til menneskeliggjøring av dyr

Miljøverneren, dyreverneren og forfatteren Steinar Lem uttrykte seg for noen år siden kritisk om menneskeliggjøring: «Jeg vil ikke menneskeliggjøre et dyr, jeg er ikke sentimental».²¹³ Dette sitatet gir et bilde av holdninger til menneskeliggjøring av dyr, spesielt innenfor forskning. Det kan også henge sammen med endrede holdninger til navngivning av dyr i dyreparker, eller først og fremst, navn som bidrar til menneskeliggjøring. På den ene siden kan begrepet vise til et vokabular om dyr som likner det vi bruker om mennesker, og på den andre siden kan det handle om å overføre menneskelige egenskaper. Menneskeliggjøring kan dermed handle om både å bekrefte menneskelige trekk, eller trekk som foretrekkes hos mennesker hos dyr, og om å tillegge dyr våre egenskaper for å gjøre dem likere mennesker.

Antropomorfisme har vitenskapelig sett med tanke på dyr, vært et mer negativt ladet ord. På 1600-talet påsto Filosofen Rene Descartes at dyr er avgrenset fra mennesker ved at de ikke har noe indre liv, men er lik maskiner. Når vi hevder at dyr føler noe mente han at det er resultat av at vi projiserer vårt følelsesliv på dyrene.²¹⁴ Dette er den mer kritiske bruken av begrepet antropomorfisme, som forklarer at vi tillegger dyr det som i virkeligheten kun er menneskelige egenskaper.²¹⁵ Fra 1800-tallet frem til i dag har antropomorfisme vekket bekymring innenfor spesielt studiet av dyrs atferd. Diskusjoner rundt antropomorfisme viser samtidig at det har spilt en rolle i vitenskapen.²¹⁶ Slik beskriver Bekoff og Horowitz antropomorfismens rolle.

Significantly, anthropomorphism, despite its accepted status as a fundamentally flawed way to describe nonhuman animal behavior, has long endured, both within the scientific community and especially in

²¹² Fidjestøl 2017: 21

²¹³ Menneskeliggjøre 2019

²¹⁴ Hverven 2018: 169

²¹⁵ Hverven 2018: 169

²¹⁶ Bekoff og Horowitz 2007: 10

the general public's conception of animals. Among lay people, anthropomorphism is not only prevalent, it is the nearly exclusive method for describing, explaining, and predicting animal behavior—whether the animals are kept as pets, visited in the zoo, or observed in nature.²¹⁷

Som det kommer frem her, så er det vanlig, og nesten nødvendig, å bruke antropomorfisme når en skal omtale dyr, som dermed også gjelder dyr i dyreparker. Goodall, som startet sin forskning på sjimpanser på 60-tallet, møtte disse holdningene da hun navnga sjimpansene. Det er mer akseptert blant kjæledyr, ettersom vi ofte deler hjemmet vårt med dem. Det har blitt mindre akseptert i noen dyreparker, som jeg har vist flere eksempler på, da det blir sett på som menneskeliggjøring. Det handler kanskje ikke først og fremst om selve navnet i seg selv, men det et navn kan bety for dyrenes identitet og betydning. Et navn kan bli sett på som en måte å inkludere dyrene i det menneskelige moralske fellesskapet, men også noe som kan begrense dyr.

Det å navngi dyr i dyreparker kan bli sett på som en måte å menneskeliggjøre dyrene på. Navneforskning viser at dyr har gått fra å ha typiske dyrenavn til mer utbredt bruk av menneskenavn. Dette har skjedd i en tid da arter forsvinner og fokus på bevaring av dyr og deres leveområder er fremtredende. Kritiske holdninger til antropomorfisme kan derfor henge sammen med denne utviklingen og dyreparkers formål om å bevare arter. På den ene siden kan menneskeliggjøring bli sett på som noe som begrenser dyrene. Jeg har blant annet vist til eksempler fra dyreparker som uttrykker at de ønsker å la dyr være dyr, ved å unngå navngivning eller menneskenavn. På den andre siden kan menneskeliggjøring bli sett på som noe som styrker dyrs moralske status, ettersom det styrker båndene mellom mennesker og dyr i større grad. Den ulike navnepraksisen i flere dyreparker kan speile de ulike holdningene til hvorvidt en skal menneskeliggjøre dyr eller ikke. Samtidig trenger kanskje ikke navngivning å bli sett på som en måte å menneskeliggjøre dyr på.

5.4 Navngivning av dyr og menneskelige egenskaper

Synet på hva som er menneskelige egenskaper har endret seg over tid, etter hvert som kunnskapen om dyr har utviklet seg. De siste tiårene har det blitt forsket mye på hva dyr

²¹⁷ Bekoff og Horowitz 2007: 3

faktisk opplever, føler og tenker, der flere av de kjennetegnene som tidligere ble sett på som unike for oss ikke lenger er bare menneskelige, men noe vi deler med dyreriket. Språk, samarbeidsevne, bevissthet og moral er noen av de menneskelige evnene som har blitt mye diskutert med tanke hvor like mennesker og mange dyr er. Menneskeliggjøring kan, som vist til over, både handle om å kjenne igjen atferd hos dyr og overføre ferdigheter. Det kan også handle om hvordan vi bruker vårt vokabular om dyr.

I 2018 hadde den norske dyreetikkonferansen følgende tema: «Hvor like er mennesker og dyr?». Konferansen skulle handle om hva som gjør mennesket unikt. Evolusjonsforskere har siden Darwins funn på 1800-tallet, vært opptatt av hva som skiller oss fra dyrene. Forskning på kognisjon og etologi har ført til at likhetene har blitt mer interessante enn forskjellene. Forskningen har stadig tatt for seg nye temaer som tidligere har skapt et skille mellom mennesker og dyr. Noen eksempler på dette er det å bruk av redskaper, evne til empati, rettferdighetssans og evne til å planlegge. I løpet av noen tiår med forskning på slike temaer, har det blitt gitt mange eksempler som bekrefter at også dyr kan ha disse egenskapene. Dyreetikkonferansen tok også opp spørsmål om hvilket ansvar vi har overfor dyr, når kunnskaper om dyrs atferd og mentale evner stadig blir bekreftet å være mer like våre evner. Dyr er ikke like oss på grunn av evner, hevder Singer, men fordi de har interesser, som må tas likt hensyn til som mennesker.²¹⁸ Å ta likt hensyn betyr likevel ikke å behandle likt.

Det å tilegne dyr språk, eller omtale dyr som at de snakker til oss, er et eksempel på menneskeliggjøring. Utfordringen med vår måte å tilegne dyr ulike egenskaper på er at de alltid måles ut ifra en menneskelig skala, der for eksempel vårt språk er den høyeste formen for kommunikasjon. Det er allment kjent at delfiner, sjimpanser og til og med bier viser at de har komplekse måter å kommunisere med hverandre på. Dyr kan ha helt andre, komplekse måter å kommunisere på som vi aldri vil kunne forstå, fordi vi er «begrenset» til våre menneskelige egenskaper.

Den kjente programlederen i BBC Sir David Attenborough har tilbrakt mye tid sammen med ville dyr. Han bekrefter hvor mye likhet mellom en dyreart og mennesker har å si for hvordan vi forstår dem. I et intervjuet i Skavlan på TV2 ble samtaleemnet ledet inn mot dyreetikken og

²¹⁸ Singer 2002: 43

hans eget forhold til dyr.²¹⁹ Skavlan spurte Attenborough om hvilket dyr han har hatt de beste opplevelsene med, og viste klipp fra en av naturfilmene Attenborough har vært med på å skape, der han er sammen med en sjimpanseflokk. Han svarte litt selvfølgelig, at det er lett å føle empati for sjimpansene fordi de ligner mye på oss mennesker. Dyr som er mer like oss mennesker vekker følelser i større grad enn dyr som ikke ligner oss. Vårt forhold til dyr blir styrt av hvorvidt vi kjenner igjen egenskaper som er definert som menneskelige.

Menneskeliggjøring handler derfor ikke bare om å overføre eller gi dyr menneskelige trekk, men å gjenkjenne trekk og bekrefte de egenskapene som mennesker og dyr har til felles.

Begrepet menneskeliggjøring blir derfor litt misvisende, ettersom det ikke trenger å handle om å gjøre noe menneskelig, og det er også kanskje derfor begreper vekker mye følelser og meninger når det brukes om dyr i dyreparker. I dyreparker blir både dyr som likner og ikke likner oss mennesker omtalt med et navn. Men hvorfor er det å gi et personlig navn til et dyr å overføre noe menneskelig?

Et navn er kanskje ikke en menneskelig egenskap, men det kan være en måte å inkludere og ekskludere noen fra et fellesskap på. Som Emilia Aldrin stilte spørsmål ved i hennes studier av navn og identitet, så sier kanskje et navn mer om navnegiveren enn navnebærereren. En egen navnepolitikk, slik København Zoo har utformet, kan uttrykke et behov for å markere eller opprettholde skiller mellom mennesker og dyr. Synet på navngivning sier dermed noe om hvilket syn på og forhold til dyr som dyreparkene ønsker å formidle til sine besøkere.

I boken *Wild Justice* utfordrer Marc Bekoff og filosofen Jessica Pierce synet på at antropomorfisme begrenser vår evne til å forstå dyr. Forskning har sett kritisk på det å tolke dyrs atferd ut ifra menneskers følelser og erfaringer. fordi de er en advarsel om at slik menneskeliggjøring begrenser vår evne til å forstå dyr slik de virkelig er.

Stephen Jay Gold noted: Yes we are human and cannot avoid the language and knowledge of our own emotional experience when we describe a strikingly similar reaction observed in another species.²²⁰

²¹⁹ Skavlan 2018

²²⁰ Bekoff og Pierce 2009: 66

Bekoff og Pierce har jobbet med dyrs atferd og kognisjon i mange år, og har i sin forskning funnet frem til at dyr har et bredt repertoar av moralsk atferd som empati, tillit, og gjensidighet.²²¹ Dyr er sosiale skapninger, som mennesker, og disse to forskerne hevder baserte på sin forskning at det ikke finnes noe tydelig moralsk skille mellom mennesker og andre arter. Et slik kontroversielt standpunkt deler de med Singer. De mener at vi på grunn av likhetene med dyrs atferd og kognisjon har et ansvar for dyr på samme måte som for andre mennesker. Singer mener, som jeg har vist til tidligere, at like evner ikke er kriterium for å bli tatt moralsk ansvar for, men lik evne til å lide. Han sa selv i foredraget «Forty Years On» fra 2017, at det som er formålet med alle hans verk innenfor alle temaer han har jobbet med er «to reduce pointless suffering». Utfordringen med Singer sitt syn er at det er vanskelig å måle smerte. Han innrømmer det selv i foredraget sitt, at ettersom forskningen ennå ikke har funnet svar på om bier fore eksempel kan føle smerte, er det vanskelig å si om det er uetisk å drive med birøkt.

Menneskeliggjøring vedvarer fordi det er en nødvendighet, men det må gjøres med varsomhet der en er bevisst og empatisk når det gjelder dyrenes ståsted, skriver Bekoff. Han mener vi alltid må spørre hvordan det er å være et spesifikt individ. Men så er spørsmålet om det er mulig å forstå hvordan det er å være enten en løve eller en sjiraff i en dyrepark? Kanskje vi menneskeliggjør dem, uten å ha satt oss inn i hvordan det oppleves å være dem. Det er kanskje lettere å forstå kjæledyrene våre, som vil tilbringer tid med og bor sammen med. Det er avgjørende for dyrs trivsel i dyreparker at dyrepasserne forstår behovene og interessene til dyrene, og det er kanskje bare mulig gjennom å til en viss grad menneskeliggjøre? Men hva er det da som gjør det problematisk for noen dyreparker å menneskeliggjøre?

Menneskeliggjøring kan ses som noe som skaper et uriktig bilde av dyr. Men uansett om en kaller det antropomorfisme, personifisering, menneskeliggjøring eller humanisering, så er de fleste enige om at mennesker og dyr deler noen egenskaper og da også følelser. Det betyr ikke nødvendigvis at vi gir likestiller mennesker og dyr, men at vi identifiserer noen fellestrekk og bruker språket vårt til å forklare det vi ser. For å eksempelvis forstå primaters atferd, må vi forstå at de likner oss av en grunn. Det handler ikke om å overføre menneskelige verdier

²²¹ Bekoff og Pierce 2009:1

(antropomorfisme) men å identifisere primaters egenskaper (primatisme) som vi deler med dem. Spørsmålet er da ikke om sjimpanser er menneskelige, men om mennesker er sjimpanselike.

Den svenske naturforskeren Carl von Linné er kjent for sin klassifisering av alle dyre- og plantearter som var kjent på i hans egen samtid på 1700-tallet. Som grunnleggeren av den moderne taksonomien, fikk han jobbe med mange ulike dyr. I en liten dyrepark i Uppsala i Sverige jobbet han som sjefslege, og ble spesielt knyttet til berberapen Diana. Han støttet ikke Descartes syn på dyr som følelseløse vesener, eller avanserte maskiner. Det å hevde at dyr hadde følelser og egenskaper som likner våre, var ikke kun menneskeligjøring, mente Linné: «surely Descartes never saw an ape».²²²

Den nederlandske sjimpansforskeren Frans de Waal ga i 2016 ut boken *Are We Smart Enough to Know How Smart Animals Are?* der han blant annet diskuterer menneskelige trekk hos sjimpanser. Han er anerkjent for sin forskning på levesett og atferd hos primater, og hvilke egenskaper de har. Sammen med Goodall er han en av de mest kjente primatforskerne.

De Waal problematiserer i sin bok, på lik linje med Singer, den frykten vi har for å tilkjenne dyr egenskaper vi trodde vi var alene om. Han stiller spørsmål ved hvorfor vi stadig avviser evner hos dyr som vi ser på som selvfølgelige hos oss. Menneskeligjøring av dyr blir derfor sett på med et litt annet perspektiv og med mindre fordommer enn det den kritikken til antropomorfisme som har preget forskningen. I 1975 startet De Waal et prosjekt der han studerte verdens største sjimpansflokk på over 60 individer i Arnhem Zoo i Nederland.²²³ Dette arbeidet resulterte i nye kunnskaper om sjimpansers atferd og egenskaper som har vært viktige bidrag til dyreetikken og synet på forholdet mellom mennesker og dyr. Samspillet mellom sjimpansene i denne flokken, kunne på mange måter ses i likhet med samspillet mellom mennesker. I den nyere boken hans som handler om mennesker egentlig har mulighet til å forstå dyr, trekker han frem et eksempel med hunsjimpansen Franje og sønnen hennes Fons.²²⁴ Da det en dag hadde vært kaldt i været da sjimpansene var ute, observerte han Franje dagen etter å gjøre noe de ikke hadde sett noen av sjimpansene gjøre før. Hun samlet opp høy

²²² Attell 2014: 23

²²³ De Waal 2016: 49

²²⁴ De Waal 2016: 1

fra det varme inneområdet, og brakte dette med ut på sjimpanseøya da de ble sluppet ut, som at hun planla for kaldt vær. De Waal tolket dette som at hun husket at dagen før var kald, og basert på den erfaringen planla dagen ved å lage et lunt og godt liggested ute for henne og sønnen, slik også mennesker ville gjort. Er dette menneskeliggjøring av dyr, ved å tillegge dem egenskaper vi ser på som våre?

De Waal viser også til eksempler på små aper som blir kilt på magen og lager lyder og bevegelser lik et barn som blir kilt på magen. Uten bevis på at dette er noe annet enn latter, som vi kjenner igjen i vår egen art, synes han det mest naturlige er å kalle apenes lyder og reaksjoner for latter.²²⁵ Slik kan antropomorfisme hjelpe til å forstå andre dyrearter, og jo mer like artene er menneske, jo mer vil antropomorfismen bidra til forståelse, slik som med sjimpansene. Samtidig øker også faren for å fornekte at dette er en menneskelig egenskap, og at det ikke er latter, men en annen reaksjon. Av mangel på begreper innførte han antropofornektelse, som avviser menneskelige trekk hos dyr, begrunnet med at det er utenkelig og uvitenskapelig. Frykten for menneskeliggjøring har resultert i fornektelse av grunnleggende fellestrekk hos mennesker og dyr, som ifølge ham er en feiltakelse. De Waal hevder at antropomorfisme ville vært ganske tomt hvis det kun handlet om menneskelige merkelapper på dyrs atferd.²²⁶ Han problematiserer menneskeliggjøring av dyr kun når sammenligningen mellom menneske og dyr blir utvidet til arter som er veldig ulike oss.

I hverdagspråket blir ofte begrepet person brukt synonymt med menneske, mens filosofer bruker det ofte på en mer abstrakt måte. Filosofer gir personstatus til enheter som er tilegnet en viss moralsk status, og som kan gjøre krav på å bli moralsk tatt hensyn til basert på denne statusen. Fokuset på menneskelighet, menneskeverd og menneskerettigheter, gjør at det å være medlem av «menneskeheten» også blir sett på som å være en person. Menneskelighet kan anses som en indikator for moralsk status, som i Beauchamp og Childress sin teoretiske begrunnelse for hvilke kriterier som gir moralsk status. Et slikt syn ekskluderer dyr og andre skapninger fra det å kunne bli ansett som personer. Flere filosofer har spurt om det er noen gode moralske grunner til å begrense personstatus til mennesket alene. Et navn, er som jeg har kommet inn på flere steder i denne oppgaven, en måte å indikere at noen blir sett på som en person, eller kvasiperson, for å bruke Levins uttrykk. Kriteriet for å ha personstatus

²²⁵ De Waal 2016: Kap. 1

²²⁶ De Waal 2016: 28

inneholder ikke ordet «menneske», som dermed ikke utelukker dyr fra å kunne være personer. Men et dyr må inneha de kvalitetene som er kravet om å være en person. En viktig side ved definisjonen av personbegrepet, er at personstatus gis til de livene som har kognitiv evne til å verdsette sin egen eksistens.

Det grunnleggende prinsippet om likestilling innebærer ifølge Singer ikke lik behandling, men at det tas like mye hensyn til alle. Det å ta likt hensyn til alle kan derfor føre til ulik behandling og ulike rettigheter.²²⁷ Det er kan bli sett på som et paradoks at forsøksdyr kanskje er de minst menneskeligjorte dyrene, og blant de dyrene som ikke blir navngitt. Samtidig så er de så «menneskelige» at de kan brukes i forskning for utprøving av produkter til mennesker.

Singer legger vekt på evnen til å lide som grunnlag for dyrs likeverd, som jeg har vært inne på tidligere. Samtidig skriver han at grisen, som regnes som det mest intelligente av de dyrene som er vanlige å spise i vesten, og kanskje også smartere enn hunden, bør påvirke hvilke forhold grisen lever under.²²⁸ Dyr med ulike evner har ulike behov. Han skriver om grisenes store behov for stimulans og lek, der høner har mindre behov for dette, og derfor bør grisene har bur som svarer til dette. I 2017 i «Forty Years On: Are All Animals Equal?» sier Singer at det er fjærkre og kyllinger som har det absolutt verst sammenlignet med all annen form for dyr i industri. Altså de som er lengst bort på akse til Nübling, og som normalt sett ikke får navn. Ettersom antallet kyllinger er det største blant dyr i kjøttindustrien, og fordi de lever i flere uker, er lidelsen blant dem størst, forklarer Singer i foredraget. Det kan få en til å stille spørsmålet om det er tilfeldig at lidelsen er størst blant de dyrene som ikke blir navngitt?

Singer mener at det er problematisk i seg selv å drepe et dyr, og han mener at dersom vi alle måtte drepe vårt eget kjøtt ville vi vært vegetarianere. Det er generelt sett ikke populært å vise slakt. Overført på dyreparker, stemmer ikke dette helt. Millioner av mennesker besøker dyreparker hvert år, og det er mange vonde skjebner med dyr som lider i fangenskap, enten på grunn av små bur, ensomhet, for høye eller lave temperaturer, mangel på naturlig utfoldelse eller mangel på mat og vann. Likevel fortsetter mennesker å gå i dyreparker. Singer vil

²²⁷ Singer 2002: 3

²²⁸ Singer 2002: 126

oppmuntre til respekt for dyr som selvstendige vesener, ved å ikke fremstille dem som små søte ting som eksisterer for vår fornøyelses skyld.²²⁹

By extension, human beings may have redirected feelings of attachment to those non-human animals who exhibit one of the releasers characteristic of juveniles: “[a] relatively large head, predominance of the brain capsule, large and low-lying eyes, bulging cheek region, short and thick extremities, a springy elastic consistency, and clumsy movements” (Lorenz 1950/1971, p. 135). This “cute response” may be further encouraged by traits which increase the seeming “cuddliness” of an animal: fur, fuzziness, and softness of skin or hair.²³⁰

5.5 Moralsk status

Peter Singer og Paula Cavalieri skrev en bok i 1993, med den talende tittelen, *The Great Ape Project*. Her skriver Singer og Cavalieri som følger: «We are human, and we are also great apes».²³¹ Her ønsker de å utvide vår moralske sfære til store aper som sjimpanser, gorillaer og orangutanger. Vårt medlemskap av menneskearten gir oss verdifull moralsk status og inkludering i sfæren av moralsk likhet. Innenfor sfæren har man krav på spesiell moralsk beskyttelse, og rettigheter som de utenfor denne sfæren ikke har. De mener at vi ikke skal sette grensen ved denne sfærens moralske status ved mennesker, men med kriterier om å være intelligente vesener med et sosialt og emosjonelt liv. Disse kvalitetene har de fleste mennesker, men også store aper. Derfor bør medlemskap også av disse artene være tilstrekkelig for å tilegnes moralsk status. Singer og Cavalieri ønsker en utvidelse av likhet som inkluderer de artene som er nærmest oss i evner og måte å leve på.²³²

Primatene er våre nærmeste slektninger og i tillegg har de like mentale evner og et emosjonelt følelsesliv som rettferdiggjør inkludering. Aldri før har vårt herredømme over dyrene vært så gripende og systematisk. Samtidig har det brutt fram en rasjonell etikk som utfordrer den moralske betydningen av å være medlem av vår art.²³³ Sjimpanser brukes mye i forskning på grunn av likheten til mennesker. Det kan bli sett på som en kontrast at noen dyreparker ønsker

²²⁹ Singer 2002: 223

²³⁰ Bekoff og Holowitz 2007: 8

²³¹ Singer og Cavalieri 1993: 1

²³² Singer og Cavalieri 1993: 2

²³³ Singer og Cavalieri 1993: 5

å unngå menneskeliggjøring av sjimpanser, mens forskning på dem samtidig kan lære oss mest om vår egen art. Noe av det som kjennetegner menneskearten, til forskjell fra dyr, er at vi kan utvide vårt fellesskap og ansvar til å omfatte andre arter. Ved å gi primater personstatus, som Singer og Cavalieri ønsker, ville de ikke lenger være en del av dyreetikken, men heller ikke kunne defineres som mennesker. Det som gjør oss menneskelige er kanskje nettopp det at vi tar ansvar for andre arter, som også er ansvaret som enhver dyrepark har?²³⁴

Singer skriver i forordet til 1975-utgaven av *Dyrenes frigjøring*, om han og hans kone at «vi elsker ikke dyr. Vi ville bare at de skulle behandles som de uavhengige sansende skapningen de er og ikke som et redskap for menneskers formål.».²³⁵ For Singer er det ikke kjærlighet og interesse for dyr som har vært drivkraft for hans kritikk av artsdiskriminering. Målet hans var ikke å vekke sympati for «søte» dyr ved å appellere til sentimentale følelser, men å få oss til å foreta en mental omstilling i holdningene og vanene våre i forhold til medlemmer av andre arter enn vår egen.

Likhetsprinsippet Singer legger frem i boken sin, får frem at våre interesser og omsorg for dyr, og ulike typer dyr ikke skal avhenge av hva dyrene kan og dermed hvilke egenskaper de har. Omsorg kan vises på ulike måter til ulike dyr, men det viktigste er å ta hensyn til interessene til dyret. Singer mener, som jeg har vist til tidligere, at en forutsetning for å ha interesser er evnen til å lide og nyte. Dyr som dermed ikke kan lide eller nyte, har ikke interesser som gjør at vi trenger å ta moralsk hensyn til dem, sier Singer. Evnen til å lide er både nødvendig og tilstrekkelig for at vi kan si at et individ ikke har interesser. Singer bygger sitt utilitaristiske syn på dyr på Benthams kjente utsagn: «Spørsmålet er ikke: Kan de resonnerer? Heller ikke: kan de snakke? Men: kan de lide?». Bentham snakker om rettigheter, men Singer snakker om likestilling og mener det er hva diskusjonen handler om.²³⁶ Singer argumenterer for en radikal forandring i vår holdning til dyr, og mener at rettighetstenkning da ikke er nødvendig. Han argumenterer med at det aldri vil være moralsk forsvarlig å la være å ta hensyn til et vesens lidelse, uansett vesenets natur. Enhver lidelse må likestilles med lik form for lidelse hos et annet vesen, og dersom det ikke har evnen til å lide, finnes det

²³⁴ Christoffersen 2001: 27

²³⁵ Singer 2002: xi

²³⁶ Singer 2002: 6

ingenting å ta hensyn til.²³⁷ Singer mener at det å velge en annen egenskap ville vært vilkårlig, enten det er evnen til å være moralsk aktør, evnen til språk eller det å ha selvbevissthet.

Men hvordan vet vi når et dyr føler smerte? Smerte er noe vi selv føler, og opplevelsen av smerte kan overføres til andre individer som enten opplever det samme eller som viser liknende tegn på smerte som oss. Vi kjenner igjen opplevelsen av smerte hos andre mennesker basert på våre erfaringen av smerte, og dermed er det ingen mindre grunn til å gjøre det samme når det gjelder dyr. Er dette en måte å menneskeliggjøre på, eller identifiserer vi bare fellestrekk vi kjenner igjen hos oss selv? Det er lettere å kjenne igjen opplevelser av smerte og glede hos arter som er mer like oss, som pattedyr og spesielt primater er et eksempel på. Eksempler på det kan være grimaser og høye lyder, og likheter i atferd gjør at vi lettere forstår dyr som er mer like oss.²³⁸ Pattedyr og fuglers nervesystem er svært likt menneskets, som også taler for at dyr kan føle mye av det samme som mennesker.

Det har blitt sett på som uvitenskapelig å forklare dyrs oppførsel med teorier som refererer til dyrets bevissthet med følelser og interesser. Det har vært enklere å forklare dyrenes oppførsel uten å blande inn bevissthet og følelser. Med en økt forståelse av at dyr har bevissthet og kan føle smerte slik som mennesker, har det blitt behov for mer komplekse forklaringer. Dette blir ofte sett på som menneskeliggjøring av dyr, men ettersom de unike menneskelige egenskapene stadig blir færre og færre, har det blitt vanskelig og unaturlig å unngå denne typen menneskeliggjøring. Mens noen mente at det var de kognitive evnene som hadde verdi, mente Singer at det var lidelsen som hadde verdi.

Singer mener at smerte og lidelse er et onde som bør minimaliseres. En smerte hos et dyr som er lik den hos et menneske, er like uønsket som smerten som oppleves hos mennesket.²³⁹ De fleste mennesker er spesiesister, og det innebærer også dem som kan se på dyr i bur i dyreparker. Singer stiller spørsmål ved om det er en forskjell på å holde dyr i bur for bevaring av arter kontra å holde dem i bur for utviklingen av medisiner? Er ikke begge deler direkte eller indirekte til for oss, altså instrumentelt?

²³⁷ Singer 2002: 7

²³⁸ Singer 2002: 12

²³⁹ Singer 2002: 18

Peter Singer drøfter i artikkelen «Not for Humans only: The Place of Nonhumans in Environmental Issues» hvilken rolle dyr skal spille med tanke på miljøetikk og bevaring. Dette er relevant med tanke på dyreparkers fokus på bevaring som jeg gav eksempler på i kapittel 4.²⁴⁰ Dyreparkene jeg har sett på legger mer vekt på arter fremfor individer, som kan være et etisk argument for å ikke menneskeliggjøre dyrene ved å gi dem navn. Singer legger vekt på hvor viktig det er å ha en forståelse av at alt i konteksten rundt miljøetikk og bevaring kan bli sett individuelt eller kollektivt. Singer spør om vi skal bekymre oss for hva vi gjør med miljøet primært ut ifra arter, eller primært ut ifra hvordan det påvirker individer av dyr. I debatter om miljøet har den viktigste måten å se dyr på vært å se dem som art. Vi bekymrer oss for isbjørnen som art, i en tid hvor polene smelter og isbjørnens habitat forsvinner. Enten kan dyrene tas i betraktning direkte, ved å gi livene og velferden deres iboende verdi, eller kan de tas i betraktning indirekte.²⁴¹ Effekten av våre handlinger på dyrene har da moralsk betydning kun hvis det fører til konsekvenser for mennesker. Hvis vi lar dyr dø ut fratår vi kommende generasjoner muligheten til å se disse dyrene. Vi vet heller ikke hvordan alt i naturen henger sammen, eksempelvis hvordan bortgangen av en art vil påvirke økosystemet. Når det blir få dyr blir det lite genetisk mangfold, og vanskelig å krysse domestiserte arter med ville for å forbedre artsmangfoldet. Dette kan føre til problemer og derfor legger også dyreparker vekt på dette, som jeg har vist til tidligere.

Singer fokuserer på individet. Arten har ingen interesser, ingenting over selve individet, som er grunn til å ikke drepe sjeldne dyr, men argumentet er ikke sterkere for truede dyr kontra vanlige dyr. Hvis det handler om individets *interesser*, er det ikke mer riktig å drepe en kanin enn å drepe en panda. Det at blåhvalen er sjelden gjør ikke at den lider mer eller mindre enn mindre sjeldne dyr. På hvilken basis kan vi da rettferdiggjøre bevaringen av sjeldne dyr fremfor vanlige dyr? Et svar er at vi bør gjøre det fordi arten som holder på å forsvinne har betydning for andre dyrearter som både er dumt for dyr og mennesker. Likevel, står vi uten grunn til å gi iboende verdi til utrydningstruede arter.

På hvilket grunnlag, annet enn de indirekte godene for mennesker og andre dyr, kan vi rettferdiggjøre bevaring av truede arter fremfor dyr av arter som ikke er i fare? Konklusjonen til Singer er at de eneste grunnene til å bry seg mer om truede arter enn ikke-truede er at

²⁴⁰ Singer 2003: 55

²⁴¹ Singer 2003: 55

bevaringen av dem kan relateres til fordeler for mennesker og andre dyr. Dette vil variere med tanke på hvor ulikt dyret er andre arter. Hvis to fuglearter nesten er helt like, og den ene er truet, er ikke argumentet for bevaring basert på gleden av å se variasjonen av arter.

Men Singer bemerker også at «Det å beskytte arter er jo samtidig det å beskytte individer.»²⁴²

5.6 Gradert moralsk status

I det forrige kapittelet har jeg drøftet ulike sider ved synet på menneskeliggjøring og moralsk status, med vekt på Singer sitt syn på disse emnene. Det er forsket mye på dyr og deres ferdigheter, kognitive evner, om de har bevissthet eller ikke, om de har moral, hvilke følelser de innehar og om de kjenner på smerte og glede. Slike kriterier til moralsk status har fått stor betydning for i hvilken grad dyr har blitt tatt moralsk hensyn til. Julius er et eksempel på et dyr som innlemmes i menneskets moralske sfære, med økte rettigheter og økt moralsk status basert på de nevnte kriteriene. Selv om Julius er en sjimpanse, som er arten som er mest lik oss mennesker genetisk sett, er det mange eksempler på dyr i dyreparker som ikke har spesielt stor likhet med mennesker, verken når det gjelder utseende, atferd eller kognisjon, men som likevel tillegges moral. Dette er også dyr som har fått et navn og en profil, men da basert på andre faktorer en likhet til menneske.

Det er også forskjell på hvilke dyr i dyreparker som får navn. Det er også noen likheter mellom de dyrene det har blitt problematisk å navngi. Leibring har i sin forskning, som vist til tidligere, kommet frem til flere trekk som gjør det mer sannsynlig at et dyr får navn. De viktigste trekkene er at dyret betraktes som et individ, og at det blir behandlet som et individ. I tillegg er det behov for å kunne identifisere dyret, eller kommunisere med det. Dyr som forventes å leve i mange år eller ikke kun blir sett på som mat har også større sannsynlighet for å få navn. Samme gjelder dyr som er en av mange i en flokk, eller dyr som har særegent eller karakteristisk utseende. Hvilke dyrearter som blir navngitt avhenger også av kulturelle strukturer i ulike samfunn.²⁴³

Leibring har fokusert mest på kjæledyr og gårds- og produksjonsdyr i sin forskning, og lite på dyr i dyreparker. Likevel overlapper en del av faktorene hennes for å fremkalle et navn når det

²⁴² Singer 2002: 63

²⁴³ Leibring 2018: 617

gjelder dyr i dyreparker. Faktoren som legger vekt på at dyret blir melket og ridd gjelder kanskje ikke på samme måten i en dyrepark, men samtidig har jeg vist til eksempelet med Julius, som vokste opp i et familiehjem og derfor ble behandlet som et individ. Her er også tigreren Tinka et eksempel, ved at hun ble gitt flaske som liten, og ble lekt med og passet på nesten som en huskatt, som fremhevet henne som et selvstendig og unikt individ i større grad enn de andre tigre i flokken. Dette er en faktor som gjør det mer sannsynlig å gi et dyr et navn, og det er flere av faktorene til Leibring som kan ses i sammenheng med navngivning i dyreparker, og dermed også moralsk status. De etiske argumentene for å navngi dyr henger sammen med flere av trekkene som Leibring viser til, som fremkaller et behov eller ønske for å navngi.

Ettersom jeg har fokusert på navngivning som en måte å menneskeliggjøre dyr på, og dermed noe som påvirker dyrenes moralske status, ønsker jeg å supplere tabellen til Leibring med noen ytterligere trekk. Det er noen faktorer som har vist seg å være avgjørende for om dyr i dyreparker får navn og som også kan være med på å forklare hvorfor det er mer problematisk å navngi noen dyr fremfor andre. Her har jeg tilpasset og supplert den mer generelle listen til Leibring, over faktorer som oftere kan fremkalle et navn og dermed fungere som moralske utløsere for dyr i dyreparker:

- *Dyret har trekk vi kan identifisere oss med (utseende, atferd, kognisjon)*
- Dyret har ytre særegenheter eller karakteristisk utseende (farge, mønster, merker)
- Dyret er forventet å leve i mange år
- *Dyret er stort*
- Dyret blir betraktet som og/eller behandlet som et individ
- Dyret har behov for kommunikasjon
- *Dyret er individ av en truet art*
- Dyret lever under ekstreme levetilstander i naturen

Jeg er langt på vei enig med Leibring. Like fullt er det grunn til å hevde at hennes liste over mangler noen viktige aspekter med tanke på min problemstilling som angår dyreparker. Jeg har spesielt vist til eksempler på sjimpanse, sjiraff, geparder, tigere og isbjørn i arbeidet med min problemstilling. Dette er dyr som har noen fellesnevnerne. De fyller kravet til Leibring ved å være dyr vi kan identifisere oss med. Sjimpansen kan vi identifisere det menneskelige i,

gepardene og tigrene kan vi kjenne igjen huskatten i og i isbjørnen dras det en parallell til «kosebamsen», eller teddybjørnen, som de fleste kan relatere seg til. Alle dyrene er også store dyr, og truede arter. Derfor har jeg lagt til disse punktene og omformulert noen av Leibring sine punkter, i lys av dyr i dyreparker. Det som var likt mellom modellene var imidlertid vekten på det å bli behandlet eller betraktet som et individ, ytre særegenheter og en forventet høy levealder. Sjiraffen med sine flekker og lange hals, den hvite isbjørnen og tigerens striper er eksempler på ytre særegenheter, som går igjen i Leibring sin oversikt og min utvidede liste. Dette er en form for moralske utløsere, ettersom det utløser vårt moralske hensyn til dyrene, som gjør at de får en høyere grad av moralsk status.

Den norske miljøforkjemperen, dyreverneren og forfatteren Bergljot Børresen skriver om hvordan vår empati for dyr styres av en psykologisk bryter, som hun kaller instinktbyteren. Den slås av for eksempel når mennesker er på jakt, ved slakt, og ved hold av dyr i industri, mens den slås på for eksempel når vi ser søte unge dyr som minner om babyer og barn. Denne bryteren kalles også for jegerufølsomhet, ettersom det er følelsene som slås av. Dyr som blir gitt flere menneskelige egenskaper, som hunden er et eksempel på, kan gjøre at instinktbyteren slås på, mens dyr vi ikke kan identifisere oss med, som for eksempel fisk, gjør det vanskeligere å utløse instinktbyteren. Hunden har som oftest et navn og en personlighet som gjør at vi føler et bånd til den. Det samme gjelder for eksempel når man en ser en flokk med sauer. Selv om vi vet mye om sauens biologi og egenskaper, har en navnløs flokk vansker med å utløse menneskers sosiale instinkter, mens en enslig sau med navn ville hatt større sjanse for å vekke disse instinktene hos oss. Dyrene blir altså ikke gitt moralsk status ut ifra hvilke følelser de har eller ikke har, men ut ifra våre følelser for dyret. Børresen ser på menneskeligjøring av dyr og dermed relasjonen mellom mennesker og dyr som helt sentral for dyreetikken og dyrenes status.²⁴⁴ Det jeg vil se på videre er hva som vekker våre følelser, altså utløsere for vår moral overfor ulike dyr i dyreparker og hvordan dette kan ses i sammenheng med navngivning.

Atferdsteoretikerne kaller et trekk som gjør at vi viser innlevelse og omsorg for dyr, for sosial utløser (social releaser).²⁴⁵ I mitt arbeid med dyr i dyreparker, er det tydelig at det er noen dyr som skaper mer innlevelse og engasjement enn andre, og som derfor aktiverer vår omsorg og

²⁴⁴ Børresen 2006: 26

²⁴⁵ Føllesdal 2000: 22

ansvarfølelse mer enn andre. Selv om et navn styrer mye av vårt forhold til dyr som følede individer, handler det kanskje om andre utløsere i samspill med navngivning. Med sosiale utløsere menes trekk ved dyrene som for eksempel store øyne og «babyaktig» utseende, som er en kraftig utløser for omsorgsinstinktet. De utløserne jeg vil trekke frem når det gjelder dyr i dyreparker handler mer om konkrete trekk eller faktorer som utløser ansvar og empati og dermed ulike grader av moralsk status. Det er dette jeg har valgt å kalle *moralske utløsere*, og eksempler på dette er: menneskelig likhet (utseende og kognisjon), distinkt estetikk som prikker, striper og annet mønster, skjønnhet/søte/vakre, størrelse, alder, eksotiske dyr, kjendisfaktoren (kjent fra filmer, media), ekstreme leveforhold (ekstremt kaldt, tørt, høyt) og antall individer igjen i det frie (utrydningstruet eller ikke). Det er altså faktorer som både ligger i dyrets utseende og biologi men også faktorer som ligger utenfor dyret som menneskelig kultur, utvikling, natur og assosiasjoner, som er med på å gradere dyrs moralske status. Jeg mener også at det dermed utføres en *selektiv menneskeligjøring*, der dyr som slår ut på flere av disse moralske utløserne lettere menneskeligjøres.

For å gi et eksempel så er det forskjell på om en tigerunge eller en geitekillling får et navn. Tigeren slår ut på moralske utløsere som estetikk (striper), kjendisfaktor (filmer, barnebøker, Tinka i Dyreparken), antall (den er sterkt utrydningstruet) skjønnhet (søte tigerunger), eksotisk dyr, størrelse (verdens største kattedyr), sibirsk tiger lever under ekstreme forhold med tanke på kulde, og tigeren har også noe menneskelig likhet ved assosiasjonen til verdens mest populære kjæledyr, som er katten. En geitekillling er verken eksotisk, utrydningstruet, har noe spesielt mønster eller estetikk, ikke kjendisstatus, og er ikke spesielt stor. Den er ikke mest kjent for å leve under ekstreme forhold, men nå er dette et domestisert dyr og kan kanskje ikke sammenliknes med tigeren. Et annet eksempel på to mer «likestilte» dyr er sebraen og antilopen. Sebraen har fått mer plass i film og medier, den har striper (estetikk), og den kan også ses i likhet med dyr i menneskelige miljøer (hesten) og overgår derfor antilopen når det gjelder moralske utløsere. Men hva har dette med navngivning og menneskeligjøring å gjøre?

Dyr som i utgangspunktet vekker vår moralske forpliktelse i større grad enn andre, kan bli mer problematisk for dyreparker å navngi og menneskeligjøres. Den høye graden av moralsk status som de får i samspillet med de moralske utløserne, er vanskelig å redusere når dyret eventuelt må avlives på grunn av plassmangel, avlsbehov og genetisk mangfold, slik vi har

sett i ulike dyreparker. Jeg har lest om mange dyr i dyreparker, som har fått kritikk i media enten for at de er i fangenskap eller for måten de blir erstattet av andre dyr på, og de dyrene som går mest igjen er helt klart store primater, store kattedyr, eksotiske dyr som sjiraffer, andre rovdyr som isbjørn og ulv, men i liten grad reptiler, fisker og gårdsdyr. En likhet mellom de dyrene som oftest får sympati i media er at det er dyr som er mer like oss mennesker, eller er de dyrene vi normalt omgås med og som er en del av vår moralsk sfære. Vi kan identifisere oss med store primater som vi ser oss selv i, kattedyr som vi ser katten vår i, ulver som vi ser hunden i og bjørner som vi kanskje ser kosebamsene til barn i? Jeg tror denne forståelse har en sammenheng med hvorfor flere dyreparker nå går ut og sier at de ikke lenger skal ha menneskenavn.

Dyreparkene jeg har sett på ønsker ikke at mennesker knytter seg så sterkt til dyrene som individer, men bryr seg om arten. De moralske utløserne kan de ikke kontrollere, men ved å navngi eller ikke kan de kontrollere i hvilken grad dyr får personstatus. Det kan de også ved å fokusere på bevaringstanken av arten, og ved å ikke kjendisdyrke noen individer, slik det ble gjort med Julius. Julius er «nesten menneske», mens gepardungene som ikke skulle få menneskenavn, «bare» skulle være geparder.

6. Konklusjon

I denne oppgaven har jeg ut fra teorier om navngivning og moralsk status, sett i lys av ulike temaer innenfor dyreetikk, undersøkt sammenhengen mellom navngivning av dyr i dyreparker og moralsk status. Det er flere faktorer ved dyr og deres forhold til mennesker som kan ligge til grunn for at dyret får et navn. Det er også flere kriterier som gjør at noen dyr mer sannsynlig vil bli navngitt, mens andre ikke.

Jeg har tatt opp flere eksempler på dyreparker som har endret sin praksis av navngivning av dyr, og drøftet hvordan det kan si noe om dyrenes moralske status. Noen dyreparker har de siste årene gått bort fra navngivning som kan bidra til å menneskeliggjøre dyrene. Bevaringsfilosofi har ført til et større fokus på art fremfor individer.

Navn kan ha ulike funksjoner, ved at det kan identifisere, individualisere, skape assosiasjoner og følelser og det kan innlemme dyr i vårt moralske fellesskap i større grad. Jeg har funnet ut at navngivning av dyr i dyreparker kan henge sammen med dyrenes moralske status på flere ulike måter. Et navn kan både føre til at et dyr *får* moralsk status, og være et resultat av at dyret *har* moralsk status. Ulike sider ved dyr og forholdet mellom dyr og mennesker gjør at noen dyr appellerer mer til oss, og dermed blir tatt mer moralsk hensyn til enn andre, og får en høyere grad av moralsk status. Det kan blant annet handle om dyr som likner oss mer, dyr som skiller seg ut eller dyr vi føler et sterkere bånd til. I dyreparker blir noen dyr sett på som spesielle og det er flere eksempler på dyr som har blitt gjort til kjendiser, som sjimpansen Julius og isbjørnen Knut.

Når vi navngir forteller det kanskje mer om oss mennesker, og vår relasjon til dyrene, enn det gjør om dyrene i seg selv. Julius er ikke bare apen som svinger seg i tre, men «vi kjenner`n som TV-sjarmør», og kanskje Julius ikke synes det er så galt å få is og brus på bursdagen sin. Julius er tross alt kanskje bare et navn?

7. Kildeliste

Aldrin, Emilia. (2018). Names and Identity. I Hough, Carole (Red.) *The Oxford Handbook of Names and Naming* (s. 382-394). Oxford: Oxford University Press

Amtrup, Jon og Sveindal, Hans. (2016). *Den levende parken, dyreparken gjennom 50 år*. Oslo: Ena.

Attell, Kevin. (2014). *Giorgio Agamben: Beyond the Threshold of Deconstruction*. USA: Fordham University Press.

Beauchamp, Tom L. og Frey, Raymond G. (Red.). (2011). *The Oxford Handbook of Animal Ethics*, Oxford: Oxford University Press.

Beauchamp, Tom L. og Childress James F. (2013). *Principles of biometrical ethics*, Oxford: Oxford university press.

Beauchamp, Tom L. (2003). «The Nature of Applied Ethics». I Frey, R. G., og Wellman, A *Companion to Applied Ethics*, Hoboken/USA: Blackwell Publishing Ltd.

Bekoff, Marc og Pierce, Jessica (2009). *Wild Justice: The Moral Lives of Animals*. Chicago: University of Chicago Press.

Berget, Bente, Krøger, Elsebeth m.fl. (red.) (2018). *Antrozoologi, samspill mellom dyr og mennesker*.

Bill, Anna. (2019, 24. februar). Liknande namn på människa och djur. *Upsala Nya Tidning*. Hentet fra <https://www.unt.se/familj/liknande-namn-pa-manniska-och-djur-3637696.aspx>

Byrkjedal, Mona. (2014, 9. februar). Nå er sjiraffen Marius død. *VG*. Hentet fra https://www.vg.no/nyheter/utenriks/i/Jz4v7/naa-er-sjiraffen-marius-dod?utm_content=recirculation-matrix&utm_source=dX8qq

Børresen, Bergljot. (2006). *Den ensomme apen*. Oslo: Koloritt forlag.

Channel 4 News (2014, 9. februar). *Bengt Holst on killing a giraffe at Copenhagen Zoo*. [Videoklipp]. Hentet fra <https://www.youtube.com/watch?v=ENnNNVOEDZ4>

Christoffersen, Svein Aage (2001). *Bare et dyr*. I «Region og Livssyn», nr 1 (2018).

College Tour NTR. (2016, 05. februar). *Jane Goodall on naming animals during her research* [Videoklipp]. Hentet fra <https://www.youtube.com/watch?v=Td-a7FcCfm4>

Curry, Patrick. (2006). *Ecological Ethics An Introduction*. Cambridge: Polity Press.

Damsgaard, Vegard. (2014, 16. januar). Bertil, Olof og Åke til Dyreparken. *Fædrelandsvennen* Hentet fra <https://www.fvn.no/nyheter/lokalt/i/ad7JO/bertil-olof-og-aake-til-dyreparken>

Damsgaard, Vegard. (2014, 2. mai). Nå kan du gi nye navn til Bertil, Olof og Åke. *Fædrelandsvennen*. Hentet fra https://www.fvn.no/nyheter/lokalt/i/G2a4V/Na-kan-du-gi-nye-navn-til-Bertil_-Olof-og-Ake?spid_rel=2

Damsgaard, Vegard. (2014, 15. mai). Nå har de fått nye navn. *Fædrelandsvennen*. Hentet fra <https://www.fvn.no/nyheter/lokalt/i/wJRwL/naa-har-de-faatt-nye-navn>

DeMello, Margo. (2012). *Animals and Society: An introduction to Human-Animal Studies*. New York: Columbia University Press.

Det norske akademis ordbok. (2019, 28. april). Antropomorfisme. Hentet fra <https://www.naob.no/ordbok/antropomorfisme>

Det norske akademis ordbok. (2019, 28. april). Antropomorf. Hentet fra <https://www.naob.no/ordbok/antropomorf>

Det norske akademis ordbok. (2019, 28. april). Menneskeliggjøre. Hentet fra <https://www.naob.no/ordbok/menneskeliggj%C3%B8re>

De Waal, Frans (2016). Kapittel 1 i *Are We Smart Enough to Know How Smart Animals Are?*
Hentet fra

https://books.google.no/books?hl=no&lr=&id=vhmZCgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT5&dq=are+we+smart+enough+to+know+how+smart+animals+are&ots=rmx2hh6YKv&sig=Q4P2FWwa4ldcVuev4RLpiuQ2kG8&redir_esc=y#v=onepage&q=anthropodenial&f=false

Dyreparken. (2020, 15. april). Hentet fra: *Julius blir født - trodde det var jente*. Hentet fra
<https://www.dyreparken.no/juliushistorie/>

Eisenrøger, Stian. (2013, 18. november). Dyreparken i Kristiansand avlivet alle kenguruene.
VG. Hentet fra <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/xn6r8/dyreparken-i-kristiansand-avlivet-alle-kenguruene>

European Association of Zoos and Aquaria, (2014, 27. september). EAZA Standards for the
Accommodation and Care of Animals in Zoos and Aquaria. Hentet fra:
<https://www.eaza.net/assets/Uploads/Standards-and-policies/Standards-for-the-Accommodation-and-Care-of-Animals-2014.pdf>

European Association of Zoos and Aquaria. (2020a, 04. april). EAZA Membership. Hentet
fra: <https://www.eaza.net/members/>

European Association of Zoos and Aquaria. (2020b, 15. mars). About us. Hentet fra:
<https://www.eaza.net/about-us/>

Fidjestøl, Alfred. (2017). *Nesten menneske – biografien om Julius*. Oslo: Samlaget.

Føllesdal, Andreas. (red). (2000). *Dyreetikk*. Bergen: Fagbokforlaget.

Gjesdal, Isabell. (2014, 13. februar). Dyreparken følger avlsprogram. *Sørnett.no*. Hentet fra
<https://sornett.no/arkiv/106153>

Goodall, Jane. (2010) (rev). *In the shadow of man*. USA: Mariner Books.

Gray, Jenny. (2017). *Zoo Ethics: The Challenges of Compassionate Conservation*. USA: Cornell University Press

Gray, Jenny. (2019, 15. april). «Falling in love with wildlife». Hentet fra <https://www.humansandnature.org/falling-in-love-with-wildlife>

Groth, Bente. (2018, 19. desember). Antropomorfisme. SNL. Hentet fra <https://snl.no/antropomorfisme>

Hagen, Angelica. (2015, 11. juni). Hva skal tigerungene hete? VG. Hentet fra <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/6b9zO/hva-skal-tigerungene-hete>

Hancocks, David (2001). *A different nature*. California: University of California press.

Hanson, Elisabeth (2002). *Animal attractions*. New Jersey: Princeton University Press.

Hargrove, Eugene. (1989). *Foundations of Environmental Ethics*. USA: Prentice Hall

Horowitz, A. C., & Bekoff, M. (2007). Naturalizing anthropomorphism: Behavioral prompts to our humanizing of animals. *Anthrozoös*, 20(1), 23-35.

Hough, Carole (Red.) *The Oxford Handbook of Names and Naming*. Oxford: Oxford University Press

Hverven, Sigurd. (2018). *Naturfilosofi*. Oslo: Dreyers Forlag.

Ihme, Henrik. (2020, 4. April). Løvinne døde i ulykke i Dyreparken. *Fædrelandsvennen*. Hentet fra <https://www.fvn.no/nyheter/lokalt/i/Vb845V/loevinne-doede-i-ulykke-i-dyreparken>

Institutet för språk och folkminnen. (2019, 24. februar) Vi ger djuren liknande namn som våra barn. Hentet fra <https://www.sprakochfolkminnen.se/om-oss/nyheter-och->

press/nyhetsarkiv/inblicken-2015/2015-07-29-vi-ger-djuren-liknande-namn-som-vara-barn.html

Jamieson, Dale. (2006). «Against Zoos» I Singer, P., *In Defense of Animals*, Hoboken/USA: Blackwell Publishing Ltd.

Kolås, M.K, Jakobsen, M, Sandbakk-P. (2016, 25. april). For folk som lever i ein storby er ikkje dette kvardagskost. *NRK*. Hentet fra https://www.nrk.no/sorlandet/_-for-folk-som-lever-i-ein-storby-er-ikkje-dette-kvardagskost-1.12917503

København Zoo. (2020, 13. april). Hentet fra <https://www.zoo.dk/da/om-zoo/dyrehold-i-zoo/navngivning-af-dyr/>

Lawlor, Leonard. (2007). *This is Not Sufficient: An Essay on Animality and Human Nature in Derrida*. New York: Columbia University Press

Leibring, Katharina. (2018). Animal Names. I Hough, Carole (Red.) *The Oxford Handbook of Names and Naming* (s. 615-627). Oxford: Oxford University Press

Levin, Abigail (2015). «Zoo Animals as Specimens, Zoo Animals as Friends: The Life and Death of Marius the Giraffe. Hentet fra https://www.researchgate.net/publication/277968323_Zoo_Animals_as_Specimens_Zoo_Animals_as_Friends_in_advance_The_Life_and_Death_of_Marius_the_Giraffe

Lien, M, Ingrid S, Pettersen, J. (2019, 5. mars). Julius forgiftet med narkotika: – Det var alvorlig. *VG*. Hentet fra: <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/G1o3xq/julius-forgiftet-med-narkotika-det-var-alvorlig>

Lund, Helge. (2019, 10. april) Dyrepark. Lexin. Hentet fra <http://lexin.udir.no/?search=dyrepark&dict=kku&ui-lang=NBO&startingfrom=&count=10&search-type=search-both&checked-languages=KKU&checked-languages=B>

Merriam-Webster. (2020, 15. april). Personify. Hentet fra <https://www.merriam-webster.com/dictionary/personify>

Merriam-Webster. (2020, 16. april). Humanization. Hentet fra <https://www.merriam-webster.com/dictionary/personify>

Michaelsen, I, Johnsen, S. (2013, 21. november). Facebook-mobilisering mot dyreparken. *NRK*. Hentet fra <https://www.nrk.no/sorlandet/vil-boikotte-kristiansand-dyrepark-1.11371991>

Morris, Christopher W. (2011). "The idea of moral standing". I Beauchamp, Tom L. og Frey, R. G. (red.), *The Oxford Handbook of Animal Ethics*. Oxford: Oxford University Press.

Møllen, Jon Anders og Sællmann, Siv Kristin. (2018, 8. oktober) Slutt på kjendisdyrking av kjæledeggene. *NRK*. Hentet fra <https://www.nrk.no/sorlandet/na-far-ikke-kjaeledeggene-navn-lenger-1.13015156>

Nübling, D., Fahlbusch, F. og Heuser, R. (2012). *Namen: Eine Einführung in die Onomastik* (2. utg.). Narr Francke Attempto Verlag: Tübingen

Nyström, Staffan. (2018). Names and meaning. I Hough, Carole (Red.) *The Oxford Handbook of Names and Naming* (s 39-51). Oxford: Oxford University Press

Peterson, Dale. (2006). *Jane Goodall, The woman who redefined man*. New York: Houghton Mifflin Company

Pihl, Vibeke. (2017). «Making pig research biographies». I Asdal, K., Druglitrø, T. og Hinchliffe, S. (red.). *Humans, Animals and biopolitics*. London: Routledge.

Rothfels, Nigel. (2001). Introduction. *Savages and Beasts: The Birth of the Modern Zoo*. Hentet fra https://books.google.no/books?hl=no&lr=&id=ou9iUDSnaDcC&oi=fnd&pg=PT4&dq=Savages+and+Beasts:+The+Birth+of+the+Modern+Zoo&ots=wv_i3rO0W-

&sig=oJ7UD5F_rZCJxSxBa20YLUzgDCA&redir_esc=y#v=onepage&q=see%20animals&f=false

Samuelson, Fredrik. (2018, 2. november). Nu får djuren inte ha människonamn längre. *Expressen*. Hentet fra <https://www.expressen.se/kvallsposten/nu-far-djuren-inte-ha-manniskonamn-langre/>

Singer, Peter og Cavalieri, Paola (red.). (1993). *The great ape project, equality beyond humanity*. London: St. Martins Press-3pl.

Singer, Peter. (2002). *Dyrenes Frigjøring*. Oslo: Spartacus.

Singer, Peter (2011). *Practical Ethics*. USA: Camebridge University Press.

Skarvøy, Lars Joakim. (2014, 9. februar). Sjiraffen Marius kastet til løvene - zoo-ansatte drapstrues. *VG*. Hentet fra: <https://www.vg.no/nyheter/utenriks/i/dX8qq/sjiraffen-marius-kastet-til-loevne-zoo-ansatte-drapstrues>

Skavlan, Fredrik. (2018, 28. september). TV2, *Skavlan*. <https://sumo.tv2.no/programmer/underholdning/skavlan/sesong-2018/skavlan-sumo-1-episode-3-1379648.html?showPlayer=true>

Støp-Bowitz, Carl. (2019, 4. april). Dyr. *Store Norske Leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/dyr>

SVT Nyheter. (2018, 10. januar). Friska lejon avlivas på Borås djurpark. Hentet fra <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/vast/friska-lejon-avlivas-pa-boras-djurpark-1>

Universitetet i Oslo UiO (2019, 14. april). Natur og kultur: forholdet mellom mennesker og dyr. Hentet fra <https://www.uio.no/studier/emner/hf/ikos/KULH2030/index.html#course-content>

Universitetet i Oslo UiO (2017, 27. oktober). Forty Years On: Are All Animals Equal? [Videoklipp]. Hentet fra <https://www.hf.uio.no/ifikk/forskning/aktuelt/aktuelle-saker/2017/video%3A-peter-singers-exphilforelesning-pa-chateau-.html>

Universitetet i Oslo (2010, 26. mars). Guro Flinterud: Dyrekjendiser. Hentet fra <https://www.hf.uio.no/ikos/forskning/prosjekter/dyrsomting/delprosjekter/dyrekjendiser.html>

Wetlesen, Jon. (1992). Hvorfor naturvern? Noen kommentarer til Arne Næss' dypøkologiske svar. *Norsk Filosofisk Tidsskrift*, 27, 87-110.

Wetlesen, Jon. (1999). The moral status of beings who are not persons. *Environmental Values*. 8(3), 163-176.